

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Острозька академія»
Економічний факультет
Кафедра фінансів, обліку і аудиту

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему: **«СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК РИНКУ ФІНАНСОВИХ
ПОСЛУГ В УКРАЇНІ»**

Виконала:

студентка 2 курсу, групи МФК-61
спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійної програми
«ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ»
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Протасова Іванна Віталіївна

Керівник – доктор економічних наук, доцент
Кривицька Ольга Романівна
Рецензент – доктор економічних наук,
професор Мамонтова Наталія Анатолівна

"РОБОТА ДОПУЩЕНА ДО ЗАХИСТУ"

Завідувач кафедри фінансів,
обліку і аудиту

_____ (проф., д.е.н. Мамонтова Н.А.)
(підпис)

Протокол № _____ від « ____ » _____ 2020 р.

Острог, 2020

Міністерство освіти і науки України
 Національний університет «Острозька академія»
 Факультет: *економічний*
 кафедра: *фінансів, обліку і аудиту*
 Спеціальність: *072 Фінанси, банківська справа та страхування*
 Освітньо-професійна програма: *Фінанси, банківська справа та страхування*

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри фінансів, обліку і аудиту
проф., д.е.н. Мамонтова Н.А.

“20” січня 2020 р.

ЗАВДАННЯ на кваліфікаційну роботу студента Протасової Івани Віталіївни

1. *Тема роботи:* Становлення та розвиток ринку фінансових послуг в Україні
Затверджено наказом по Академії від 20 грудня 2019 р. №501-ст

2. *Термін здачі студентом закінченої роботи:* 07.12.2020 року

3. *Вихідні дані до роботи:*

Нормативно-правові акти, що регулюють функціонування ринку фінансових послуг в Україні, статистичні дані щодо розвитку фінансових послуг в Україні.

4. *Перелік завдань, які належить виконати:*

- дослідити теоретичні засади становлення та розвитку ринку фінансових послуг в Україні;
- здійснити оцінку рівня розвитку ринку фінансових послуг в Україні;
- визначити напрями вдосконалення ринку фінансових послуг

5. *Перелік статистичного, графічного матеріалу:*

Схематично відобразити структуру та складові ринку фінансових послуг; графічно відобразити показники обсягу здійснення операцій на ринку фінансових послуг. Аналітично-розрахункові матеріали систематизувати та відобразити в табличній формі.

6. *Консультанти розділів роботи*

Розділ	Прізвище, ініціали та посада Консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Кривицька О.Р доцент, доктор економічних наук	02.03.2020	02.03.2020
Розділ 2	Кривицька О.Р., доцент, доктор економічних наук	04.05.2020	04.05.2020
Розділ 3	Кривицька О.Р., доцент, доктор економічних наук	29.05.2020	29.05.2020

7. Дата видачі завдання 15.01.2020р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вивчення літератури	до 03.02.2020	
2.	Розробка змісту (плану)	до 02.03.2020	
3.	Ознайомлення керівника із текстом кваліфікаційної роботи (чорновий варіант):		
3.1	Розділ 1	до 04.05.2020	
3.2	Розділ 2	до 29.05.2020	
3.3	Розділ 3	до 30.09.2020	
4.	Ознайомлення керівника із текстом кваліфікаційної роботи із врахуванням зауважень	до 16.11.2020	
5.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	до 23.11.2020	
6.	Рецензування кваліфікаційної роботи	до 07.12.2020	
7.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі Ресстрація на Moodle	до 07.12.2020	

Студент _____ Протасова І.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Кривицька О.Р.
(підпис) (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ
кваліфікаційної роботи
на здобуття освітнього ступеня магістра

Тема: Становлення та розвиток ринку фінансових послуг в Україні

Автор: Протасова Іванна Віталіївна

Науковий керівник: доцент, д.е.н. Кривицька О. Р.

Захищена “.....”2020 року.

Короткий зміст праці: Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів. Об’єктом дослідження виступає ринок фінансових послуг України. У роботі розглянуто аспекти та етапи становлення ринку фінансових послуг України. Досліджено рівень розвитку ринку фінансових послуг України. Виділено шляхи та напрями вдосконалення ринку фінансових послуг в Україні.

У результаті проведеного дослідження у першому розділі визначено теоретичні засади становлення та розвитку ринку фінансових послуг в Україна, визначено сутність і роль фінансових послуг, обґрунтовано роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг та розглянуто роль дежжавного регулювання на ринку фінансових послуг.

У другому розділі здійснено оцінку рівня розвитку фінансових послуг в Україні, проведено оцінку ринку банківських послуг та здійснено оцінку фінансових послуг на фондовому і валютному ринку України.

У третьому розділі обґрунтовано проблеми та напрями вдосконалення системи розвитку ринка фінансових послуг, здійснено інтеграцію зарубіжного досвіду щодо розвитку фінансових послуг в Україні.

ANNOTATION

qualification work for obtaining a master's degree

*Subject: **Formation and development of the financial services market in Ukraine***

*Author: **Protasova Ivanna***

Scientific adviser: Docent, Candidate of Economic Sciences Olha Kryvytska

Protected by “ ”2020

Summary of work: The thesis consists of three sections. The object of study is the financial services market of Ukraine. The paper considers aspects and stages of formation of the financial services market of Ukraine. The level of development of the financial services market of Ukraine is studied. The ways and directions of improving the financial services market in Ukraine are highlighted.

As a result of the study, the first section identifies the theoretical foundations of the formation and development of the financial services market in Ukraine, defines the nature and role of financial services, substantiates the role of financial intermediaries in the financial services market and considers the role of government regulation in the financial services market.

The second section assesses the level of development of financial services in Ukraine, assesses the banking services market and assesses financial services in the stock and foreign exchange markets of Ukraine.

The third section substantiates the problems and directions of improving the system of financial services market development, integrates foreign experience in the development of financial services in Ukraine.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	9
1.1. Сутність ринку фінансових послуг, історичний аспект його становлення та розвитку	9
1.2. Роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг	22
1.3. Державне регулювання ринку фінансових послуг	32
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	39
2.1. Динамічний аналіз ринку банківських послуг	39
2.2. Практичні засади дослідження ринку страхових послуг	49
2.3. Розвиток фінансових послуг на фондовому ринку України	61
2.4. Стан фінансових послуг на валютному ринку України	69
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ	81
3.1. Напрями вдосконалення механізму підвищення ефективності функціонування ринку фінансових послуг	81
3.2. Інтеграція зарубіжного досвіду щодо розвитку фінансових послуг в Україні	92
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	104
ДОДАТКИ.....	114

ВСТУП

Невід'ємною частиною фінансового ринку саме є ринок фінансових послуг, який у свою чергу охоплює сферу різноманітних послуг, що надаються його суб'єктам – державі, фізичним і юридичним особам у процесі фінансової діяльності. Фінансові послуги різнопланові за своєю структурою, так як їм притаманні риси кредитних операцій, страхування, операцій оренди тощо. Проте всі фінансові послуги раціонально доповнюють мобілізацію і використання фінансових ресурсів в інших підсистемах фінансової системи держави. Для економічної системи ринок фінансових послуг є невід'ємною складовою, так як відіграє головну роль в русі грошового капіталу, забезпечуючи умови для економічного зростання.

Теоретичні та практичні аспекти становлення і розвитку ринку фінансових послуг знайшли відображення в наукових працях багатьох вчених-економістів, а також практиків. Серед вітчизняних науковців, які займаються дослідженням проблеми розвитку ринку фінансових послуг, необхідно виділити таких авторів: Б.І. Адамова, Л.М. Волощенко, О. В. Захарчика, В. І. Куценко, Ж.П. Лисенко, І. О. Лютого, А.Ф. Мельник, М.Г. Чумаченка та інших.

Метою дослідження є визначення перспектив розвитку ринку фінансових послуг в Україні на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів обраної проблематики.

Задля досягнення поставленої мети в проведеному дослідженні вирішувалися такі завдання:

- дослідити сутність фінансових послуг, історичний аспект його встановлення та розвитку;
- визначити роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг;
- охарактеризувати державне регулювання ринку фінансових послуг;
- здійснити динамічний аналіз ринку банківських послуг;
- дослідити практичні засади дослідження ринку страхових послуг;

– встановити тенденції розвитку фінансових послуг на фондовому ринку України;

– проаналізувати стан фінансових послуг на валютному ринку України;

– окреслити перспективи розвитку ринку фінансових послуг.

Об’єктом дослідження є ринок фінансових послуг в Україні, а предметом - теоретичні та прикладні засади становлення та розвитку ринку фінансових послуг в Україні.

У процесі написання використовувались такі методи, як порівняння, статистичний, аналітичний, узагальнення, графічний.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

1.1. Сутність ринку фінансових послуг, історичний аспект його становлення та розвитку

У сучасній економічній науці присутні декілька визначень поняття «фінансовий ринок». Насамперед потрібно відзначити, що фінансовий ринок, як і інший будь-який ринок, – це взаємодія між покупцями та продавцями. Тільки взаємодія цих суб'єктів саме на фінансовому ринку відбувається при розподілі фінансових ресурсів між державою та населенням, різними фінансовими інститутами, тобто між окремими суб'єктами підприємницької діяльності. Наприклад, мобілізація та використання тимчасово вільних коштів, кредитні відносини, обмінно грошові операції, а також інвестування фінансових ресурсів на різні цілі.

Згідно Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» поняття «ринок фінансових послуг» трактується як сфера діяльності учасників ринку фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. Відповідно до зазначеного Закону, ринок фінансових послуг включає професійні послуги на ринках банківських, страхових, інвестиційних послуг, операцій з цінними паперами та на інших видах ринків, які забезпечують обіг фінансових активів [29].

Ринок фінансів також можна назвати структурою, за допомогою якої в умовах ринкової економіки створюється можливість запозичень, купівлі-продажу цінних паперів, інвестиційних товарів та інших активів, що володіють високою ліквідністю [73]. З точки зору економічної теорії, фінансовий ринок – це своєрідний економічний інститут, на якому формуються попит і пропозиції на різні фінансові активи та інструменти в процесі угод їх купівлі-продажу [41].

У науковій літературі існує декілька підходів до визначення поняття «фінансовий ринок». Науковці фінансовий ринок розглядають як: механізм перерозподілу фінансових ресурсів [13]; ринок [5]; складову фінансової системи держави [80]; сукупність обмінно перерозподільчих відносин [34].

Основною складовою системи фінансового ринку є фінансові послуги. Оскільки саме фінансові послуги сприяють кругообігу фінансових ресурсів від власників до позичальників.

Ринок фінансових послуг є невід’ємною ланкою, що забезпечує достатній рівень конкурентоспроможності економіки, так як розподіл фінансових ресурсів на ньому повинен відбуватися на конкурентній основі. Оскільки саме така конкуренція дає можливість спрямовувати інвестиції у найдоцільніші та найперспективніші напрямки, що у свою чергу сприяє економічному зростанню.

Варто зазначити, що “ринок” – це широке поняття, означення якого змінювались у міру поглиблення суспільного поділу праці, розвитку товарного виробництва й обміну.

Важливу роль у формуванні конкурентоспроможної української економіки і в підвищенні результативності виробництва відіграє спроможність ринку мобілізувати істотні обсяги вільного капіталу й оперувати ним, тобто наявність різних механізмів, що необхідні для фінансування й інвестування, а також надання фінансової послуги інвесторам професійними учасниками ринку фінансових послуг.

Фінансовий ринок відіграє значну роль у кругообігу грошового капіталу, але на сьогоднішній час процедура розміщення грошового капіталу дещо ускладнена, це пов’язано із розширенням видів діяльності, спрямованої саме на обслуговування власників цього капіталу, що сприяло виникненню нових економічних категорій - «ринок фінансових послуг» та «фінансова послуга».

Для розкриття поняття ринку фінансових послуг спочатку варто визначити значення ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку. Необхідно зауважити, що в економічній теорії таке поняття, як «ринок

фінансових послуг» не виокремлювалося від поняття «фінансовий ринок», та досі знаходиться на етапі становлення, навіть попри створену дворівневу банківську систему, розвиток страхування, вільних в обігу цінних паперів, тощо.

Фінансовий ринок функціонує для взаємовідносин між покупцями і продавцями і включає в себе кредитний, валютний, фондовий та ринок дорогоцінних металів (рис. 1.1).

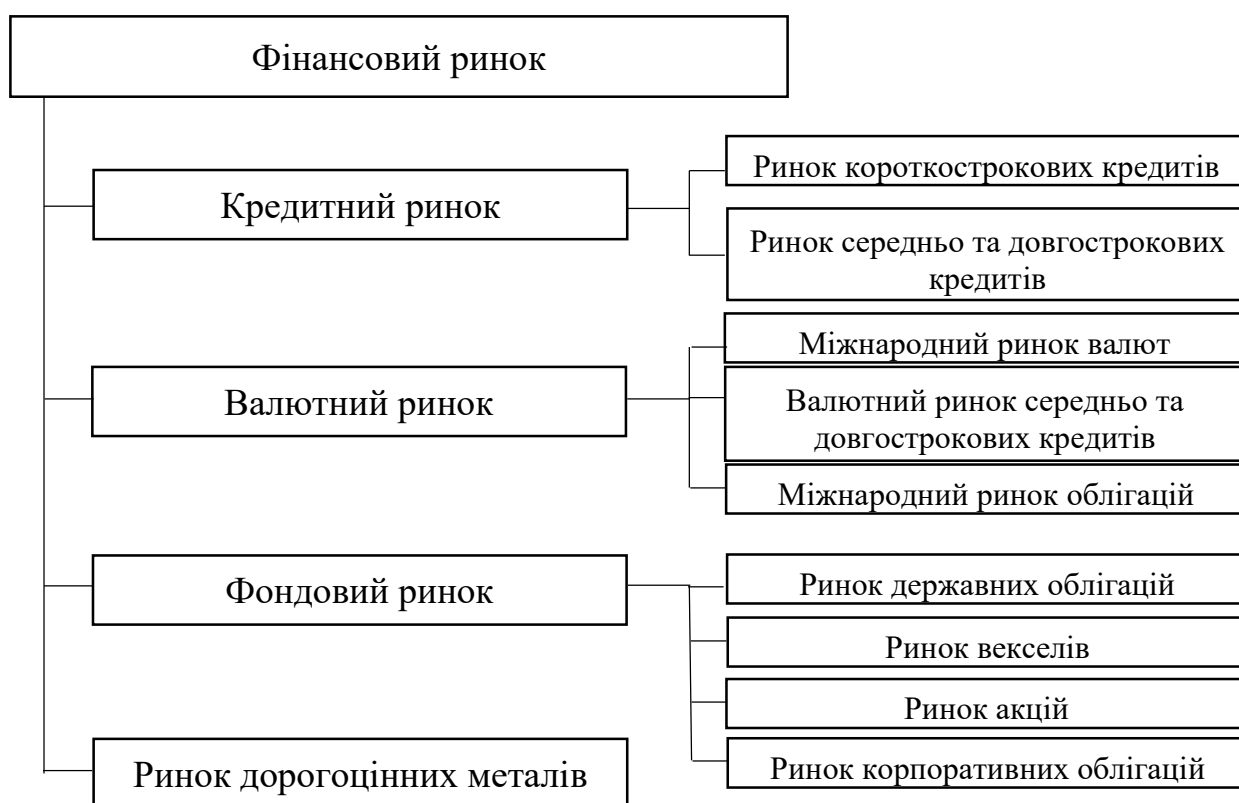

Рис. 1.1. Структура фінансового ринку

Джерело: [6]

Звичайно кожен ринок має свою спеціалізацію, та вони мають одне завдання – це ефективно накопичення і перерозподіл ресурсів.

Сутність ринку фінансових послуг полягає в тому, що він віддзеркалює конкретні форми організації руху фінансових ресурсів між суб'єктами ринку за допомогою фінансово-кредитного механізму.

В науковій літературі та законодавчо – нормативній базі, присвяченій формування та розвитку ринку фінансових послуг, існують різні погляди щодо його дефініції, сутності та функцій. В. П. Левченко зазначає, що на

сьогоднішній день існують дві точки зору щодо сутності ринку фінансових послуг: по-перше, ринок фінансових послуг ототожнюють з фінансовим ринком; по -друге, ринок фінансових послуг і фінансовий ринок вважають за різні, але тісно пов'язані між собою поняття.

На думку зазначеного вченого, фінансовий ринок та ринок фінансових послуг хоча мають різне функціональне призначення, але в той же час не можуть існувати окремо, оскільки вони взаємодоповнюють та взаємно обумовлюють рівень розвитку один одного [47].

С.М. Еш стверджує, що ринок фінансових послуг являється особливою сферою взаємовідносин державних органів і фінансових учасників ринку фінансових послуг для задовольняння фінансових потреб та формування пропозиції фінансово-економічних послуг на державному рівні або у світовій інтеграції країн [26].

Є. А. Бобров під ринком фінансових послуг розуміє сукупність відносин проздавець - покупець, які здійснюються через фінансові послуги як сферу господарської діяльності [6].

Д. І. Дема вважає, що за економічною сутністю ринок фінансових послуг – це економічні відносини, що виникають між фінансовими посередниками та іншими економічними агентами з приводу розподілу фінансових ресурсів, купівлі–продажу тимчасово вільних коштів та цінних паперів [75].

В Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» поняття «ринку фінансових послуг» розкривається як сфера діяльності учасників ринку фінансових послуг з метою надання та споживання певних фінансових послуг. Згідно даного Закону, ринок фінансових послуг включає послуги на банківських та страхових ринках, інвестиційні послуги, операції з цінними паперами та інші види ринків, які забезпечують кругообіг фінансових активів.

На нашу думку, найкраще обґрунтовує поняття «ринку фінансових послуг» Н. В. Ящук, стверджуючи, що ринок фінансових послуг представляє собою економічні відносини, що виникають між основними фінансовими

посередниками фінансових послуг та іншими агентами для того, щоб розподілити фінансові ресурси, купівлі-продажу тимчасово вільних коштів та цінних паперів [101].

Для детальнішого дослідження ринку фінансових послуг варто застосувати інституційний підхід, який дає змогу врахувати не лише системні зв'язки, але й інституційну структуру ринку. Отже, структура ринку фінансових послуг зображена на рисунку 1.2.

Рис. 1.2. Структура ринку фінансових послуг

Джерело: [6]

Зображена на рис. 1.2 схема не показує основні відмінності між структурою фінансового ринку та ринку фінансових послуг, але дає змогу в кожній ланці структури фінансового ринку виділити наявність фінансових інструментів і фінансових послуг. У поданій структурі ринку фінансових послуг ринок банківських послуг включає в себе наступні складові: кредитний ринок, валютний ринок і ринок дорогоцінних металів, а ринок інвестиційних послуг – фондовий ринок.

Ринок фінансових послуг включає ринок страхових послуг, що частково або ж повною мірою представлений у всіх взаємозалежних ринках у структурі фінансового ринку.

Згідно вищенаведеної інформації, основним сегментом ринку фінансових послуг є ринок банківських послуг. Оскільки банківські установи є основними фінансовими посередниками та надають широкий спектр фінансових послуг. Тому ми можемо стверджувати, що банківська система передбачає формування та розвиток ринку фінансових послуг.

Також варто розглянути основні етапи створення та розвитку вітчизняного ринку фінансових послуг.

При поділі на періоди розвиток фінансового ринку України враховували такі фактори: утворення регуляторів фінансового ринку та нових фінансових інститутів; прийняття основних нормативно-правових актів, які сприяли розвитку та функціонуванню фінансового ринку.

Перший етап – 1991-1994 рр. Розпочався із здобуттям Україною незалежності, за цей період сформувалась дворівнева банківська система, почався процес створення банків як акціонерних товариств, була створена Українська фондова біржа, почала функціонувати торгівля цінними паперами.

Найважливішою подією першого етапу варто виділити саме створення законодавчої основи функціонування фінансового ринку.

Також 1991-1994 рр. характеризувались негативним розвитком, а саме стрімким ростом інфляції, знецінення грошової одиниці та зростання процентної ставки на ринку, різко зросла кількість дрібних банків тощо.

За цей період набув стрімкого розвитку фондовий ринок, цьому сприяв розпочатий у 1991 році процес приватизації та торгівлі цінними паперами.

Звісно було багато труднощів, оскільки розвиток фінансового ринку був на етапі становлення та бели присутні і позитивні моменти, серед яких слід виділити створення електронної системи платежів у 1993 році.

Другий етап – 1995-1999 рр. характеризується кризовими явищами на фінансовому ринку України, також посилився вплив НБУ на учасників ринку. Була створена Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, що прискорило розвиток торгівлі на фондовому ринку.

У 1996 році було введено в обіг національну валюту – гривню, нормативно - правова база діяльності фінансового ринку з кожним роком вдосконалювалась.

Під час другого етапу були створенні більше сприятливі умови для функціонування новостворених фінансових посередників, серед них компанії, які надають послуги з фінансового лізингу та ломбарди.

Загалом другий етап розвитку фінансового ринку перейшов у фазу інтенсивного розвитку.

На третьому етапі – 2000-до першого півріччя 2008 рр. відбулась стабілізація банківської системи, банківський сектор почав залучати іноземний капітал, зменшилась відсоткова ставка та відбулась стабілізація національної валюти, проведено перереєстрацію і введено процедуру ліцензування для всіх учасників ринку.

Саме на третьому етапі набули розвитку небанківські фінансово-кредитні інститути, важливу роль відіграло створення Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг у 2002 році, діяльність якої спрямовувалась на регулювання діяльності небанківського фінансового сектору України.

Четвертий етап – 2008 – 2013рр. почався із світової кризи. Банківський сектор постраждав доволі серйозно, клієнти масово почали забирати свої гроші, що утворило банкам збитки, відповідно низький рівень ліквідності банків. Криза 2008 році залишила свій слід на банківській діяльності надовго, у населення з'явилась криза довіри до банків, а у банків криза ліквідності.

До 2010 року різко зменшилась кількість учасників ринку фінансових послуг, розвиток фондового ринку призупинився.

Після 2010 року почалось відновлення діяльності фінансового ринку, діяльність НБУ була спрямована на подолання наслідків кризи, покращення фінансової стійкості вітчизняних банків. Почала зростати довіра населення до фінансових інститутів, кошти населення в банки повертались.

П'ятий етап – 2014 рік і по сьогоднішній день, цей етап розпочався доволі важко для всієї країни через АТО, високий рівень інфляції, політичну та економічну нестабільність.

Через кризові явища банківський сектор знову страждає, зростає рівень заборгованості, вплив коштів фізичних та юридичних осіб, кількість банків зменшується, процентні ставки ростуть. Національна валюта знецінюється.

З 2017 року і до тепер поступово відновлюється діяльність всіх учасників фінансового ринку, збільшується прибутковість банків, зміни в нормативно-правовій базі.

На основі даної періодизації можна зробити висновок, що на розвиток фінансового ринку мали серйозний вплив декілька криз, наслідком яких стало зменшення довіри населення до банків, зменшення кількості банківських установ. Розвиток фінансового ринку можливий за сталого тривалого періоду політичної та економічної стабільності.

А. А. Болдова з цього приводу зазначає, що історичний досвід розвитку вітчизняної економіки показує, що висока якість фінансових інструментів підвищує якість ринку фінансових послуг і тим самим веде до стимулювання економічного зростання країни, а саме [7]:

- по-перше, високоякісний, добре відрегульований ринок фінансових послуг знижує загальні ризики, які, як зазначають міжнародні інвестори, пов'язані із конкретною країною. Тому потрібний якісний контроль над ринком фінансових послуг, який повинен починатися на ранніх етапах його розвитку та з часом завойовувати повагу як з боку користувачів капіталу, так і з боку інвесторів;

- по-друге, якісний, чітко відрегульований ринок фінансових послуг повинен бути незамінним інструментом, який використовується для залучення в процес розвитку економіки всіх заощаджень населення. На сьогоднішній день іноземні джерела капіталу складають значну частину в загальному обсязі інвестованих заощаджень. Внутрішні заощадження можуть і повинні відігравати особливу позитивну роль у вітчизняній економіці;

- по-третє, високоякісний ринок фінансових послуг повинен підвищувати динамічність системи та її репутацію, що дуже необхідно для того, щоб населення поступово схвалило перехід до ринкової економіки. Населення повинно бачити, що перехід до ринкової економіки буде створювати шляхи для розвитку особистостей та росту благополуччя. Але лише сам контроль над ринком фінансових послуг не в змозі вирішити соціальні проблеми, коріння яких сягають в історію.

Із зазначеного вище, можна зробити висновок, що вирішальним значенням для забезпечення кругообігу грошових потоків від власників до позичальників, мають фінансові інструменти і фінансові послуги.

Для уточнення категорії «фінансовий інструмент» Є. А. Бобров наводить таке визначення [6]: по – перше, фінансовий інструмент являється будь-яким типом фінансового зобов'язання; по – друге, фінансовий інструмент є будь-яким видом контракту, внаслідок якого появляється певна стаття в активах однієї сторони контракту та відповідна стаття в пасивах іншої сторони учасника контракту.

Порівнюючи фінансовий інструмент і фінансове зобов'язання варто зазначити, що дане зобов'язання є: — договірним зобов'язанням щодо кругообігу коштів або іншого фінансового активу; — договірним зобов'язанням щодо здійснення обміну фінансових інструментів на потенційно вигідних умовах.

Отже, з вище викладеного, можна дійти висновку, що у господарській практиці відіграє важливу роль не лише фінансовий ринок, а й визначені форми прояву фінансових відносин через надання фінансових послуг за допомогою фінансових інструментів.

Об'єктом відносин на ринку фінансових послуг виступають фінансові послуги, при функціонуванні яких стримуються інфляційні процеси, фінансовий стан держави стабілізується, рівень матеріальний добробуту населення зростає.

Саме завдяки фінансовим послугам можливо використовувати фінансовий ринок як економічний важель, інструменту з регулювання економіки, який з одного боку, визначений існуючими фінансовими відносинами, а з другого – є знаряддям реалізації фінансової політики держави.

З огляду на вище наведене означення ринку фінансових послуг розглянемо наукове обґрунтування поняття «фінансова послуга», яке об'єднує, з однієї сторони, внутрішню сутність фінансової послуги, а з іншої – її

соціально-економічну роль, що полягає в багатофункціональному призначенні, а також розкриємо класифікацію даного поняття.

Ю. Коваленко вважає, що фінансову послугу необхідно розглядати як операцію з фінансовими активами на банківському, страховому та інвестиційному ринку, що здійснюються інституційними одиницями фінансового сектору в інтересах третіх осіб за рахунок власних або залучених фінансових активів, з метою отримання доходу або збереження реальної вартості фінансових активів [38].

На думку Є. А. Боброва, фінансова послуга являється соціально-економічною категорією, яка пов'язана з трансформацією коштів у грошовий капітал як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб на банківському, страховому й інвестиційному ринках, а також інші послуги фінансового характеру [6].

Є. П. Бондаренко під фінансовою послугою розуміє результат здійснення операцій з фінансовими активами (валютою, депозитами, кредитами, цінними паперами, деривативами) в інтересах споживачів та задовольняючи їх потреби, які безпосередньо зумовлюють рух фінансових ресурсів, зберігаючи реальну вартість фінансового активу та отримання прибутку [9].

В Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» зазначається, що фінансова послуга – це операція, яка здійснюється з фінансовими активами, які проводяться в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, що передбачені законодавством – також за рахунок фінансових активів, які залучені від інших осіб, для отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [29].

На нашу думку І. В. Солошкіна повністю розкриває поняття фінансової послуги, вона визначає фінансову послугу, як господарську операцію, яка проводиться з грошовими коштами, цінними паперами та борговими зобов'язаннями, що здійснюється за плату фінансових учасників для інтересів замовників послуг – споживачів, а також для третіх осіб як за власний рахунок

фінансових установ, так і за рахунок споживачів або третіх осіб, або за рахунок грошових коштів, що залучені від інших осіб для того, щоб зберегти їх реальну вартість, а у випадках, що передбачені договором, отримання прибутку споживачем [84].

Із запропонованих визначень зрозуміло, що характерними рисами фінансової послуги є: а) фінансова послуга виступає як діяльність суб'єкта, який надає послугу; б) після надання фінансової послуги не утворюється матеріальний (речовий) результат; в) корисний ефект з наданої фінансової послуги використовується в процесі надання послуги.

Об'єктом фінансової послуги є те, за допомогою чого виникає послуга, тобто: цінні папери, страховий поліс, безготівкові розрахунки, банківські депозити, кредити.

Суб'єктом фінансових послуг є учасники ринку фінансових послуг, як споживачі цих послуг так і фінансові установи, що надають ці послуги.

В. П. Унінець-Ходаківська суб'єктів ринку фінансових послуг класифікує за такими ознаками: за формою господарювання, за функціями та за формою укладання угод (рис. 1.3.)

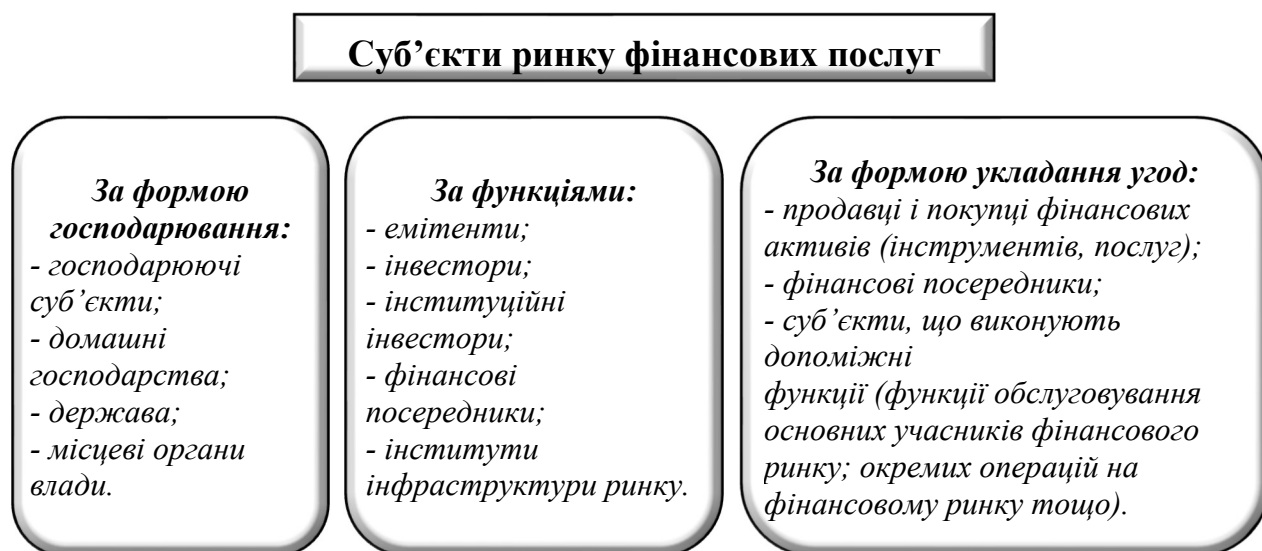

Рис. 1.3. Класифікація суб'єктів ринку фінансових послуг

Джерело: [91]

Є. Ф. Бобров вважає, що класифікація це впорядкування взаємозалежних і взаємозумовлених елементів системи і встановлення між ними зв'язків і

залежностей. З економічної точки зору, зазначає вказаний науковець, класифікація являється способом системного впорядкування елементів фінансових послуг як єдиного комплексу відповідних відносин [6].

З метою чіткого відокремлення послуг від виробництва Національний класифікатор в секції «Фінансова діяльність» поділяє послуги на фінансовому ринку на три головні розділи [37]:

- а) грошове та фінансове посередництво;
- б) страхування;
- в) допоміжні послуги у сфері фінансового посередництва та страхування.

До розділу «Грошове та фінансове посередництво» включається діяльність, що пов'язана з перерозподілом та отриманням фінансових ресурсів, за виключенням фінансових ресурсів призначених на страхування, пенсійного забезпечення або обов'язкового соціального страхування.

Розділ «Страхування» складається з довгострокового та короткострокового покриття страхових ризиків.

Розділ «Допоміжні послуги у сфері фінансового посередництва та страхування» включає надання послуг, що відносяться до фінансового посередництва або тісно пов'язані з ним, крім надання самих послуг фінансового посередництва.

При розгляді фінансової послуги як специфічної системи економічних відносин Є. Ф. Бобров вважає за найдоцільніше представити для теорії і практики класифікацію на основі економічних критеріїв. Ці критерії розподіляються на дві групи [6]. Перша група розкриває зміст фінансової послуги як економічного явища, друга — на функціональному аспекті.

Класифікація фінансових послуг за їхнім економічним змістом може здійснюватися на підставі критерію трансформації коштів у грошовий капітал.

З точки зору фінансового права та економічної сутності фінансові послуги поділяються на три групи:

1. Страхові послуги.
2. Банківські та інші фінансові операції (за винятком страхування).

3. Інвестиційні послуги (послуги на ринку цінних паперів).

Є. П. Бондаренко вважає, що фінансові послуги за своєю структурою різноманітні і можуть мати риси кредитних операцій, операцій оренди та страхування [9].

На нашу думку наведена класифікація фінансових послуг, потребує вдосконалення, у зв'язку із розвитком фінансового сектору економіки та постійними змінами кон'юнктури ринку фінансових послуг. Для вирішення цих проблем варто оновити нормативно-правове забезпечення здійснення фінансових послуг в Україні.

О.К. Малютін до основних недоліків функціонування ринку фінансових послуг відносить: недостатню ліквідність фондового ринку, переважання державних цінних паперів, недостатню прозорість діяльності емітентів та професійних учасників ринку фінансових послуг, недосконалість нормативно - правової бази, неадекватність її сучасним вимогам діяльності на ринку фінансових послуг, низький технологічний рівень функціонування ринкової інфраструктури, низький рівень корпоративної культури, недостатню проінформованість значної частини населення з питань ринку фінансових послуг [50].

Сутність ринку фінансових послуг також відображається у його функціях. До основних функцій ринку фінансових послуг варто віднести:

- мобілізація тимчасово вільного капіталу із різноманітних джерел;
- розподіл акумульованого вільного капіталу між його споживачами;
- визначення найдоцільніших інвестиційних напрямів;
- формування ринкових цін на окремі фінансові інструменти і послуги, які об'єктивно віддзеркалювали б співвідношення попиту і пропозиції;
- посередництво між покупцем та продавцем фінансових послуг;
- формування умов для мінімізації фінансового і комерційного ризику;
- прискорення обороту капіталу.

Ринок фінансових послуг здійснює доволі багато функцій, та серед них треба виділити найголовнішу, тобто перетворення вільних коштів у позичковий

капітал. Інші ж функції ринку фінансових послуг віддзеркалюють конкретні форми організації руху фінансових ресурсів за допомогою фінансово-кредитного механізму між суб'єктами ринку. Основним важелем даного механізму є надання фінансових послуг різними фінансовими інститутами.

О.А. Деревко вважає, що для того, щоб оптимізувати роботу ринку фінансових послуг, необхідно: удосконалити законодавство, що регулює ринок фінансових послуг, створити вітчизняні конкурентоспроможні ринки фінансових послуг, підвищити рівень прозорості, капіталізації та ліквідності ринку фінансових послуг, удосконалити інфраструктуру ринків фінансових послуг, сформувати сприятливий податковий клімат для учасників ринків з метою збільшення обсягів інвестицій, створити інформаційну базу для потенційних учасників ринку, сприяти тісній співпраці всіх учасників ринку, розвивати інститути колективного інвестування [20].

Отже виконання виокремлених О.А. Деревко завдань, дало б змогу сформувати надійне підґрунття для створення конкурентоспроможного та ефективного ринку фінансових послуг та його подальшого розвитку, що в свою чергу стало стимулом для залучення фінансових ресурсів для економічного розвитку України.

1.2. Роль фінансових посередників на ринку фінансових послуг

Фінансові посередники відіграють важливу роль на ринку фінансових послуг. Своєю діяльністю вони сприяють зниженню вартості фінансових послуг, збільшують ліквідність фінансових активів, створюють середовище для комфортної роботи учасників ринку фінансових послуг. Фінансові посередники посідають одне із головних місць на фінансовому ринку.

Фінансові посередники функціонують практично під час усього руху грошових потоків та сприяють всім стадіям виробництва, процесу суспільного відтворення – розподілу, обміну й споживання. Так як, фінансові посередники є

ключовим елементом у грошових відносинах між суб'єктами ринку, вони відіграють значну роль у ринковій інфраструктурі.

Однією із причин появи поняття фінансових посередників в економічній та науковій літературі є розквіт українського ринку фінансових послуг, оскільки створення конкурентноспроможного ринку фінансових послуг можливе лише за умови функціонування якісних фінансових посередників.

Досліджуючи погляди науковців-економістів помітна різниця у визначенні сутності та ролі фінансових посередників на фінансовому ринку.

В.П. Унінець-Ходаківська, фінансових посередників визначає як велику структуру, яка має право отримувати прибуток за рахунок економії, що обумовлена ростом масштабу операцій, при здійсненні аналізу кредитоспроможності потенційних кредиторів, розробки порядку надання кредиту і розрахунку за ним, рівномірно розподіляючи ризики [91].

П.М. Рубанов вирізняє «широкий» та «вузький» підходи до визначення сутності поняття «фінансовий посередник». Так, згідно з «ширшим підходом», фінансові посередники трактуються як сукупність установ, які, по-перше, реалізують посередницькі функції у процесі здійснення акумуляції фінансових ресурсів та, по-друге, здійснюють у фінансовій сфері лише консультаційні, інформаційні або розрахункові функції.

З позиції «вузького» розуміння, фінансовими посередниками вважаються лише ті установи, які виконують функції власне залучення грошових коштів, а також їх розміщення. Тобто, фінансові посередники, з одного боку, залучають депозити, емітують цінні папери, отримують страхові платежі, а з іншого – здійснюють інвестування та кредитування за рахунок залучених коштів [78].

О.П. Орлюк, Л.К. Воронова та І.Б. Заверуха визначають фінансові посередники як інститути, які спеціалізуються на наданні фінансових послуг та опосередковують діяльність руху фінансових ресурсів шляхом їх залучення та розміщення мобілізованих ресурсів у різноманітні фінансові активи [94].

В. Корнєв пояснює фінансові посередники, як спеціалізовані професіональні оператори фінансового ринку – кредитно-інвестиційні установи, що пропонують і реалізують фінансові послуги як особливий товар на умовах провадження виключних і сегментованих видів діяльності [42].

В. Л. Смагіна вважає, що фінансові посередники – це фінансові інститути, що опосередковують рух коштів від індивідуальних інвесторів до їх кінцевих користувачів [82].

О. Л. Некрасова вважає, що фінансові посередники – це юридичні особи, що беруть активну участь в організації процесу переміщення коштів в рамках єдиної фінансової системи та надають фінансові послуги у встановленому законом порядку, та здійснюють свою діяльність на ринку фінансових послуг з метою отримання прибутку або задоволення потреб суб'єктів цього ринку у фінансових послугах [59].

Проаналізувавши погляди науковців на фінансове посередництво, можна зробити висновок, що фінансові посередники – це фінансові установи, діяльність яких пов'язана з акумулюванням тимчасово вільних коштів суб'єктів ринку для задоволення попиту на фінансові послуги учасників фінансових операцій з метою отримання прибутку.

Саме на ринку фінансових послуг відбувається перерозподіл грошових коштів. В процесі цього перерозподілу вони переміщуються від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує інвестицій. При цьому кошти спрямовуються, як правило, від тих, хто не може їх ефективно використати, до тих, хто здатний використати їх продуктивно. Це сприяє не тільки підвищенню продуктивності та ефективності економіки в цілому, а й поліпшенню економічного добробуту кожного суб'єкта ринку в суспільстві [6].

Роль фінансових посередників проявляється у їхніх функцій. Деяка частина науковців виділяє функції фінансових посередників не лише для інвестиційних процесів, але й для створення комфортних умов для існування ринку фінансових послуг в сучасних умовах.

Аналізуючи погляди науковців, ми виокремили на нашу думку такі основні функції фінансових посередників:

- акумулювання грошових коштів, з їх подальшим;
- регулювання процесу організації ринку фінансових послуг;
- забезпечення рівноваги на ринку через погодження пропозиції і попиту на фінансові ресурси;
- захист прав споживачів фінансових послуг від внутрішніх та зовнішніх загроз;
- забезпечення руху фінансових ресурсів до найбільш ефективних з економічної точки зору споживачів шляхом використання різноманітних спеціальних інструментів;
- спроможність власників капіталу швидко та ефективно розмістити свої ресурси в прибуткові активи, і відповідно позичальникам в короткий термін отримати вільні кошти на здійснення фінансування різних виробничих та власних потреб;
- координація взаємовідносин між регулюючими органами державної влади;
- мінімізація фінансових ризиків за рахунок їх перерозподілу між учасниками посередницьких операцій;
- перерозподіл фінансових ресурсів із традиційних галузей економіки в нові сфери та галузі діяльності, сприяння інноваційній діяльності.

О.Л. Некрасова виокремила принципи, за умов дотримання яких, діяльність фінансових посередників буде ефективною[59].

- 1) принцип прибуткового господарювання (рівень прибутковості, ліквідності, ризикованості повинен бути оптимальним);
- 2) діяльність фінансових посередників в межах реально наявних і залучених ресурсів;
- 3) повна економічна самостійність та економічна відповідальність фінансових посередників за результати своєї діяльності (встановлення плати за послуги або відсоткових ставок, вибір власної стратегії і тактики розвитку);
- 4) спекулятивний принцип (регулюється законодавством та відповідними нормативами);

5) діяльність фінансових посередників повинна регулюватися економічними, а не адміністративними методами;

6) взаємини фінансових посередників з користувачами їхніх послуг повинні будуватися як звичайні ринкові, тобто:

- єдина мета - отримання прибутку;
- розумне невтручання в справи один одного;
- вирішення спірних питань у суді.

Ступінь розвитку фінансового ринку характеризується кількістю і різноманітністю фінансових посередників, а також асортиментом фінансових послуг, які вони надають учасникам ринку.

В.В. Корнєв, опираючись на вітчизняне законодавства та враховуючи українську практику і досвід країн зарубіжжя, виділяє наступні види фінансових посередників (рис.1.4.).

Рис. 1.4. Класифікація фінансових посередників

Джерело: [42]

Як бачимо, В.В. Корнєв фінансових посередників поділив на дві групи: банківську систему (Національний банк, універсальні та спеціалізовані банки) та небанківські фінансові інститути. Різновидом небанківських фінансових інститутів є: кредитні спілки, страхові компанії, ломбарди, недержавні пенсійні фонди, лізингові та факторингові компанії.

В. П. Унинець-Ходаківська до фінансових посередників, крім банківської системи та небанківських фінансових інститутів, відносить контрактні фінансові інститути [92].

В Україні основне місце серед посередницької діяльності на ринку фінансових послуг займає банківська система.

Банківська система – важливий елемент економічного базису суспільства, що розвивається за законами ринкової економіки. Вона є основою кредитно-фінансової системи. Без неї неможливе функціонування сучасної економіки. Як складова частина економічної та кредитно-фінансової систем, банківська система не лише залежить від них, а й сама сприяє їх розвитку. З розвитком економіки відбуваються кількісні та якісні зміни як у банківській, так і у кредитно-фінансовій системі загалом[35].

Банківська система – це комплекс різноманітних банківських інституцій та їхніх властивостей, що мають різні форми власності, організаційно-правовий статус, напрями діяльності, які взаємодіють між собою як єдине ціле. Вона внутрішньо організована, усі структурні елементи її взаємопов'язані, певним чином упорядкована система зв'язків між банками, їх кредиторами і позичальниками [35].

Мета функціонування банківської системи досить широка та загальна, та основною метою є регулювання кредитних і грошових потоків.

В економічній літературі, як в вітчизняній, так і в зарубіжній поняття «банківська система» широко використовується, та єдиного визначення немає, існує більш «широка» та «вузька» інтерпретація даного поняття. У «широкому» розумінні банківська система це охоплення всієї кредитно-фінансової системи, сукупність різноманітних банківських та кредитних установ, які допомагають здійснювати мобілізацію коштів, приймання вкладів (депозитів), надання кредитів[35].

У «вузькому» розумінні банківську систему розглядають лише як сукупність різних видів взаємопов'язаних між собою банків, які функціонують як єдино цілий організм у даний історичний період і виконують вони відповідні функції, що пов'язані зі здійсненням мобілізації коштів, наданням різноманітних послуг (приймання вкладів і надання кредитів) з метою отримання доходу [35].

Різноманіття визначень поняття «банківська система» пов'язане із складністю функціонування даної системи, і ця складність прямо пропорційно зростає із розвитком економіки.

На думку професора М. І. Савлука, «...більш правомірним видається формулювання банківської системи як законодавчо визначеної, чітко структурованої та субординованої сукупності фінансових посередників, які здійснюють банківську діяльність на постійній професійній основі, і функціонально взаємопов'язаних в самостійну економічну структуру» [19].

В свою чергу, професор С. В. Мочерний в економічній енциклопедії трактував банківську систему як «сукупність фінансових установ грошового ринку (що займаються банківською діяльністю) у їх взаємозв'язку і взаємодії, діяльність яких законодавчо визначена» [25].

В Україні побудована дворівнева банківська система, що складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені та діють на території України [72].

До першого рівня банківської системи відноситься Національний банк України, виступає як головний регулюючий орган системи.

Важливу роль у забезпеченні функціонування та розвитку банківської системи відіграють банки другого рівня. Банки створюються або у формі публічного акціонерного товариства, або кооперативного банку [72].

Банки, як фінансові посередники, здійснюють наступні операції:

- залучають кошти суб'єктів господарювання та фізичних осіб на депозитні, а також вкладні рахунки;
- надають кредити суб'єктам ринку;
- здійснюють операції з цінними паперами;
- здійснюють розрахунково-касове обслуговування секторів економіки;
- виконують валютно-обмінні операції.

Банки відіграють важливу роль в економіці, а саме:

- по-перше, банки як фінансові посередники займають частку фінансового ринку та перерозподіляють позичкові капітали;

- по-друге, з огляду на функціональне призначення, банки беруть активну участь у формуванні грошової пропозиції та можуть суттєво впливати на економічне становище загалом;
- по-третє, банки надають суб'єктам ринку широкий спектр послуг, що своєю чергою, також впливає на економічні процеси в суспільстві.

Тепер варто приділити увагу таким фінансовим посередникам, як небанківські фінансові установи.

На даному етапі система небанківських фінансових установ має досить стриманий рівень розвитку, що на нашу думку напряду пов'язано із анексією АР Крим та проведенням АТО.

В. Левченко, вважає, що ринок небанківських фінансових установ є частиною ринку фінансових послуг, де надаються фінансові послуги небанківськими фінансовими установами, а до небанківських фінансових установ належать усі юридичні особи, які відповідно до законодавства України внесено до Державного реєстру фінансових установ та не являються банками [47].

Небанківські фінансові установи, є учасниками ринку фінансових послуг, та надають фінансові послуги, кредитування, інвестування, страхування, недержавне пенсійне забезпечення, гарантійні операції тощо.

Одним із найрозвиненіших небанківських фінансових інститутів є страхові компанії, саме вони забезпечують страховий захист від різних ризиків інвесторам.

Страхові компанії - це небанківські фінансові інститути, що здійснюють страхування від різноманітних ризиків за рахунок сформованих страхових фондів. Страховий фонд формується шляхом залучення коштів підприємств, які укладають договора щодо виплати відшкодування збитків при настанні страхового випадку, шляхом сплати страхових внесків.

Також до головних небанківських фінансових установ варто віднести кредитні спілки. Кредитна спілка - це громадська організація, створення на

добровільних засадах, мета якої залучення заощаджень своїх учасників для взаємного кредитування.

Діяльність кредитних спілок в Україні, здійснюється за таких особливостей [97]: невеликі членські внески; короткі терміни оформлення позик; обмеження діяльності невеликим колом осіб (членами та пайовиками кредитної спілки); не публічність діяльності; відносини між спілкою і пайовиками виникають на основі членства і не є клієнтськими відносинами; членами кредитних спілок можуть бути тільки фізичні особи; взаємна повна відповідальність членів кредитної спілки.

Кредитні спілки мають важливу перевагу над банками, вони пропонують нижчу мінімальну суму кредиту, набагато гнучкіша система погашення кредиту, це кращий та зручніший варіант для населення з не високим рівнем доходу, дрібним підприємцям, сільськогосподарським товаровиробникам, для яких задовольнити свої фінансові потреби можна лише таким чином.

Також до небанківських фінансових установ відноситься ломбард. Ломбард — це небанківська фінансова установа, виключним видом діяльності якої є надання споживчого кредиту фізичним особам за рахунок власних або залучених коштів, під заставу рухомого майна, яке може легко реалізувати[1].

На сьогоднішній день ломбарди виконують функцію соціально – економічних стабілізаторів, які зорієнтовані на видачу короткострокових кредитів фізичним особам[1].

Нетривалий період, на який беруть кредити в ломбардах, можна пояснити високою відсотковою ставкою за ними. Середньозважена річна процентна ставка за фінансовими кредитами ломбардів становить майже 200% [1].

До небанківських фінансових установ також відносяться недержавні пенсійні фонди (НПФ). Недержавне пенсійне забезпечення це основна складова системи накопичувального пенсійного забезпечення, кошти до фондів якого акумулюються за рахунок добровільних внесків фізичних осіб та суб'єктів господарювання, крім випадків, що передбачені законодавством, у формуванні пенсійних нагромаджень для отримання учасниками недержавного пенсійного

забезпечення додаткових пенсійних виплат до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування.

Недержавні пенсійні фонди (НПФ) відіграють важливу роль в економіці, оскільки вони виступають значущим джерелом залучення фінансових ресурсів для підтримки економіки країни.

Недержавне пенсійне забезпечення в Україні може здійснюватися [60]:

- 1) пенсійним фондом шляхом укладення пенсійних контрактів;
- 2) страховою організацією шляхом укладення договорів страхування довічної пенсії;
- 3) банківською установою шляхом укладення договорів про відкриття пенсійних депозитних рахунків для накопичення пенсійних заощаджень.

Ще один небанківський фінансовий інститут лізингові компанії, які набули стрімкого розвитку протягом останніх років.

Лізинг - це підприємницька діяльність, яка направлена на інвестування власних або залучених фінансових коштів і полягає в наданні лізингодавцем у виключне користування на певний термін лізингоотримувачу майна, яке є власністю лізингодавця або отримується ним у власність за дорученням і згодою з лізингоотримувачем у відповідного продавця за умови сплати лізингоотримувачем періодичних лізингових платежів [60].

Одним із ефективних інструментом для фінансової підтримки суб'єктів господарювання є факторинг.

Факторинг - це фінансова операція, при якій одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за відповідну плату, а клієнт поступається або зобов'язується поступитися фактору своїм правом грошової вимоги до третьої особи (боржника) [10].

Учасниками факторингових операцій є три сторони: фактор, постачальник та покупець. Зміст факторингової операції полягає в тому, що фактор надає певну суму коштів постачальнику, при відвантаженні товарів покупцеві до оплати, тобто у певний термін сплачується лише частина суми,

оскільки часткова оплата рахунків при придбанні, виступає гарантією від збитків для фактора.

1.3. Державне регулювання ринку фінансових послуг

Ринок фінансових послуг є головним елементом сталого розвитку економіки країни. На даному етапі розвитку економіки України ринок фінансових послуг знаходиться в незадовільному стані, у зв'язку із різноманітними кризовими явищами кількість фінансових установ плаваюча, відповідно і якість послуг які вони надають теж різна.

Проаналізувавши діяльність ринку фінансових послуг в Україні, ми відзначили низку важливих завдань, за для мінімізації кризових явищ на даному ринку та стабільного розвитку.

Отже першочерговий захід, якому варто приділити значну увагу це посилення контролю здійснення діяльності на ринку фінансових послуг. Так пріоритетним заходом, який зможе стабілізувати діяльність ринку фінансових послуг загалом, є необхідність посилення регулювання і нагляду, зокрема необхідно реформувати регуляторні системи для того, щоб створити можливості ідентифікувати макропруденційні ризики, поширити фінансове регулювання і нагляд на всі системно важливі фінансові установи, інструменти та ринки, розробити високоякісні глобальні уніфіковані стандарти бухгалтерської звітності, впровадити нагляд за рейтинговими агентствами і посилити міжнародну співпрацю [15].

Виконання даного завдання можливе при доопрацюванні методів управління, їх постійного вдосконалення. Оскільки саме розвинений ринок фінансових послуг сприяє конкурентноспроможному економічному середовищу, залученню інвестицій для фінансування реального сектору економіки.

Основними причинами участі держави в регулюванні ринків фінансових послуг мотивується такими основними причинами:

- створенням на ринку фінансових послуг єдиних власників; останні володіють одночасно декількома фінансовими сегментами, які представляють продукти, що формують різні сектори ринку фінансових послуг;
- виникненням перехресних пропозицій фінансових послуг, що надаються фінансовими інститутами;
- необхідністю скоротити видаткову частину державного бюджету в сфері контролю й нагляду за відносинами на ринку фінансових послуг, особливо за підвищенням якості ринків [81].

Чому регулювання ринку фінансових послуг важливе, а тому що фінансові установи діяльність яких немає чіткого регулювання та контролю не приносить а ні державі, а ні учасникам ринку необхідного та очікуваного результату.

Державне регулювання ринку фінансових послуг України виступає як єдина система певних форм, методів та інструментів впливу, які дозволяють упорядкувати діяльність всіх учасників ринку фінансових послуг та операцій між ними шляхом встановлення державою певних вимог та правил для підтримки рівноваги взаємних інтересів, а також щоб забезпечити прозорість, надійність і відкритість та запобігти зловживання і порушення на ринку фінансових послуг [83].

Необхідність державного регулювання ринку фінансових послуг обумовлена, перш за все, тим, що повинна забезпечити єдність ринку, який здійснює нагляд за функціонуванням учасників ринку фінансових послуг та захисту прав споживачів фінансових послуг.

Регулювання ринку фінансових послуг має забезпечувати виконання ним своїх основних функцій, а саме розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів учасників ринку, відповідно здійснюватиметься контроль за діяльністю на ринку, та права споживачів фінансових послуг будуть захищені.

Ринку фінансових послуг в Україні немає чітко визначених засад його регулювання, тому варто розробити методи для створення ефективного механізму державного регулювання ринку фінансових послуг.

Проаналізувавши проблемні аспекти становлення державного регулювання ринку фінансових послуг зрозуміло, що даний ринок в Україні досить проблематично розвивався, оскільки не було цілісності між елементами ринку, кожен елемент розвивався самотійно, відповідно його регулювання теж здійснювалось окремо.

Згідно Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» мета державного регулювання ринку фінансових послуг в Україні полягає у [74]:

- проведенні єдиної та ефективної державної політики у сфері фінансових послуг;
- захисті інтересів споживачів фінансових послуг;
- створенні сприятливих умов для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг;
- створенні умов для ефективної мобілізації та розміщення фінансових ресурсів учасниками ринку фінансових послуг, враховуючи інтереси суспільства;
- забезпеченні рівня можливості для доступу до ринку фінансових послуг та захисту прав його учасників;
- додержання учасниками ринку фінансових послуг вимог законодавства;
- запобіганні монополізації та створенні умов розвитку добросовісної конкуренції на ринку фінансових послуг;
- здійсненні контролю за прозорістю та відкритістю ринку фінансових послуг;
- сприянні інтеграції в європейський та світовий ринки фінансових послуг.

Справедливо зазначає Є. П. Бондаренко, що система державного регулювання ринку фінансових послуг повинна забезпечити покращення інвестиційного середовища, захист інтересів споживачів фінансових послуг, справедливе ціноутворення, усунення системних ризиків, функціонування ринку фінансових послуг як механізму економічного розвитку [9].

Для ефективного регулювання ринку фінансових послуг потрібен ефективний механізм здійснення цього регулювання.

Механізм державного регулювання ринків фінансових послуг України - це взаємопов'язана система форм, методів та інструментів, які впливають на всіх учасників ринку фінансових послуг з такою метою, щоб забезпечити єдність і сприятливі умови для розвитку та функціонування ринку фінансових послуг, враховуючи інтереси споживачів послуг та вимоги законодавства, що в цілому спрямовані на покращення інвестиційного клімату в країні [9].

Розглянемо основні структурні елементи механізму державного регулювання ринку фінансових послуг України (рис.1.5).

Активну участь у регулюванні ринку фінансових послуг приймає такий суб'єкт як держава, який контролює учасників ринку та підпорядковує собі органи наділені повноваженнями, щодо регулювання діяльності на даному ринку .

Відповідно до законодавства України, основними суб'єктами, у здійсненні державного регулювання ринку фінансових послуг, є [74]:

- Національний банк України, який здійснює регулювання ринку банківських послуг, забезпечуючи стабільність грошової одиниці, а також відповідає за стабільність всієї банківської системи.

- Національна комісія з цінних паперів і фондового ринку, яка займається регулюванням діяльності на ринку цінних паперів та похідних цінних паперів.

- Національна комісія з регулювання ринку фінансових послуг, що здійснює контроль за діяльністю інших ринків фінансових послуг.

Саме співпраця таких суб'єктів, як держави та підпорядкованих органів є дієвим аспектом у здійсненні ефективного державного регулювання ринку фінансових послуг.

До об'єктів державного регулювання відноситься: ринок банківських послуг, ринок цінних паперів та похідних цінних паперів, а також інші ринки фінансових послуг.

- захисну, яка здійснює захист від внутрішніх та зовнішніх ризиків як в цілому ринку фінансових послуг, так і, зокрема, захист прав споживачів фінансових послуг;

- контрольну, яка спрямована на виявлення порушень чинного законодавства та застосування заходів впливу при виявленні недоліків;

- координаційну, яка допомагає співпраці між регулюючими органами державної влади;

- інтеграційну, яка сприяє входженню у світовий фінансовий ринок.

І. В. Солошкіна підмітила, що цільовий результативний вплив на об'єкти механізму державного регулювання ринку фінансових послуг забезпечується його формами, які здійснюється через:

- ліцензування діяльності фінансових установ з надання фінансових послуг та ведення державних реєстрів;

- нормативно-правове регулювання діяльності учасників ринку фінансових послуг;

- проведення нагляду за діяльністю фінансових установ;

- застосування уповноваженими державними органами заходів впливу при виявленні порушень;

- проведення інших заходів з державного регулювання ринку фінансових послуг [83].

Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг здійснюють шляхом прямого та непрямого методу.

Інструментами прямого методу є: нормативно – правові акти; ліцензування діяльності; нагляд; заходи впливу на діяльність фінансових інститутів.

Інструментами непрямого методу є: фіскальна, грошово-кредитна політика. Але прямі та непрямі методи державного регулювання ринку фінансових послуг ефективні лише при умові їх поєднання.

Та навіть саме досконале державне регулювання не може бути ефективне без саморегулювання, до властивостей системи саморегулювання відносяться:

її самоорганізація, співпраця основних її елементів, поєднання адміністративно та цивільно-правових методів регулювання.

Саморегульовані організації виступають не лише засобом вироблення загальних правил гри та захисту інтересів для всіх учасників ринку фінансових послуг. У світовій практиці це відокремлений ринок, доступ на який обмежений основними вимогами до професіоналізму та етики, обсягу торгівлі і капіталу тощо. Тобто створення саморегулювальної організації — це, зазвичай, угода про партнерство [71].

Отже, державне регулювання в поєднанні із саморегулюванням попереджає виникнення конфліктів між учасниками ринку, зменшення ризиків, стабільність ринку, і тд.

Проаналізувавши основні аспекти формування та розвитку ринку фінансових послуг можна зробити висновок, що ринок фінансових послуг це економічні відносини, між ключовими фінансовими посередниками, що надають фінансові послуги, для кругообігу фінансових ресурсів, та акумуляції тимчасово вільних коштів за для отримання прибутку, до них належать банківські та небанківські фінансові інститути.

Розвиток ринку фінансових послуг напряму залежить від державного регулювання над учасниками ринку та процесом надання фінансових послуг, контролем за реєстрацією та ліцензуванням діяльності фінансових інститутів які надають фінансові послуги.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

2.1. Динамічний аналіз ринку банківських послуг

Банківський сектор є складовою ринку фінансових послуг, отже створення ефективного ринку банківських послуг є важливим завданням.

Ринок банківських послуг - це специфічна сфера економічних відносин, функцією яких є балансування попиту і пропозиції на банківські продукти [12].

Функціонування ринку банківських послуг характеризується такими особливостями:

- сукупність державного та ринкового регулювання;
- відкритий доступ до інформації щодо стану ринку та його учасників;
- необмежена кількість учасників ринку;
- різноманіття банківських послуг.

Основними елементами структури ринку банківських послуг є Національний банк та комерційні банки. На даному етапі учасниками на банківському ринку є: продавці (банківські установи), покупці (клієнти) та регулятор, тобто Національний банк.

Н. Пеналь досліджуючи місце банків на ринку фінансових послуг зазначає, що основними відмінними рисами банків у контексті впливу на стабільність ринку фінансових послуг являється:

- наявність депозитів одночасно як боргових зобов'язань і джерел фінансування;
- складність оцінювання загального ступеня загрози діяльності банку;
- різниця між термінами погашення кредитів з боку клієнтів та залучення депозитів.

Крім того, банками можуть використовуватися депозитні кошти для різноманітних фінансових потреб. Депозити за своєю природою відрізняються

від інших видів боргових зобов'язань тим, що основна їх частина, в разі банкрутства банку, за рахунок фонду гарантування може бути повернена фізичним особам в найкоротший термін [46].

Порівнюючи ринок банківських послуг з іншими видами фінансових послуг, В.В. Тіпанов аналізуючи ринок банківських послуг виділяє такі особливості:

- ринок банківських послуг пов'язаний з використанням грошей у різних формах (готівковій, бухгалтерських записів за рахунками або платіжно-розрахункових документів);
- абстрактні банківські послуги набувають реальних рис через майнові договірні відносини;
- купівля-продаж на ринку банківської послуги характеризується тривалістю в часі (як правило, угода не обмежене одноразовим актом, встановлено більш чи менш тривалі стосунки клієнта з банківською установою);
- при наданні послуг діяльність банківських установ спрямовується на вчинення юридичних і фактичних дій, які безпосередньо не пов'язані з матеріальними наслідками;
- найбільша частина доходів від надання послуг банківськими установами припадає на комісії [62].

В. О. Ткачук ринок банківських послуг розкриває, як специфічну сферу економічних відносин, функцією яких є збалансування попиту та пропозиції на ринку банківських послуг.

В економічній та науковій літературі немає єдності у трактуванні терміну «банківська послуга». У деяких джерелах поняття банківської операції та банківської послуги взагалі ототожнюються.

В. П. Ходаківської банківські послуги визначає, як сукупність різноманітних форм мобілізації й використання фондів фінансових ресурсів, що використовуються для здійснення розрахункових, касових, кредитних, інвестиційних, депозитних та інших операцій, з метою фінансового

забезпечення процесу виробництва, виконання робіт і надання послуг, які повинні здійснюватися на платній основі та мають відмінні риси свого функціонування [67]. О.В. Дзюблюк розкриває банківські послуги як кінцевий результат, функціонування банківських установ, готовий банківський продукт, тоді як операції – виробничий процес [17].

В. А. Перехожев стверджує, що банківська послуга, - це діяльність банківської установи, яка спрямована на задоволення потреб клієнтів в отриманні додаткових коштів, проведенні розрахунків, зберіганні й інформаційному забезпеченні [47].

На думку В. А. Шпильового банківську послугу можна визначити як комплексний результат діяльності банківської установи щодо максимального задоволення зростаючих із часом вимог клієнтів при проведенні банківських операцій або із залучення тимчасово вільних ресурсів, що спрямовані на одержання прибутку [72].

На нашу думку С. Роговський, найточніше визначає дане поняття, тобто банківська послуга - це соціально-економічні відносини між комерційним банком та його клієнтом щодо задоволення потреби в залученні, зберіганні та примноженні грошових коштів як інструментів (благ) для задоволення тих чи інших потреб споживачів, що впливають із комісійно-посередницьких можливостей як банківської установи так і відповідних клієнтських потреб, на комерційних умовах [55].

Рис. 2.1. Динаміка кількості банків України за 2015-2020рр.

Джерело: розраховано автором

Кількість діючих банків в Україні із 2015 року по 2019 рік зменшувалась, що зображено на рис. 2.1. Станом на початок березня 2020 року в Україні функціонувало 75 банків (не враховуючи неплатоспроможні банки). Зареєстровано 35 банків з іноземним капіталом.

Проаналізуємо динаміку обсягу активів та капіталу банківських установ за 2015-2019 роки (рис. 2.2 – 2.3).

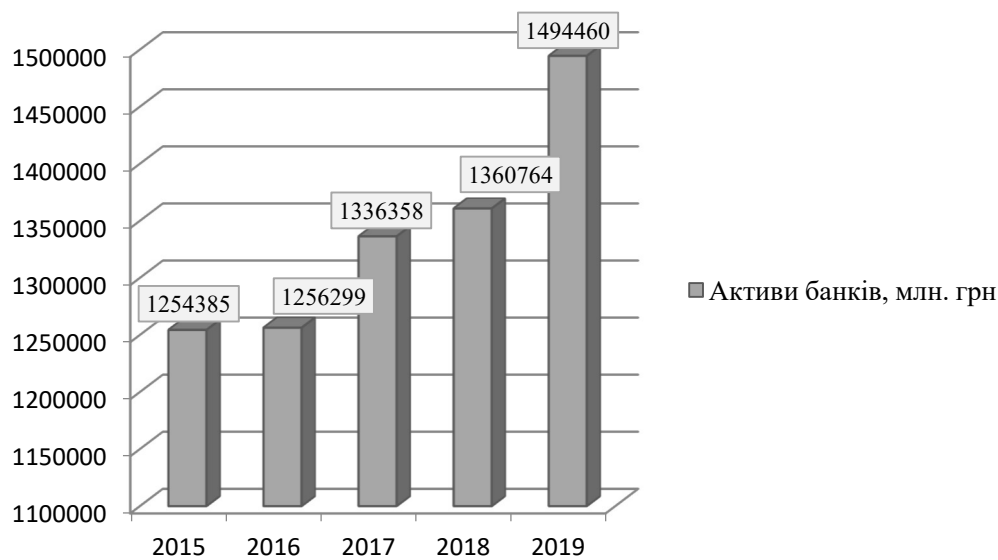

Рис. 2.2. Динаміка активів банківських установ України за 2015-2019 роки, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [78]

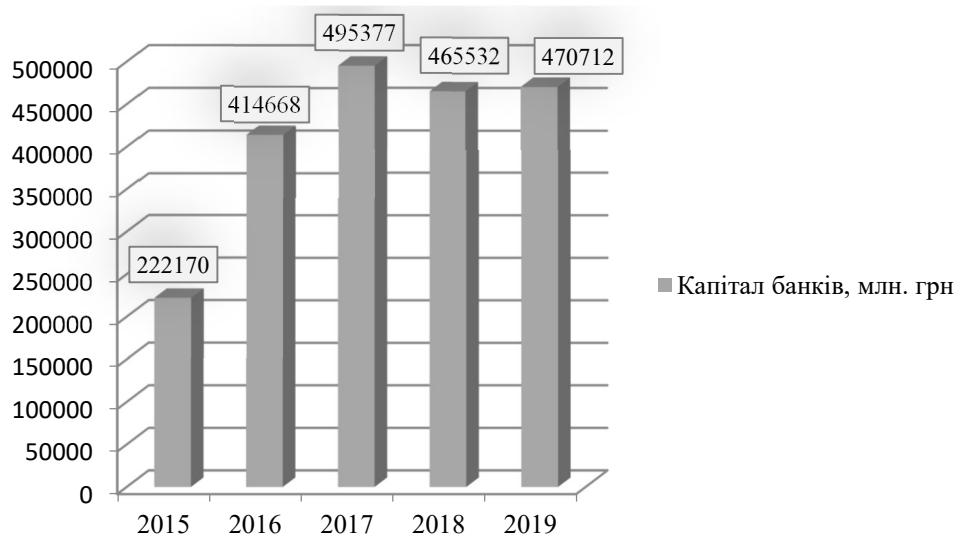

Рис. 2.3. Динаміка капіталу банківських установ України за 2015-2019 роки, млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [78]

Тепер проаналізуємо основні показники розвитку банківського сектору наведені у таблиці 2.1

Таблиця 2.1

Динаміка основних показників розвитку банківського сектору України
за 2015-2019 роки

Рік	Активи банків, млн. грн.	Пасиви банків, млн. грн.	Кредити надані клієнтам, млн. грн.	Кошти клієнтів, млн. грн.
2015	1254385	1254385	1007000	751000
2016	1256299	1256299	1004000	850000
2017	1336358	1336358	1041000	906000
2018	1360764	1360764	1118860	914824
2019	1494460	1494460	1033539	1050748
Відхилення (+/-)	19,14	19,14	2,64	39,91

Джерело: розраховано автором на основі [78]

Згідно таблиці 2.1 активи банківських установ за 2015-2019 роки зросли на 19,14 %, що свідчить про розвиток банківського сектору. Зростання обсягу активів є позитивною тенденцією, навіть при тому, що кількість банків за 2015-2019 роки зменшилася – на 52,6% (з 163 установ у 2015 році до 77 у 2019 році). Також зріс обсяг наданих кредитів – на 2,64 %, що свідчить про збільшення довіри населення до банків, розширення діяльності банківських установ та економічного зростання у майбутньому. Позитивна тенденція спостерігається і у обсязі залучених банками коштів від фізичних та юридичних осіб на 39,91% протягом аналізованого періоду.

Капітал банку формується з різних джерел, основним з яких є прибуток отриманий від реалізації запропонованих продуктів на ринку банківських послуг, тому варто виокремити такі сегменти:

- ринок депозитних послуг та інших;
- ринок кредитних послуг;
- ринок розрахунково-касових послуг.

Депозитні послуги — це послуги, що надають банківські установи для залучення грошових коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб на депозит у визначений термін.

Система суб'єктів депозитних послуг включає в себе широкий спектр різних інституцій (рис. 2.3.).

Рис. 2.3. Система суб'єктів депозитних послуг

Джерело: [27]

На банківському ринку присутня жорстка конкуренція, яка проявляється у прагненні банківських установ задовільнити попит покупців, та відповідно залучити та залучити їх вільні грошові кошти на свої рахунки.

Залежно від категорії вкладника розрізняють депозити юридичних та фізичних осіб, та умови депозитів для них значно відрізняються, оскільки тіло депозиту юридичних осіб значно більше, ніж у фізичних осіб.

Відрізняються не лише умови, а й мотиви вкладання грошовий коштів, юридичні особи користуються депозитами для здійснення розрахунків у процесі своєї діяльності, а фізичні особи відкривають депозитні рахунки навпаки, для отримання прибутку в майбутньому.

За терміном вирізняють депозити на вимогу та строкові депозити. Найпоширенішим видом є депозит на вимогу, тобто внески з попереднім повідомленням банку передчасне зняття грошей з рахунку, тільки якщо термін повідомлення не більше місяця.

Депозити на вимогу використовують для розрахунку власника рахунку із його партнерами. Термін найчастіше не встановлюється, відсотки за депозитами на вимогу значно нижчі в порівнянні з іншими депозитами, або ж відсутні, тому що банки за таких депозитів не мають змоги користуватись цими коштами тривалий термін.

Строкові депозити – це кошти, що розміщені у банку які не використовуються для здійснення поточних платежів, також неможливе поповнення та вилучення частини коштів. Відсоткова ставка збільшується при збільшенні терміну та суми депозиту. Строкові депозити менш поширені через свої жорсткі умови, клієнт може передчасно вилучити кошти з рахунку, але при цьому банк може вводити санкції, такі як зменшення нарахованих відсотків і тд. Для клієнтів даний вид депозитів обмежує доступ до коштів, в свою чергу банкам він зручніший, через мінімальні витрати на обслуговування, планування залучення коштів.

Строкові депозити поділяються на депозитні та ощадні сертифікати, які оформляються документом, що виступає письмовим зобов'язанням банку про депонування коштів; дає змогу вкладникові отримати свій депозит та відсотки за ним, оскільки на таких сертифікатах вказується термін через який буде вилучено вклад та відсоткова ставка.

У світовій банківській практиці такі сертифікати застосовують широко: ресурси банків зазвичай майже на третину формують за рахунок депозитних сертифікатів, що мають великий номінал, термін обігу від 1 до 6 місяців і продаються, як правило з дисконтом. У ряді країн (Великобританії, Німеччині, США, Японії) практикують випуск строкових депозитних сертифікатів, що можуть бути передані іншим суб'єктам депозитних операцій за допомогою передавальних написів на них [40].

Ринок кредитних послуг – це сукупність кредитних відносин, фінансово-кредитних інститутів та певних встановлених організаційно-правових норм, що у своїй єдності та взаємодії забезпечують можливість руху кредитних коштів в

різних формах між суб'єктами економіки на національному і міжнародному рівнях [27].

Г.В. Миськів стверджує, що сутність ринку кредитних послуг полягає у виконанні ним своїх функцій, а саме [75]:

- обслуговування виробництва та товарного обігу за допомогою кредитних коштів (для збільшення оборотного капіталу суб'єкти ринку використовують банківські кредити);

- акумуляція грошових збережень підприємств, населення, держави, а також іноземних клієнтів (за рахунок цієї функції банківські установи накопичують свої ресурси, проводячи пасивні операції. В результаті проведення таких операцій збільшуються обсяги як власних коштів, так і залучених та запозичених коштів). Кошти, залучені від фізичних та юридичних осіб, займають найбільшу питому вагу в структурі пасивів банку. Запозичені кошти – це кошти, одержані в інших банківських установах або в НБУ. Власні кошти - це фактично сплачений статутний капітал та інші фонди, що утворюються за рахунок відрахувань з прибутку банків;

- трансформація грошових фондів безпосередньо в позиковий капітал і використання його у вигляді капіталовкладень для обслуговування процесу виробництва;

- фінансування діяльності держави та населення шляхом надання кредитів державним органам влади та споживчих кредитів домашнім господарствам;

- концентрація і централізація позикового та виробничого капіталу з метою їх злиття для утворення фінансово-промислових груп;

- мінімізація кредитних ризиків суб'єктів ринку завдяки диверсифікації кредитної діяльності банків та інших фінансових посередників.

Основними учасниками ринку кредитних послуг (рис. 2.4.) є:

- регулятори, до яких відноситься НБУ та Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України (Нацкомфінпослуг);

- кредитори;

- посередники;
- позичальники.

До кредиторів відносяться банківські та небанківські фінансові установи. Більш широкую характеристику вказаних суб'єктів ми розглянули в попередньому розділі дипломної роботи.

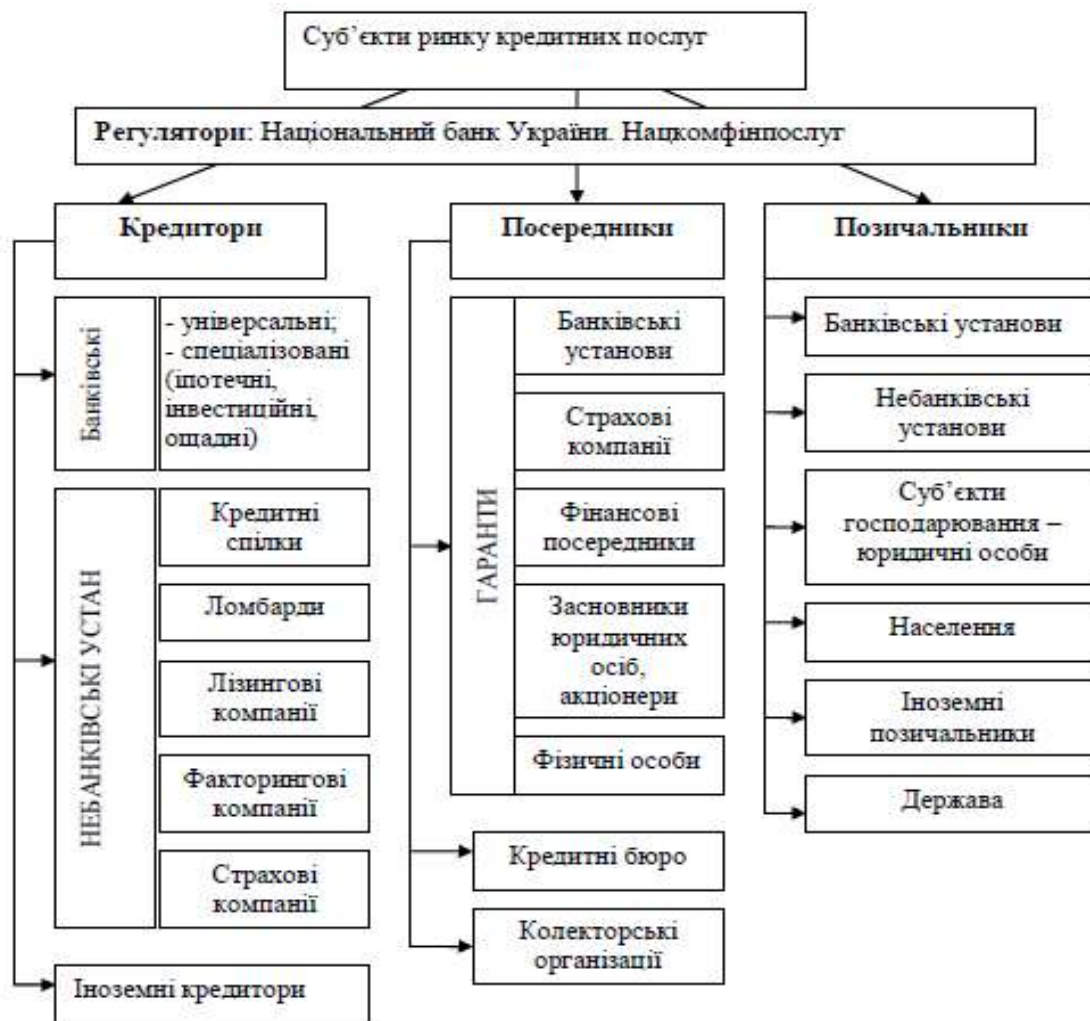

Рис. 2.4. Основні учасники ринку кредитних послуг України

Джерело: [61]

Основними посередниками на ринку кредитних послуг є:

- страхові компанії;
- фінансові посередники;
- засновники юридичних осіб - акціонери;
- фізичні особи;
- кредитні бюро;
- колекторські організації.

Позичальниками кредитних ресурсів виступають банківські установи, небанківські установи, суб'єкти господарювання – юридичні особи, населення, іноземні позичальники, держава.

Проаналізуємо ринок кредитних послуг банківських установ України. З цією метою насамперед дамо оцінку клієнтського кредитного портфеля (рис. 2.5.).

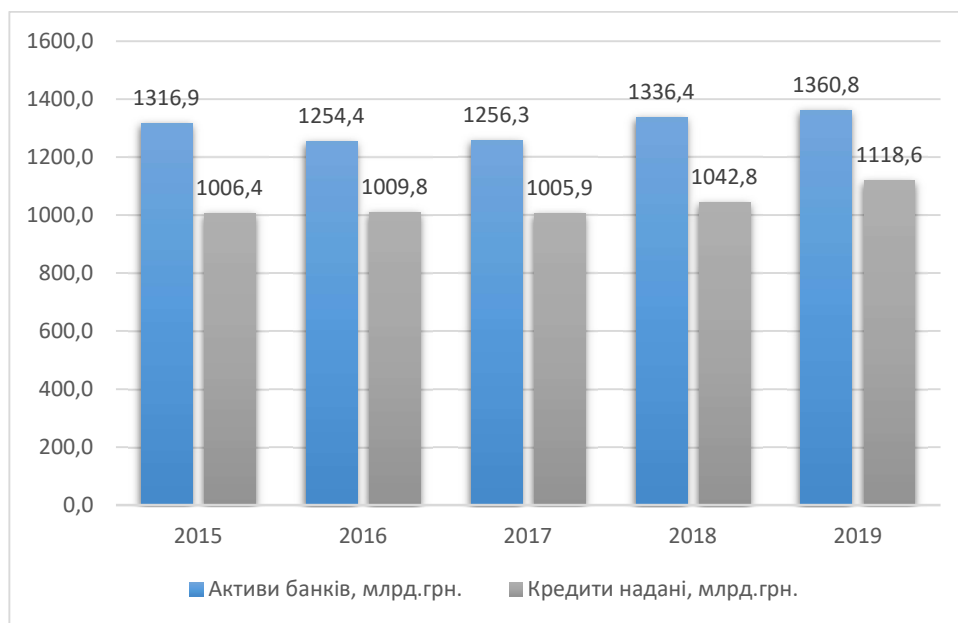

Рис. 2.5. Клієнтський кредитний портфель банків України за 2015-2020рр.

Джерело: розраховано автором

Проаналізувавши клієнтський кредитний портфель банківських установ України виявлено, що станом за період 2015-2019 рр. він зростає, незначне зменшення відбулось у 2017 році, в порівнянні з 2016 роком зменшення було на 0,38%, протягом 2018-2019рр. клієнтський кредитний портфель продемонстрував позитивну динаміку та зріс на 75,8 млрд. Грн (6,78%) і у 2019 році складав 1009,8 млрд. грн, внаслідок відносного зростання вартості валютних кредитів.

На сьогоднішній день для клієнта існує великий вибір обслуговуючих банків, тому в умовах конкуренції для банку важливе розширення його клієнтської бази, та надання якісних розрахунково-касових банківських послуг.

Отже проаналізувавши банківський сектор України, можна зробити висновок, що він розвивається досить динамічно, навіть не дивлячись на кризу

2014 року, та високий рівень інфляції у 2014-2017 роках та ряду інших негативних факторів.

2.2. Практичні засади дослідження ринку страхових послуг

Ринок страхових послуг відіграє важливу роль, як складова економіки України, як інструмент захисту державних інтересів та інтересів громадян.

Тому варто проаналізувати стан ринку страхових послуг в Україні на сьогодні. На думку А. Кривенцової чинниками які стримують розвиток страхового ринку є [59]:

- нестабільність політичної ситуації;
- слабка зацікавленість у страхуванні внаслідок низької платоспроможності населення;
- анексія АР Крим та ведення бойових дій на сході України;
- існування певної недовіри до страхування;
- нестійкість національної валюти;
- недосконалість законодавства;
- високий рівень інфляції;
- недостатній розвиток довгострокового страхування життя, пенсійних ануїтетів та інших видів накопичувального страхування;
- незначна фінансова місткість вітчизняного страхового ринку, недостатня
- капіталізація та низька ліквідність страховиків;
- низька страхова культура населення, страхових посередників і деяких страховиків;
- недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення.

Сьогодні в науковій та економічній літературі присутні багато підходів для визначення сутності ринку страхових послуг, місце яке він займає у фінансовій системі країни, це пов'язано із тим, що різні науковці визначають суть поняття ринку страхових послуг через різні його риси.

Наприклад на думку В. В. Виговської основними підходами, щодо визначення сутності ринку страхових послуг є:

- відтворювальний;
- системний;
- політекономічний;
- інституціональний.

Відтворювальний підхід розкриває ринок страхових послуг, як сферу економічних відносин між суб'єктами страхового ринку з приводу розподілу і перерозподілу грошових коштів, акумульованих у страхові фонди, які призначені для страхового захисту матеріальних і нематеріальних цінностей страхувальників страховиками [17].

Страхові фонди використовуються лише за своїм цільовим призначенням, тобто відшкодування збитків застрахованим особам та страховикам, також отримані страхові премії можуть використовувати на інвестиційну діяльність.

А от системний підхід ринок страхових послуг розкриває в розрізі його складу, учасників та характеру їх співробітництва, принципів та особливостей регулювання. Отже з позиції системного підходу ринок страхових послуг це сукупність пов'язаних елементів, які утворюють систему, яка є складовою частиною ринку фінансових послуг. До елементів страхового ринку відносяться: страховики, страхувальники, перестраховики, посередники.

Політекономічний підхід узагальнює ринок страхових послуг, як відносини між суб'єктами ринку у процесі купівлі-продажу об'єктів ринку. Суб'єктами ринку є страхувальники, страховики та посередники. Сьогодні страхові посередники на вітчизняному ринку відіграють і другорядну роль. Суб'єктом ринку страхових послуг є і перестраховики, які разом із іншими суб'єктами ринку вступають у відносини, щодо перерозподілу грошових коштів під час страхування, перестраховування, співстрахування. Характерною рисою співстрахування та перестраховування є розподіл відповідальності серед страхових організацій [77].

Інституційний підхід визначає ринок страхових послуг, як сукупність різних інститутів та механізмів, якими користуються при купівлі-продажу та споживанні страхових послуг. На думку О. В. Кузьменко ключовими поняттями в даному підході є поняття «інститут». Інститут – це форма та межа діяльності людей, прийняті в суспільстві традиції, звичаї, норми поведінки [53].

Вище перелічені підходи повноцінно розкривають сутність ринку страхових послуг, його структуру та елементи, закономірності розвитку та взаємозв'язку з іншими ринками.

На нашу думку найповніше розкриває сутність поняття ринок страхових послуг В. В. Виговська, яка трактує його як економічні відносини з приводу захисту економічних інтересів держави, корпоративного сектора, домогосподарств та забезпечення стійкого функціонування ринкових інститутів за допомогою механізму перерозподілу ризиків через мобілізацію фінансових ресурсів у страхові фонди на основі сплати страхових премій та здійснення руху грошових потоків в економіці [17].

Найкраще зрозуміти поняття ринок страхових послуг ми зможемо, коли розглянемо поняття «страхова послуга». Думки науковців у визначені одного поняття різняться. Наприклад А. А. Гвозденко, вважає, що страхова послуга є товаром, де страховик продає своє зобов'язання відшкодувати можливий збиток страхувальнику при настанні страхового випадку, а страхувальник повинен сплатити страховику за це зобов'язання певну суму у вигляді страхового внеску (платежу, премії), який виражається у величині страхового тарифу [25].

Тоді як, Т.В. Яворська зазначає, що страхові послуги – це кінцевий результат діяльності страхової компанії щодо задоволення потреб клієнтів, що пов'язані із захистом їх майнових та особистих інтересів [100].

Страхова послуга, відповідно до Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», відноситься до фінансових послуг.

Фінансові послуги на ринку страхових послуг, є компонентом на ринку фінансових послуг, який містить в собі різні підсистеми (рис. 2.6.).

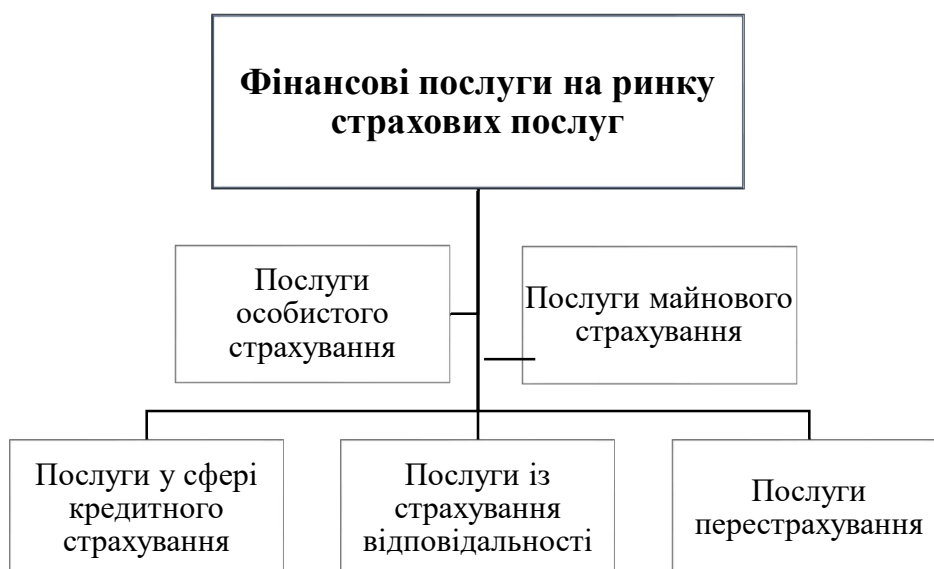

Рис. 2.6. Види фінансових послуг на ринку страхових послуг

Джерело: [81]

Різноманітність страхових послуг вимагає здійснення їхньої класифікації. Класифікація страхових послуг виступає основою розмежування їхніх видів на групи. Таке розмежування для здійснення досліджень відіграє надзвичайно важливу роль, оскільки дозволяє виявити спільні та відмінні риси, провести позиціонування особливостей тощо.

Вдалу класифікацію запропонувала Т.В.Яворська. Науковець класифікує ринок страхових послуг за такими ознаками: залежно від території; за галуззю; за умовами надання; за предметом договору страхування (табл. 2.2).

Суб'єкти ринку страхових послуг взаємодіють між собою за допомогою посередників. Посередники займаються оперативною реалізацією страхових послуг, що сприяє взаємодії страховиків та страхувальників при розробці страхового договору, виконують різні організаційні функції, надають послуги при виплаті страхових премій та одержанні страхового відшкодування, консультують клієнтів щодо страхових сум і страхового відшкодування при настанні страхового випадку.

Таблиця 2.2

Класифікація ринку страхових послуг

Ознака	Склад класифікаційної групи
Залежно від Території	• національний ринок страхових послуг, що відповідає потребам у страховому захисті нації або держави; • ринок страхових послуг інтеграційних об'єднань, що задовольняє попит на страхові послуги групи країн інтеграційного об'єднання; • світовий ринок страхових послуг, що задовольняє попит на страхові послуги в масштабі світового господарства.
За галуззю	• ринок страхування життя (life); • ринок ризикових видів страхування (non-life); • страхування відповідальності; • страхування ризиків зовнішньоекономічної діяльності; • перестрахування.
За умовами Надання	• ринок добровільних страхових послуг; • ринок обов'язкових страхових послуг .
За предметом договору страхування	• ринок страхових послуг з особистого страхування; • ринок страхових послуг зі страхування майна; • ринок страхових послуг зі страхування відповідальності.

Джерело: [100]

Ми вважаємо, що О.С. Осадець найповніше характеризує учасників ринку страхових послуг (рис. 2.7.), до головних учасників він відносить: страховиків, перестраховиків і страхувальників, а допоміжними вважає об'єднання страховиків, страхових (прямих та непрямих) і нестрахових посередників.

Рис. 2.7. Учасники ринку страхових послуг України

Джерело: [86]

У законі України «Про страхування», страховиків визначають як, фінансові установи, створених у формах: акціонерних, повних або товариств з додатковою відповідальністю згідно із Законом України „Про господарські товариства. Кількість учасників повинна бути не менше трьох, на здійснення страхової діяльності обов’язково страхова компанія у встановленому законодавством порядку має отримати ліцензію. Фізичні та юридичні особи які уклали договір страхування із страховою компанією є страхувальниками.

Здійснювати посередницьку діяльність можуть лише страховим агентам та брокерам (страховикам і перестраховикам). Посередників, які надають страхові послуги існує багато, тому варто розглянути їх класифікацію, що зображена на рис. 2.8.

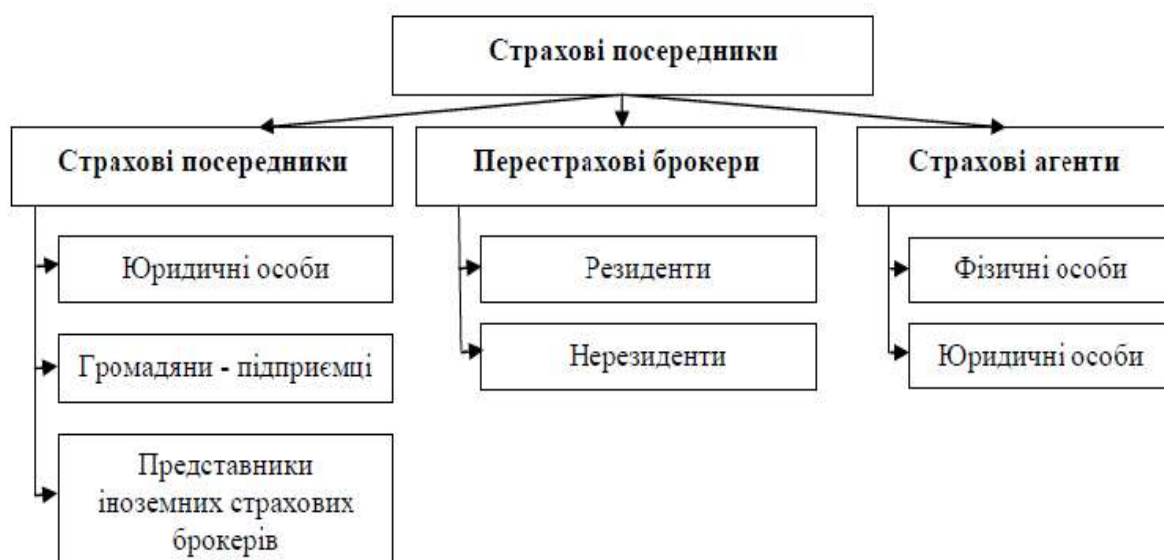

Рис. 2.8. Класифікація страхових посередників на ринку страхових послуг України

Джерело: [4]

Отже страховими брокерами є фізична або юридичні особи, що зареєстровані у визначеному законодавством порядку як суб'єкти підприємницької діяльності та які здійснюють посередницьку діяльність від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу у страхуванні як страхувальник, за винагороду.

Перестраховими брокерами є юридичні особи, що здійснюють посередницьку діяльність від свого імені на підставі брокерської угоди зі страховиком, який має потребу у перестраховуванні як перестраховальник, за винагороду.

Страхові агенти діють від імені, за дорученням страховика, при цьому виконуючи частину його страхової діяльності (укладання договорів, одержання страхових платежів, виконання діяльності, пов'язаної з виплатами страхових сум і страхового відшкодування). Тепер варто проаналізувати ринок страхових послуг (табл. 2.3)

Отже, спостерігається тенденція до зменшення кількості страхових компаній, на кінець 2015 року їх кількість була 361 установа, з них 49 компаній надавали послуги зі страхування життя (СК «Life»), а 312 страхових компаній займалися іншими видами страхування (СК «non-Life»). Щороку їх кількість

зменшувалась і у 2019 році становила 233 компанії, з яких 23 надають послуги зі страхування життя (СК «Life»), а 210 страхових компаній займаються іншими видами страхування (СК «non-Life»).

Таблиця 2.3

Кількість страхових компаній в Україні у 2015 – 2019 рр.

Кількість страхових компаній	період				
	2015	2016	2017	2018	2019
загальна кількість установ	361	310	294	281	233
в т. ч. «СК non-Life»	312	271	261	251	210
в т. ч. «СК Life»	49	39	33	30	23

Джерело: розраховано автором на основі [85]

Отже, спостерігається тенденція до зменшення кількості страхових компаній, на кінець 2015 року їх кількість була 361 установа, з них 49 компаній надавали послуги зі страхування життя (СК «Life»), а 312 страхових компаній займалися іншими видами страхування (СК «non-Life»). Щороку їх кількість зменшувалась і у 2019 році становила 233 компанії, з яких 23 надають послуги зі страхування життя (СК «Life»), а 210 страхових компаній займаються іншими видами страхування (СК «non-Life»).

Одним з найважливіших показників діяльності страхових компаній є страхові виплати, тому проаналізуємо структуру страхових премій, таблиця наведена у Додатку А.

Отже, в наведеній таблиці помітна позитивна динаміка страхових премій.. Протягом аналізованого періоду відбувалось зростання, валові страхові премії отримані страховиками та перестраховиками у 2016 році в порівнянні з 2015 роком збільшились на 18,3% та склали 35 170,3 млн. грн.

Обсяги валових страхових премій за 2016 рік збільшились порівняно з 2015 роком на 18,3%, з 2014 роком зросли на 31,4%. Чисті страхові премії збільшилися на 18,4% порівняно з 2015 роком.

Приріст чистих страхових премій за 2016 рік (+18,4%) відбувся по більшості видів страхування, зокрема за рахунок суттєвого збільшення

надходжень платежів з автострахування (+18,2%), страхування життя (+26,0%), страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ (+37,9%), страхування майна (+20,3%), медичного страхування (+22,5%), страхування кредитів (+152,6%), страхування від нещасних випадків (+64,3%), страхування 8 медичних витрат (+43,1%). Водночас, спад чистих страхових премій спостерігався зі страхування фінансових ризиків (-8,6%).

У 2017 році отримані страховиками валові страхові премії становили 43 431,8 млн. грн. Обсяги валових страхових премій за 2017 рік в порівнянні з 2016 роком зросли на 23,5%.

У 2016 році чисті страхові премії становили 26 463,8 млн. грн., у 2017 році відбувся приріст на 7,7% або 2 030,6 млн. грн., на що вплинуло зростання за такими видами:

- автострахування (+13,9% або 1 205,1 млн. грн.);
- медичне страхування (+17,3% або 393,7 млн. грн.);
- страхування від нещасних випадків (+37,9% або 275,7 млн. грн.);
- страхування відповідальності перед третіми особами (+12,8% або 182,6 млн. грн.);
- авіаційне страхування (+37,3% або 180,1 млн. грн.);
- страхування медичних витрат (+24,1% або 161,9 млн. грн.).

Негативна тенденція спостерігалась зі страхування вантажів та багажу (-20,8% або 262,8 млн. грн.), страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ 8 (-11,6% або 206,0 млн. грн.), страхування кредитів (-33,8% або 171,0 млн. грн.), страхування фінансових ризиків (-7,9% або 155,9 млн. грн.).

За 2018 рік валові страхові премії становили 49 367,5 млн. грн., що на 5 935,7 млн. грн., (або 13,7%) більше порівняно з 2017 роком. Чисті страхові премії за 2018 рік склали 34 424,3 млн. грн., а у 2017 році 28 494,4 млн. грн., та збільшились у 2018 році в порівнянні із 2017 роком на 20,8% .

В загальному чисті страхові премії за 2017 рік зросли на 20,8% або 5 929,9 млн. грн., найбільше на це повпливало зростання за такими видами: автострахування (+18,9% або 1 862,6 млн. грн.);

- страхування життя (+34,1% або 992,4 млн. грн.);
- страхування майна (+25,0% або 643,5 млн. грн.);
- медичне страхування (+21,3% або 569,2 млн. грн.).

Зменшення чистих страхових виплат відбулось зі страхування фінансових ризиків (-9,1% або 165,7 млн. грн.).

У 2019 році валові становили 53 001,2 млн грн, що на 3 633,7 млн грн більше порівняно з 2018 роком. Обсяги валових страхових премій за 2019 рік збільшились порівняно з 2018 роком на 7,4%, Чисті страхові премії збільшилися на 15,0% порівняно з 2018 роком.

Збільшення чистих страхових премій у 2017 році на 15,0% або 5 161,7 млн грн відбулось за рахунок зростання премій за такими видами страхування: автострахування (+17,8% або 2 080,5 млн грн),

- медичне страхування (+31,6% або 1 025,7 млн грн);
- страхування життя (+18,4% або 717,9 млн грн);
- страхування медичних витрат (+53,4% або 587,1 млн грн);
- страхування фінансових ризиків (+29,3% або 487,4 млн грн);
- страхування майна (+9,2% або 296,4 млн грн).

Водночас, зменшилися чисті страхові виплати зі страхування відповідальності перед третіми особами (-14,2% або 235,4 млн грн), авіаційного страхування (-29,2% або 227,4 млн грн), страхування кредитів (-36,5% або 210,9 млн грн).

Ватро розуміти який вид страхування займає найбільшу частку у структурі страхових премій, тому розглянемо структуру чистих страхових премій за видами страхування у 2018 та 2019 році рис. 2.9 та рис. 2.10.

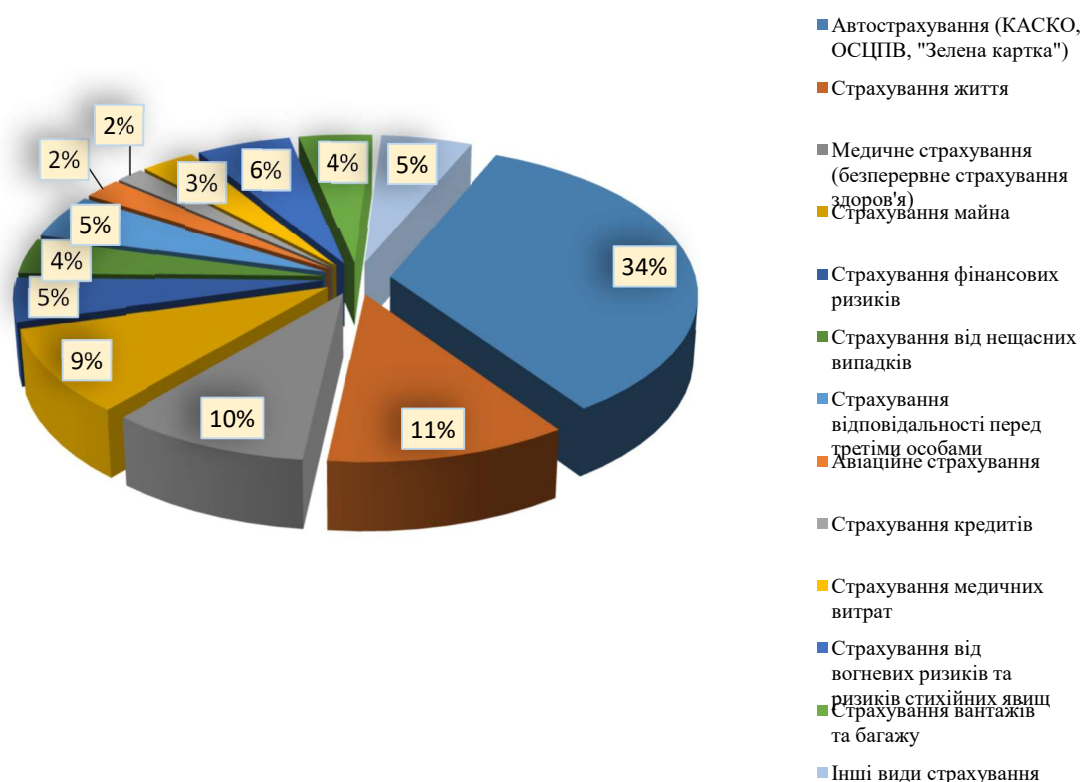

Рис. 2.9. Структура чистих страхових премій за видами страхування в Україні за 2018 рік

Джерело: розраховано автором на основі [85]

У структурі страхових премій за видами страхування за 2019 рік найбільша питома вага належить таким видам страхування, як:

- автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – 13 801,2 млн грн (або 35%) (станом на 31.12.2018 даний показник становив 11 720,7 млн грн (або 34,0%));
- страхування життя – 4 624,0 млн грн (або 12%) (станом на 31.12.2018 – 3 906,1 млн грн (або 11%));
- медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) – 4 268,8 млн грн (або 11%) (станом на 31.12.2018 – 3 243,1 млн грн (або 10%));
- страхування майна – 3 518,4 млн грн (9%) (станом на 31.12.2018 даний показник становив 3 222,0 млн грн (або 9%));
- страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ – 2 173,6 млн грн (або 5%) (станом на 31.12.2018 – 1 915,6 млн грн (або 6%));

- страхування фінансових ризиків – 2 151,2 млн грн (або 5%) (станом на 31.12.2018 – 1 663,8 млн грн (або 5%));
- страхування медичних витрат – 1 685,9 млн грн (або 4%) (станом на 31.12.2018 – 1 098,8 млн грн (або 3%));
- страхування від нещасних випадків – 1 475,3 млн грн (або 4%) (станом на 31.12.2018 – 1 329,0 млн грн (або 4%));
- страхування вантажів та багажу – 1 432,3 млн грн (або 4%) (станом на 31.12.2018 – 1 479,3 млн грн (або 4%));
- страхування відповідальності перед третіми особами – 1 424,3 млн грн (або 4%) (станом на 31.12.2018 – 1 659,7 млн грн (або 5%)).

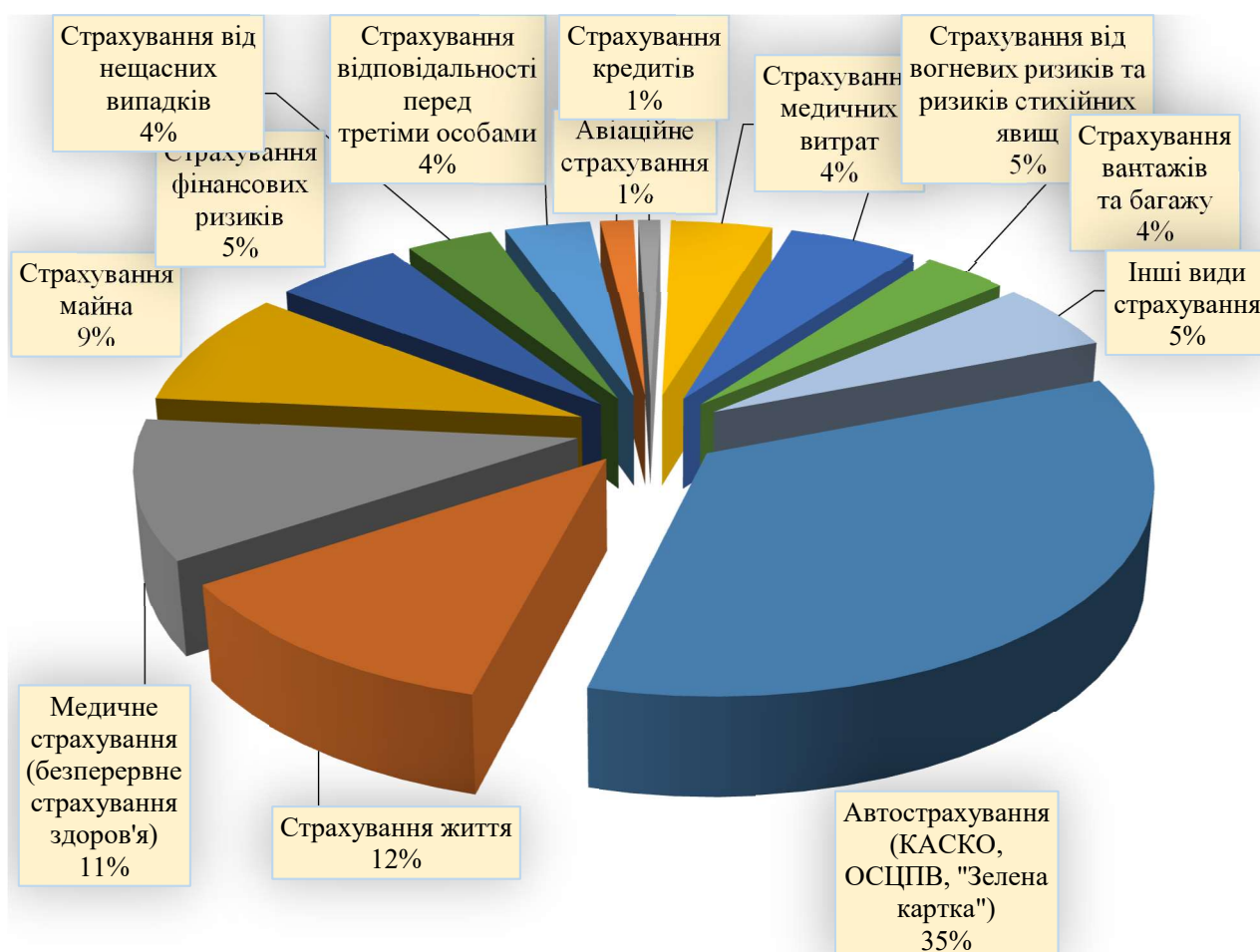

Рис. 2.10. Структура чистих страхових премій за видами страхування в Україні за 2019 рік

Джерело: розраховано автором на основі [85]

Позитивні зміни у структурі чистих страхових премій в 2019 році у порівнянні із 2018 року відбулися за такими видами страхування: медичне страхування (з 10% до 11%), страхування медичних витрат (з 3% до 4%), автострахування (з 34,0% до 35%). Негативна тенденція спостерігається з наступних видів страхування: страхування відповідальності перед третіми особами (з 5% до 46%), авіаційного страхування (з 2% до 1%), страхування кредитів (з 2% до 1%).

2.3. Розвиток фінансових послуг на фондовому ринку України

Фондовий ринок одним із ключових елементів для формування ефективної економіки та ринку фінансових послуг.

О. В. Дзюблюк ж вважає, що фондовий ринок це сукупність учасників фондового ринку і правовідносини між ними з приводу розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних інструментів [21].

П.Самуельсон дає більше вузьке визначення, фондовий ринок це ринок цінних паперів, на якому проводяться операції з цінними паперами [77].

Визначень існує багато, та ми згідні із М. М. Кутузова, яка вважає, що фондовий ринок це складне і багатогранне утворення та розглядає фондовий ринок з різних позицій: функціональної, інституційної та відтворюючої. Функціональна позиція розкриває даний ринок як систему економічних відносин між суб'єктами з приводу кредитування і співвласності, що проявляється через випуск і обіг цінних паперів. З інституційної позиції фондовий ринок це сукупність спеціалізованих організацій (бірж, фондів тощо.) і правил поведінки, які забезпечують випуск і обіг цінних паперів. З точки зору відтворення фондовий ринок являє собою сферу виробництва і обігу цінних паперів, що забезпечується акумуляцією тимчасово вільних грошових коштів та їх перерозподілу між галузями, які створюють умови для інвестицій [45].

Суб'єктів фондового ринку, в залежності від місця, яке вони займають на цьому ринку, схематично показано на рис. 2.11.

Кожен суб'єкт відіграє важливу роль на фондовому ринку. Значення суб'єкта визначається цілями які він переслідує. Споживач має за мету отримання додаткових джерел фінансування. Інституційні інвестори акумулюють тимчасово вільні кошти, за допомогою випуску своїх цінних паперів та продажу їх на фондовому ринку. Для домогосподарств основною ціллю є збільшення заощаджень. Торговці корисні як для емітентів, так і для інвесторів, для перших вони шукають джерела небанківського фінансування, для других небанківських фінансових інструментів.

Суб'єкти, що займаються обслуговуванням фондового ринку, надають платні послуги іншим учасникам, за що отримують прибуток. Органи, які регулюють діяльність учасників фондового ринку, розробляють нормативно-правові документи та слідкують за їх виконанням.

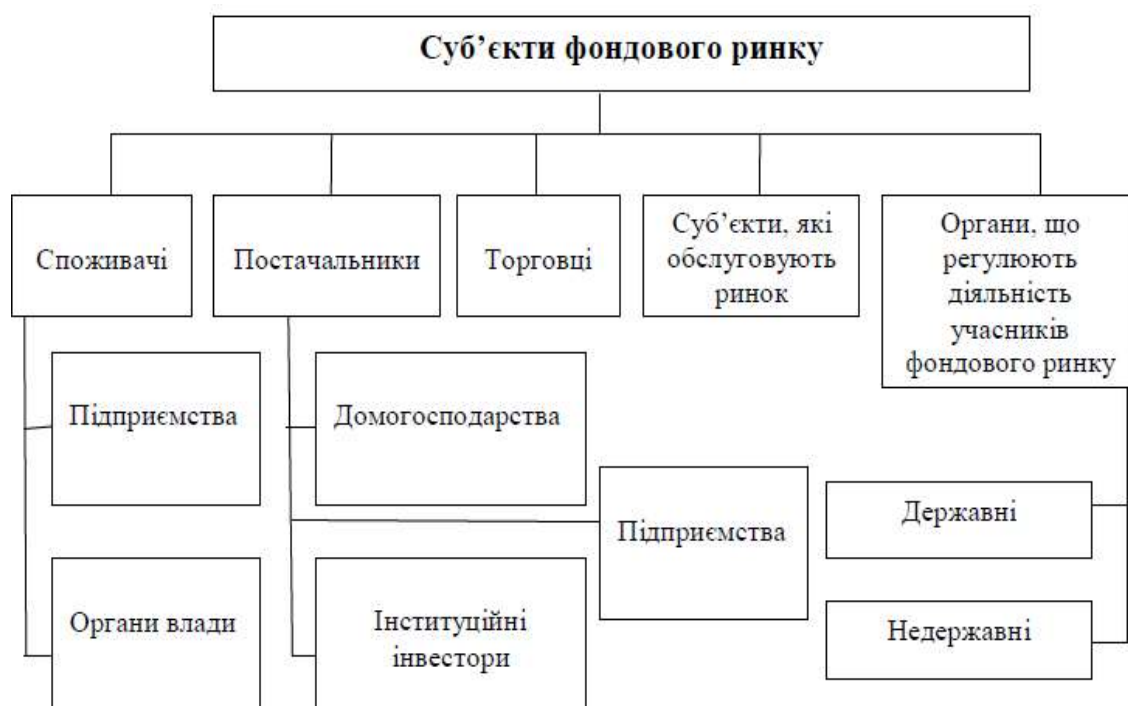

Рис. 2.11. Суб'єкти фондового ринку

Джерело: [45]

Усі учасники мають ті чи інші цілі, які приносять їх прибуток, та все ж вони повинні виконувати завдання, виконання яких матиме позитивний ефект

на розвиток фондового ринку України, що напряду впливатиме на економічний розвиток.

Перед Фондовим ринком України стоять такі завдання:

- перерозподіл грошових накопичень (у випадку недостачі капіталу та грошових надходжень – залучення коштів, при надлишку фінансових засобів – пошук об'єктів для вкладання);
- зміна фінансових та кредитних макропропорцій через встановлення оптимального рівня конкуренції та рівної норми прибутку, зниження частки бюджету та прямого банківського кредиту, інвестування накопичень тощо;
- стабілізація кон'юктурних та циклових коливань ринку;
- регулювання надходжень та видатків бюджетної сфери через державні цінні папери та покриття дефіциту державного бюджету;
- інформаційне обслуговування фондового ринку.

Реалізувати зазначені завдання можна, коли фондовий ринок успішно виконуватиме окремі загальноекономічні і специфічні функції. До загально-ринкових функцій, притаманних кожному ринку, відносяться:

- комерційна, яка полягає в отриманні доходу від здійснення операцій на даному ринку;
- цінова, що враховує забезпечення умов для формування ринкових цін, їх постійної динаміки з урахуванням попиту та пропозиції;
- інформаційна, яка доводить ринкову інформації до об'єктів торгівлі та учасників;
- регулююча, яка передбачає встановлення правил торгівлі та участі у ній, формування порядку вирішення спорів між учасниками.

До специфічних функцій фондового ринку, які відрізняють його від інших ринків, відносять перерозподільчу функцію і функцію страхування цінових та фінансових ризиків [16].

Фондовий ринок включає інститути і механізми, які займаються забезпеченням обігу цінними паперами, а також похідними цінними паперами. Під цінними паперами (ЦП) необхідно розуміти документ встановленої форми

з обов'язковими реквізитами, що засвідчує грошові або майнові права, здійснення і передача яких можлива тільки при його пред'явленні. З передачею даного паперу переходять всі засвідчені ним права [30].

До цінних паперів відносяться облігації, депозитні, ощадні сертифікати, чеки, векселі, акції, державні цінні папери та інші документи.

Емісія цінних паперів здійснюється:

- шляхом створення акціонерного товариства;
- збільшення розміру початкового статутного капіталу акціонерного товариства шляхом випуску акцій;
- залучення позичкового капіталу суб'єктами господарювання, державою, органами державної або місцевої влади шляхом випуску облігацій або інших боргових зобов'язань.

Держава може випускати цінні папери з метою зменшення дефіциту бюджету. Також емісія цінних паперів застосовується для реалізації цільових державних програм. Разом з державою випуском цінних паперів займаються акціонерні товариства, які визначені як самостійна юридична особа, чий капітал поділений на акції.

Інвестором є той, хто вкладає кошти в цінні папери з метою отримання прибутку. Інвесторами (або їх представники, які не є професійними учасниками ринку цінних паперів) є фізичні або юридичні особи, які купляють цінні папери у власність, повне господарське ведення або оперативне управління з метою реалізації майнових прав, що засвідчені цінними паперами.

В залежності від стратегії на фондовому ринку інвестори можуть бути: стратегічні, інституційні, приватні. Для стратегічних інвесторів основною метою є не отримання дивідендів від володіння акціями, а мати можливість впливати на функціонування акціонерного товариства.

Інституційні інвестори являються портфельними інвесторами, які не здійснюють прямих інвестицій, а тільки займаються купівлею цінних паперів компаній. До інституційних інвесторів входять банківські установи, інвестиційні компанії, інвестиційні фонди, страхові компанії, пенсійні фонди. В

залежності від кількості та інвестиційної потужності найчисельнішою групою інвесторів є група приватних інвесторів.

Професійними учасниками на ринку цінних паперів вважаються ті, які займаються спеціалізованою діяльністю на фондовому ринку, результатом якої є перерозподіл грошових коштів на основі цінних паперів. Професійні учасники здійснюють організаційно-технічне, інформаційне обслуговування випуску і обігу цінних паперів. Посередниками на фондовому ринку можуть виступати професійні учасники ринку цінних паперів, юридичні особи і громадяни, які здійснюють дилерську, брокерську та ін. види діяльності [45].

Варто виділити функції які виконує фондова біржа:

- на фондовій біржі здійснюється мобілізація та концентрація тимчасово вільних коштів шляхом продажу цінних паперів біржовими посередниками;
- за допомогою фондового ринку здійснюється кредитування та фінансування державного і приватного секторів внаслідок купівлі їх цінних паперів;
- фондовий ринок сприяє встановленню цін на цінні папери, з урахуванням рівня попиту та пропозиції.

Виконуючи всі вищенаведені функції фондовий ринок сприяє економічному зростанню. Та сьогодні функціонує велика кількість фондових бірж, що значно гальмує здоровий обіг цінних паперів на вітчизняному фондовому ринку. Бірж багато і у кожній біржі своя процедура торгів, лістингу та розрахунок фондових індексів.

Фондовий ринок України у 2019 році був представлений такими біржами:

- ПАТ «Фондова біржа ПФТС»;
- ПАТ «Фондова біржа «ПЕРСПЕКТИВА»;
- ПАТ «Українська фондова біржа»;
- ПАТ «Українська міжбанківська валютна біржа»;
- ПАТ «Фондова біржа «ІННЕКС»;
- ПАТ «Українська біржа».

На нашу думку аналіз доцільно розпочати з аналізу головного фондового індексу країни – ПФТС. Зазначений індекс розраховується в Україні з жовтня 1997 року. Індекс ПФТС є ціновим індексом, що зважений за обсягом емісії (free float). «Індексний кошик» ПФТС включає в себе акції 20 емітентів.

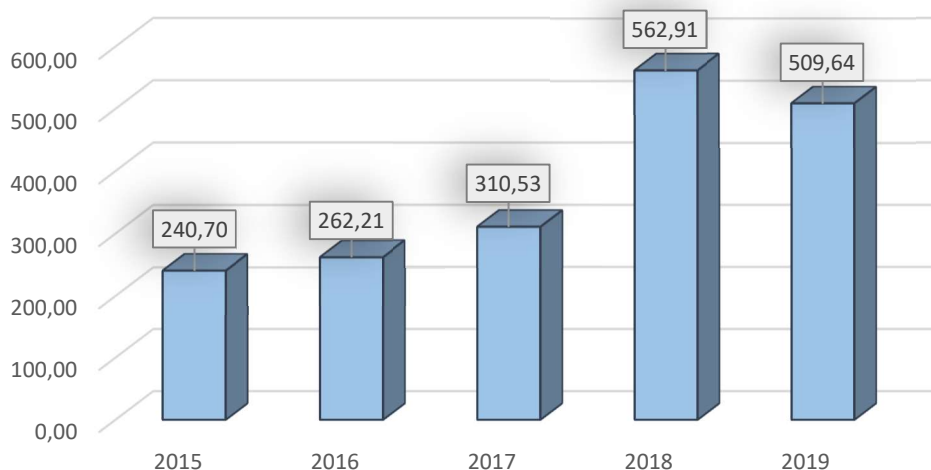

Рисунок 2.12. Динаміка індексу ПФТС в Україні за 2012-2019 рр., пункти
Джерело: [33]

З рисунку 2.12 можна зробити висновок, що найактивніше відбувались торги у 2018 році, коли значення індексу склало 562,91 пункти, найменше значення індексу ПФТС було у 2015 році – 240,7 пунктів, це пов'язано із складною економічною та політичною ситуацією в Україні у 2014-2015 роках. За аналізований період значення індексу ПФТС були низьким, що свідчить про недостатній рівень розвитку фондового ринку. Покращення помітне з 2016 року, коли індекс зріс на 21,51 пункти в порівнянні із 2015 роком. У 2019 році індекс становив 509,64 пункти, зростання у порівнянні із 2016 роком відбулось на 247,43 пункти.

Далі необхідно проаналізувати обсяг зареєстрованих Комісією випусків цінних паперів та обсяг торгів на ньому у співвідношенні до ВВП (рис. 2.13).

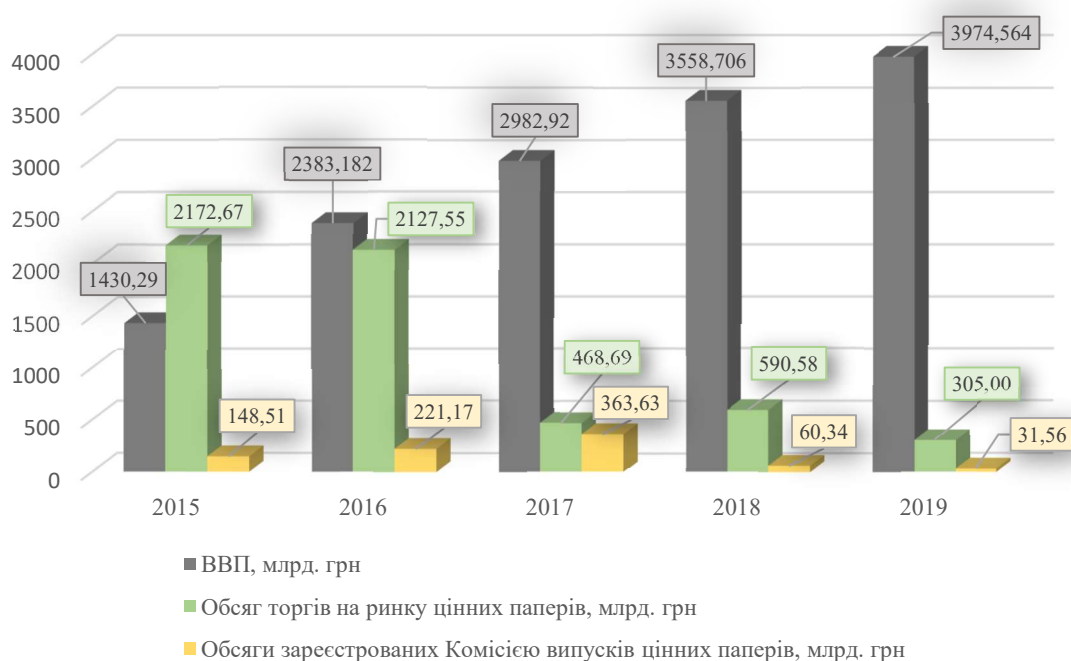

Рисунок 2.13. Динаміка обсягу зареєстрованих Комісією випусків цінних паперів та обсягу торгів на ринку цінних паперів в Україні за 2015-2019 рр., млрд. грн.

Джерело: складено автором на основі [63]

З динаміки зображеної на рисунку 2.12 помітне зменшення обсягу торгів на ринку цінних паперів протягом усього періоду, різкий спад на 1658,86 млрд. грн або на 71,14% відбувся у 2017 році в порівнянні з 2016 роком. Це пов'язано із процедурою очищення фондового ринку НКЦПФР та збільшення контролю за діяльністю на біржовому сегменті, тобто збільшення рівня прозорості операцій на ринку, це передбачало запровадження нових вимог до лістингу цінних паперів, тобто до лістингу допускали лише якісні цінні папери. Ще мало вплив на скорочення обсягу операцій на ринку у 2017 році, що депозитні сертифікати НБУ більше не включалися у розрахунки обсягу торгів. Зростання обсягу торгів на ринку цінних паперів відбулось у 2018 році на 121,89 млрд. грн або на 26%, внаслідок стабілізації економічної ситуації в країні. Після чого у 2019 році цей показник знову зменшився на 285,58 млрд. грн або на 48,36%.

Обсяг випусків цінних паперів в Україні за аналізований період 2015-2019 роки знаходиться на низькому рівні та є нестабільним щороку. В результаті кризи 2014-2015 рр. обсяг випуску становив 148,51 млрд. грн, та

протягом 2016-2017 років спостерігається зростання, і у 2017 році показник досяг рівня 363,63 млрд. грн. Зростання операцій на фондовому ринку не сприяло збільшенню обсягу випуску цінних паперів, а навпаки, відбулось зменшення як у 2018 році на 303,29 млрд. грн або на 83,4%, так і у 2019 році на 28,78 млрд. грн або на 47,7%, що є мінімальним значенням за досліджуваний період.

Також варто проаналізувати співвідношення обсягу ВВП до обсягу операцій на фондовому ринку. На рисунку 2.12 помітно, що у 2015 році обсяг торгів на ринку цінних паперів перевищував обсяг ВВП. А вже з 2016 року, переважає обсяг ВВП і з кожним роком їх різниця ставала все більшою. Суттєве зменшення обсягу торгів цінними паперами в порівнянні з ВВП відбулось у 2017 році, що свідчить про недостатній рівень розвитку фондового ринку. У високорозвинених країнах цей показник повинен бути більше 100%.

Тепер розглянемо показник капіталізації фондового ринку України за 2015-2019 роки рис. 2.14.

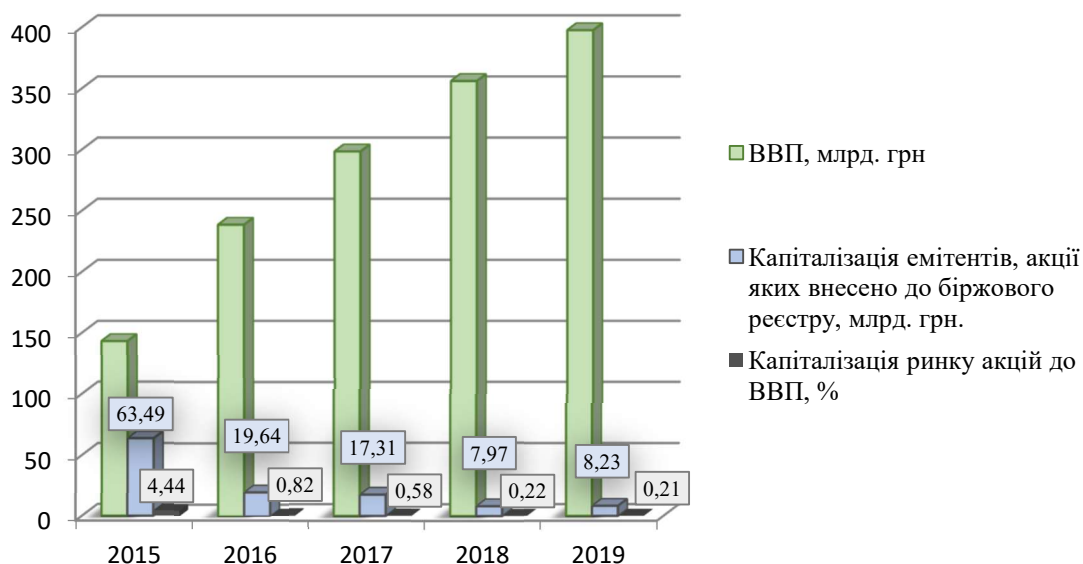

Рис. 2.14. Динаміка капіталізації ринку акцій (абсолютне значення та % від ВВП) в Україні за 2015-2019 рр.

Джерело: складено автором на основі [33]

З рисунку 2.14 помітне стає падіння рівня капіталізації ринку акцій протягом усього аналізованого періоду. Зменшення показника капіталізації та

рівня капіталізації ринку акцій у відношенні до ВВП є результатом прийняття рішення НКЦПФР №1217 від 06.08.2015 року «Про зміни до Положення про функціонування фондових бірж» [64]. Дане рішення передбачало зростання лістингових вимог до цінних паперів з 01.01.2016 року [63].

Дослідивши стан фондового ринку в Україні можна зробити висновок, що він розвивається повільними темпами, не справляється із завданням щодо акумуляції капіталу для емітентів і використовується здебільшого для обслуговування потреб державного бюджету України.

2.4. Стан фінансових послуг на валютному ринку України

Валютний ринок є важливим елементом для ефективного функціонування загального ринку фінансових послуг. Оскільки він може і стримувати і стимулювати економічний розвиток як країни, так і окремих секторів, галузей та підприємств. Не тільки валютний ринок впливає на економічні зміни в країні, а й навпаки.

Якісне регулювання та ефективне функціонування валютного ринку впливає не лише на здійснення міжнародних розрахунків, отримання прибутку від різниці у курсі валют, а й на загальний економічний розвиток, інфляцію, конкурентоспроможність держави.

Отже розвиток валютного ринку є актуальним питанням для України, особливо за теперішніх умов, світової валютної кризи, конфлікту на Сході країни.

Отож для оцінки валютного ринку потрібно визначити, що таке валютний ринок, це поняття доволі широко використовується у економічній та науковій літературі, тому існує багато його інтерпретацій.

Валютний ринок – це багатогранна економічна категорія. З однієї сторони – це система економічних відносин між державою, покупцями та продавцями, які пов'язані між собою операціями з купівлі-продажу валюти, цінних паперів. З іншого боку це інституціональний механізм, валютний ринок опосередковує

відносини з купівлі-продажу валюти між банками, та іншими учасниками валютних відносин.

О. В. Дзюблюк визначає валютний ринок, як систему економічних відносин, що виникають при здійсненні операцій із купівлі-продажу іноземної валюти за курсом, що формується на основі попиту і пропозиції» [21].

На думку С.Я. Боринець валютний ринок – це переважно міжбанківський ринок, адже саме в процесі міжбанківських операцій здійснюється основний обсяг угод з купівлі-продажу іноземної валюти» [24].

А.С. Гальчинський валютний ринок визначає, як складне економічне явище. Він зазначає, що сучасний валютний ринок є розгалужена система механізму, функціонування якого повинно забезпечити купівлю і продаж національної грошової одиниці та іноземної валюти з метою їх використання для обслуговування міжнародних платежів [17].

Б.С. Івасіва, вважає, що валютний ринок виступає як система економічних відносин, які пов'язані з операціями купівлі-продажу іноземної валюти та інших валютних цінностей [31].

Об'єктом на валютному ринку виступає валюта та валютні цінності, обмінний курс, який утворюється під впливом ринкової кон'юнктури. Саме валютний ринок дає змогу узгоджувати інтереси продавців і покупців валютних цінностей через співвідношення попиту і пропозиції.

Валютний ринок є місцем здійснення операцій з використанням іноземної валюти усіма учасниками цього ринку.

Учасниками валютного ринку є суб'єктів, метою діяльності яких є отримання прибутку. Вчений Еш на нашу думку наводить найбільш вдалу класифікацію суб'єктів валютного ринку (табл. 2.4).

Тепер розглянемо процес становлення валютного ринку в Україні. Перший етап розпочався у 1991 році та тривав до 1994 року. Це був період пошуку концепції побудови економіки нової держави, в якому було закладено фундамент ідеології Національного банку України, сформульовано її головні завдання і пріоритети.

Таблиця 2.4

Класифікація валютного ринку

Критерії класифікації	Назва сегментів валютного ринку
Залежно від організації торгівлі	— біржовий
	— позабіржовий
За видами валютних курсів	— з фіксованим режимом — з «вільно плаваючим» режимом — з «регульованим плаваючим» режимом — з подвійним режимом — з системою множинних режимів
За характером операцій	— конверсійний (касовий, ф'ючерсів, форвардів, свопів, опціонів, арбітражний) — депозитний (короткостроковий, строковий, до запитання) — кредитний (короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий)
За сферою поширення	— міжнародний — світовий — національний — регіональний
Відносно валютних обмежень	— вільний — регульований
За територіальним розміщенням	— європейський — північноамериканський — азійський або далекосхідний
За суб'єктами, які здійснюють операції з валютою	— міжбанківський — біржовий — клієнтський

Джерело: [27]

Другий етап – це період, що включав жовтень 1994 року - серпень 1996 року. Він почався після програми макроекономічної стабілізації, проголошеної урядом. Третій етап триває з вересня 1996 року, тоді була введена в обіг гривня, як повноцінна національна валюта України. За сучасного стану економіки України, ускладненого світовою фінансовою кризою та політичним конфліктом на території України, національний валютний ринок переживає не найкращі часи. Співвідношення гривні і долара хвилює не лише вузьких спеціалістів, а й усіх людей [11].

На нашу думку на валютному ринку основними учасниками є:

- Комерційні банки, бо всі міжнародні операції відображаються на рахунках комерційних банків;

- Небанківські фінансові інститути мають широкий спектр послуг для своїх клієнтів;
- Корпорації, які проводять торгові операції закордоном;

Центральні банки є основним учасником валютних ринків будь-якої країни.

Організацію валютного ринку України згідно з чинним законодавством покладено на Національний банк України. До його повноважень відносяться: офіційний курс національної грошової одиниці до іноземних валют, організація торгів на валютному ринку та використання валютних інтервенцій з метою стабілізації валютного курсу, і вони є одними з першочергових цілей НБУ [94].

В представлений НБУ монетарній політиці на 2016-2020 роки вказано ключові етапи еволюції монетарних режимів в Україні. У 2015-2016 роки було запроваджено «монетарне таргетування», головною метою була стабілізація фінансової системи, валютний курс був плаваючий, були заплановані процеси для дезінфляції, поповнення міжнародних резервів та стабілізація валютного ринку. У 2017-2018 роки функціонував режим «інфляційне таргетування» також був продовжений плаваючий валютний курс. Метою у 2019 році було зниження інфляційних процесів та забезпечити достатній рівень міжнародних резервів.

За планами НБУ, плаваючий валютний курс буде сприяти розвитку прозорого та ліквідного внутрішнього валютного ринку, у результаті поступового послаблення адміністративних заходів, що обмежують гнучкість обмінного курсу та оприлюднення і пояснення учасникам ринку нормативно-правових актів НБУ (постанови, положення, правила), а також використання валютних інтервенцій для згладжування функціонування валютного ринку, накопичення міжнародних резервів, підтримання трансмісії ключової відсоткової ставки як основного інструменту грошово-кредитної політики [56].

Отож проаналізуємо динаміку співвідношення офіційного курсу гривні та основних іноземних валют (долар, євро) з 2015-2019 рік (Додаток Б), графічно зображено на рисунку 2.15 на основі даних, представлених на сайті НБУ [56].

Проаналізувавши динаміку співвідношення офіційного курсу гривні до долара США (Додаток Б) у 2015 році, помітна нестабільна ситуація протягом

усього року, різке зменшення відбулось у лютому на 1160,53 грн./100 дол. США або 71,82% в порівнянні із січнем. У наступні місяці курс зріс, і на кінець року у грудні становив 2400,07 грн./100 дол. США. Щодо курсу гривні до євро, спостерігається аналогічна ситуація протягом року, зниження відбулось у лютому на 1313,70 грн./100 євро або на 71,86%, і до кінця року становив 2622,31 грн./100 євро.

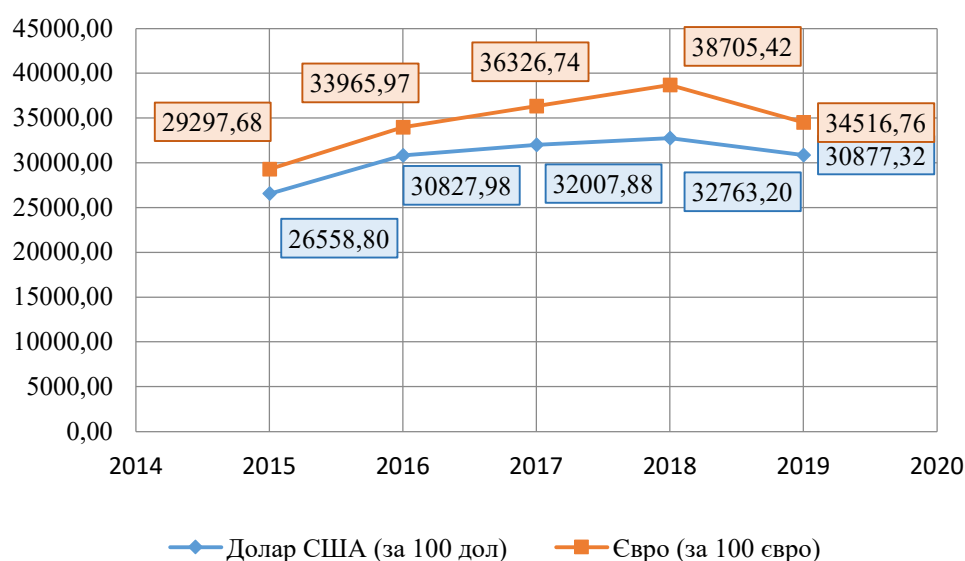

Рис. 2.15. Динаміка співвідношення офіційного курсу гривні до іноземних валют в Україні від 2015 року до 2019 року, грн./100 од.

Джерело: складено автором на основі Додатку Б

У 2016 році курс гривні до долара США та євро протягом року був відносно стабільний та коливався близько 2569 грн./100 дол. США і грн./100 євро. Курс гривні до долара США та євро у 2017 та 2018 роках теж відзначився відносною стабільністю, середнє значення за 2017 рік становить 2667,32 грн./100 дол. США, а от курс національної валюти до євро у 2017 році мав тенденцію до зниження, найбільше значення було у грудні та становило 3349,54 грн./100 євро. У 2019 році курс гривні до долара США на початок року становив 2755,75 грн./100 дол. США, а кінець року трохи збільшився та становив 2368,62 грн./100 дол. США. Курс гривні до євро теж збільшився з 3172,18 грн./100 євро у січні до 2642,00 грн./100 євро у грудні.

Проаналізувавши динаміку співвідношення курсу гривні до долара та євро помітно, що протягом 2015 – 2019 років гривня мала знецінення, яке розпочалось у 2015 році, причинами якого стала ситуація на Сході та економічна криза в 2014 році.

Аналізуючи причини знецінення національної валюти відносно іноземної, варто зауважити, що оскільки Україна це країна із сировинною економікою, її ВВП напряму залежить цін щодо ключових напрямів експорту. В Україні доволі прибутковим є аграрний сектор, але ситуація на сході підкосила машинобудівну та видобувну галузь, оскільки саме на тій території знаходились найбільші підприємства, що негативно вплинуло на кількість валютної виручки.

Девальвацію гривні зумовили також негативні ділові очікування, зменшення притоку прямих іноземних інвестицій, істотне зростання витрат на обслуговування державного боргу, девальвація валют країн-торгових партнерів тощо [55].

Знецінення гривні має і позитивні моменти, такі як:

- зростання ціни на імпортні товари, наслідком чого є зменшення їх кількості на українському ринку, та зростання кількості українських товарів, що підтримує національного виробника;
- зростання українських товарів на ринку стимулює зростання конкуренції між вітчизняними підприємствами, що стимулює їх до виробництва якісної продукції, адекватної цінової політики; за
- популяризація електричних та інших видів енергії, які незважаючи на велику вартість окупляються доволі швидко.

Тепер проаналізуємо валютні інтервенції НБУ протягом 2015 – 2019 років (табл. 2.5 та 2.6).

Таблиця 2.6

Обсяг валютних інтервенцій НБУ в Україні за 2015-2019 роки, млн. дол. США

Показники валютного ринку України	період					Абсолютне відхилення, млн. дол. США				Темп приросту, %			
	2015	2016	2017	2018	2019	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2019/2017	2016/2015	2017/2016	2018/2017	2019/2018
продаж, млн. дол. США	2204,1	906,1	1008,5	1767,8	529,2	-1298	102,4	759,3	-1239	-58,89	11,30	75,29	-70,06
купівля, млн. дол. США	2046,7	2458,3	2270,8	3167,2	8462,6	411,6	-187,5	896,4	5295,4	20,11	-7,63	39,48	167,19
всього, млн. дол. США	4250,8	3364,4	3279,3	4935	8991,8	-886,4	-85,1	1656	4057	-20,85	-2,53	50,49	82,20

Джерело: розраховано автором на основі таблиці 2.5

Таблиця 2.5

Обсяг валютних інтервенцій НБУ в Україні за 2015-2019 роки в розрізі місяців, млн. дол. США

Показники валютного ринку України за 2015 рік	Період											
	2015 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
продаж	518,2	651,3	372,5	239,6	100	30	74,3	0	0	46,5	143,1	28,6
купівля	0	144,7	581,4	158,2	168,6	239,2	163,2	9,2	152,2	300,5	9,5	120
<i>Сальдо</i>	<i>-518,2</i>	<i>-506,6</i>	<i>208,9</i>	<i>-81,4</i>	<i>68,6</i>	<i>209,2</i>	<i>88,9</i>	<i>9,2</i>	<i>152,2</i>	<i>254</i>	<i>-133,6</i>	<i>91,4</i>
Показники валютного ринку України за 2016 рік	2016 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
продаж	117,8	181	131,2	0	0	0	0	30	178,1	0	33,6	234,4
купівля	43,5	22,2	129,1	675,8	332,7	429,6	257,8	16,6	47,9	274,5	113,6	115
<i>Сальдо</i>	<i>-74,3</i>	<i>-158,8</i>	<i>-2,1</i>	<i>675,8</i>	<i>332,7</i>	<i>429,6</i>	<i>257,8</i>	<i>-13,4</i>	<i>-130,2</i>	<i>274,5</i>	<i>80</i>	<i>-119,4</i>
Показники валютного ринку України за 2017 рік	2017 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
продаж	235,8	52,7	0	0	4	1,4	34,9	51,3	165,6	181,2	49,1	232,5
купівля	157,8	133,6	128,3	402,3	525,2	301,6	64,7	285,3	0	34	188	50
<i>Сальдо</i>	<i>-78</i>	<i>80,9</i>	<i>128,3</i>	<i>402,3</i>	<i>521,2</i>	<i>300,2</i>	<i>29,8</i>	<i>234</i>	<i>-165,6</i>	<i>-147,2</i>	<i>138,9</i>	<i>-182,5</i>
Показники валютного ринку України за 2018 рік	2018 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
продаж	266,8	30	134	24	0	66	163,3	634	74,2	70	125	180,5
купівля	250,9	426,9	510	326,7	181,2	90	99	12,7	124,5	268,5	357,8	519
<i>Сальдо</i>	<i>-15,9</i>	<i>396,9</i>	<i>376</i>	<i>302,7</i>	<i>181,2</i>	<i>24</i>	<i>-64,3</i>	<i>-621,3</i>	<i>50,3</i>	<i>198,5</i>	<i>232,8</i>	<i>338,5</i>
Показники валютного ринку України за 2019 рік	2019 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
продаж	54,3	3	109,5	21,6	43	0	0	16,8	0	231	0	50
купівля	190,4	329,5	271,7	321,5	203,6	322,3	1 271,1	316,2	930,3	424,9	897,8	2 983,3
<i>Сальдо</i>	<i>136,1</i>	<i>326,5</i>	<i>162,2</i>	<i>299,9</i>	<i>160,6</i>	<i>322,3</i>	<i>1271,1</i>	<i>299,4</i>	<i>930,3</i>	<i>193,9</i>	<i>897,8</i>	<i>2933,3</i>

Джерело: розраховано автором на основі [58]

Дослідивши дані з таблиці 2.5 та таблиці 2.6, бачимо, що у 2015 році сума валютних інтервенцій становила 4250,8 млн. дол. США, у 2016 році дорівнювала 3364,4 млн. дол. США, тобто присутня тенденція до зменшення на -886,5 млн. дол. США або на 20,85 % менше, в порівнянні із 2015 роком. У 2017 році цей показник становив 3279,3 млн. дол. США, порівняно із 2016 роком

менше на -85,1 млн. дол. США або на 2,5 %. Обсяг продажу у 2015 році склав 2204,1 млн. дол. США, а обсяг купівлі 2046,8 млн. дол. США, тобто переважав продаж валюти в структурі 2015 року. Але в порівнянні з попередніми роками відбулося збільшення обсягу купівлі валюти, що здійснювалася для поповнення власних резервів НБУ. У 2016 році переважала купівля валюти над продажем на 906,1 млн. дол. США та становила 2458,3 млн. дол. США. У 2017 році, у зв'язку із подальшим знеціненням гривні, ситуація не змінилася. У 2018 році розмір продажу склав 1767,8 млн. дол. США, обсяг купівлі валюти – 3167,2 млн. дол. США, тобто переважала купівля валюти.

Потрібно відмітити, що валютні інтервенції НБУ виступають доповненням до режиму інфляційного таргетування, адже їх завдання в середньостроковій перспективі підтримують ціль НБУ – досягти цінову стабільність, оскільки валютні інтервенції виконують допоміжну роль щодо основного інструменту політики – відсоткової ставки, а також, НБУ не протидіє фундаментальним тенденціям на валютному ринку, які зумовлені ринковими факторами. Значить, валютні інтервенції напрям руху валютного курсу не змінюють, а впливають лише на амплітуду і швидкість його зміни [56].

Рис. 2.16. Динаміка обсягів операцій із готівковою іноземною валютою НБУ в Україні за 2015-2019 роки, млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі табл. 2.6

Таблиця 2.7

**Обсяги операцій із готівковою іноземною валютою НБУ в Україні
за 2015-2019 роки, млн. дол. США**

Показники валютного ринку України за 2015 рік	Період											
	2015 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Продана валюта банками населенню	109,0	67,9	39,9	32,6	30,0	44,3	72,3	49,1	47,6	68,7	62,9	59,6
Придбана валюта банками в населення	89,6	194,3	169,1	238,0	207,3	223,6	207,9	201,2	214,5	173,4	133,1	180,3
Показники валютного ринку України за 2016 рік	2016 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Продана валюта банками населенню	39,5	39,3	39,8	40,7	36,0	44,5	58,9	105,0	65,4	65,1	116,4	96,4
Придбана валюта банками в населення	154,2	185,9	299,6	384,5	355,1	425,5	385,3	236,9	348,8	179,0	137,7	134,3
Показники валютного ринку України за 2017 рік	2017 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Продана валюта банками населенню	144,4	186,8	265,0	291,7	356,0	432,6	502,8	597,5	665,5	712,0	695,9	736,5
Придбана валюта банками в населення	197,8	272,7	456,1	647,6	805,2	771,2	830,1	791,3	706,1	709,6	735,6	801,7
Показники валютного ринку України за 2018 рік	2018 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Продана валюта банками населенню	580,0	680,9	715,8	650,1	723,3	679,1	917,8	1 045,3	748,7	900,6	1 008,7	941,8
Придбана валюта банками в населення	837,3	699,5	820,7	884,8	1 073,8	947,8	1 053,1	999,3	964,1	1 042,3	918,2	831,7
Показники валютного ринку України за 2019 рік	2019 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Продана валюта банками населенню	737,4	879,1	1 136,5	1 205,0	1 190,8	985,6	1 501,4	1 424,2	1 340,9	1 504,8	1 373,9	1 487,1
Придбана валюта банками в населення	912,9	942,5	1 059,2	1 089,6	1 215,7	1 161,6	1 407,7	1 327,2	1 429,7	1 413,2	1 315,5	1 668,6

Джерело: складено автором на основі [56]

НБУ у 2015 році запровадив обмеження на купівлю іноземної валюти населенням, яка становила 2232,3 млн. дол. США, продаж склав 683,9 млн. дол. США, купівля переважає над продажем на 1548,4 млн. дол. США. У 2016 році теж обмежували купівлю валюти населенням, обсяг купівлі у 2016 році склав 3226,8 млн. дол. США, продаж –747,0 млн. дол. США, купівля знову переважає на 2479,8 млн. дол. США. У 2017 році і купівля і продаж в порівнянні

із 2016 роком суттєво збільшились, купівля становила 7725,0 млн. дол. США, а продаж – 5586,7 млн. дол. США, різниця склала 2138,3 млн. дол. США.

За результатами досліджень, протягом 2015-2019 років істотно більший обсяг купівлі банками іноземної валюти в населення, це пояснюється вилученням валютних заощаджень на фінансування поточних витрат населення через настання власних фінансових ресурсів. Після 2016 року помітне зростання обсягів купівлі-продажу іноземної валюти. Це спричинено загостренням фінансово-політичної кризи в Україні.

Наступним необхідно проаналізувати обсяг готівкових та безготівкових операцій з іноземною валютою на міжбанківському валютному ринку України та оцінити зміни об'ємів міжнародних резервів протягом 2015 –2019 років, що наведено у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Обсяги операцій із готівковою та безготівковою іноземною валютою НБУ та обсяги міжнародних резервів в Україні за 2015-2019 роки, млн. дол. США

Показники валютного ринку України	Період				
	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
Готівкові операції	2 916,2	3 973,9	13 311,9	20 664,9	29 710,0
Безготівкові операції	135 160,8	119 220,4	84 469,0	117 000,0	168 455,9
Міжнародні резерви	13 299,99	15 539,33	18 808,45	20 820,43	25 302,16

Джерело: розраховано автором на основі [56]

У результаті аналізу та співставлення обсягів готівкових та безготівкових операцій, що здійснював НБУ протягом п'яти останніх років, бачимо, що обсяги безготівкових операцій значно переважають обсяги готівкових операцій протягом усього цього періоду. За даними Національного банку України, за 2017 рік найбільша частка безготівкових операцій припадає на торгові мережі – 52,4 %, та значний відсоток становлять операції, що здійснюються в мережі Інтернет, – 39,0 % [58].

Вкінці 2017 року відмічаємо зростання суми безготівкових операцій НБУ. Якщо зробити аналіз результату цього показника за 2017 рік, видно, що його значення зросло на 21%, порівняно з даними 2016 року. Це пояснюється значним надходженням від МВФ на суму приблизно 1 млрд. дол. США, а також

тим, що НБУ купив валюту на суму 1,3 млрд. дол. США у результаті здійснення валютних інтервенцій [95].

Валютні резерви Україні формувались не стабільно, було то зростання то зменшення. Та в Україні є потреба у фінансових ресурсах, це помітно по зростанню рівня боргу України та дефіциту державного бюджету. Частково економічну ситуацію України покращували вливання з-за кордону, та зараз співпраця із МВФ припинилась, що негативно вплинуло на національну економіку. Отож для покращення економічного становища необхідно визначити шляхи розвитку ринку фінансових послуг, що запропоновані у Розділі 3, та методи виходу із економічної та політичної криз.

На теперішньому етапі тенденції розвитку валютного ринку характеризуються такими основними аспектами, які показують особливу чутливість валютного ринку до кон'юнктурних змін та підсилюють непередбачуваність умов діяльності для його учасників [28]:

- глобалізація та посилення взаємозв'язку національних і регіональних валютних ринків, у результаті чого зміни в одному з центрів світової торгівлі здійснюють безпосередній вплив на загальний стан міжнародного валютного ринку;
- зростання рівня волатильності (мінливості) обмінних курсів валют, які впливають на збільшення масштабів спекулятивних операцій та підвищують нестабільність організації валютних відносин;
- перевага обсягів спекулятивних валютних операцій над операціями з обслуговуванням комерційних угод про міжнародний рух товарів і послуг;
- транспарентність (прозорість) ринку, яка характеризується практично необмеженим доступом до інформації про формування кон'юнктури (усім учасникам ринку завжди відома динаміка курсових співвідношень основних валют);
- спрощення умов діяльності основних учасників валютного ринку внаслідок поступового послаблення валютного регулювання і валютного контролю з боку держави.

В цілому фінансовий ринок України потребує розвитку, оскільки в Україні присутня політична та економічна нестабільність, що стримує його ефективне функціонування та підриває довіру його користувачів до нього.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

3.1. Напрями вдосконалення механізму підвищення ефективності функціонування ринку фінансових послуг

Ринок фінансових послуг є місцем кругообігу фінансових ресурсів, надання кредитних послуг, мобілізація капіталу. Він виступає одним із елементів створення конкурентноспроможної економіки країни, тому що фінансові ресурси розподіляються на ньому саме на конкурентній основі, що допомагає розподіляти інвестиції між найпривабливішими сегментами ринку.

Тому важливо для України сформувати фінансовий ринок, який спроможний ефективно мобілізувати фінансові ресурси, бути конкурентоспроможним на світовому ринку капіталів.

Сьогодні на фінансову систему впливають негативні політичні та економічні процеси в Україні, також спостерігається економічна криза, яка характеризується насамперед хронічною незбалансованістю бюджетних доходів та видатків, активним зростанням державної заборгованості, нераціональною структурою бюджетних витрат, неоптимальним рівнем податкових вилучень для формування бюджетів усіх рівнів. Основними напрямками подолання фінансової кризи можуть бути запровадження жорсткого режиму економії щодо витрачання бюджетних коштів; визначення доцільності фінансування деяких соціальних витрат; зменшення обсягів фінансових запозичень для покриття дефіциту державного бюджету; вдосконалення інструментів залучення до інвестиційної сфери особистих накопичень населення; оптимізація рівня податкових вилучень до бюджету тощо [63].

На стан ринку фінансових послуг має значний вплив конфлікт на сході, який стримує економічний розвиток, погіршився рівень життя населення. За для вирішення цих проблем, варто контролювати діяльність на фінансовому ринку, оскільки розуміння проблеми сприяє її швидкому вирішенню.

Для зростання дієвості фінансової системи варто впроваджувати елементи фінансової та стабілізаційної політики, пріоритетними напрямками якої мають бути оптимізація ефективності фінансування завдань, які належать до сфери компетенції держави та місцевої влади; розвиток страхових механізмів пенсійного забезпечення, медичного обслуговування, страхових принципів фінансування отримання вищої та спеціальної освіти; заохочення комерційного кредитування суб'єктів господарської діяльності; заохочення розвитку механізмів випуску корпоративних облігацій, розрахованих як на внутрішній, так і на зовнішній ринки; цілеспрямований розвиток інститутів та інструментів фондового ринку [62].

Ринок фінансових послуг в Україні відіграє значну роль, оскільки він впливає на розвиток всіх секторів економіки, тобто страховий ринок, небанківський сектор, та пенсійні фонди сприяють розвитку економічних процесів для населення.

Трактування поняття «фінансовий ринок» сьогодні є досить різноманітним, але визначення О.Д. Василика, на нашу думку найкраще розкриває його сутність, отже, фінансовий ринок – це механізм перерозподілу фінансових ресурсів між суб'єктами підприємницької діяльності, державою та населенням, між учасниками бюджетного процесу, деякими міжнародними фінансовими інституціями [12].

Покращувати ринок фінансових послуг потрібно комплексно, у розрізі всіх його учасників, оскільки недостатній рівень розвитку одного з них позначається на розвитку усіх інших. Наприклад для банківських, небанківських установ варто посилити контроль за їх діяльністю, посилити довіру населення до банківських установ шляхом покращення системи гарантування вкладів населення. Страховим компаніям варто запровадити систему накопичування для пенсійного забезпечення.

Сьогодні одними із найпоширеніших та найефективніших учасників ринку фінансових послуг України є комерційні банки та страхові компанії, оскільки саме вони акумулюють найбільшу частку фінансових ресурсів.

Кількість банків протягом останніх 5 років поступово зменшувалась, з 163 установ у 2015 році до 75 у 2020 році.

До основних учасників фінансового ринку відноситься і фондовий ринок, який на сьогодні не зовсім справляється із основними своїми завданнями, а саме створення ефективного механізму для залучення інвестицій, на розвиток промисловості та виробництва. В Україні фондовий ринок знаходиться на слабкому рівні, в порівнянні із розвиненими країнами.

Сьогодні у зв'язку із складною економічною ситуацією залучення інвестицій, є привабливим явищем для країн з перехідною економікою. Отже розвиток фондового ринку сприятиме залученню інвестицій в економіку.

Тому, для розвитку економіки України необхідною умовою є мінімізація державного втручання у діяльність фондового ринку.

У розвинутих країнах важливу учасником для фондових ринків є пенсійні фонди, які відіграють велику роль у інвестиційній діяльності, акумулюють значну частину коштів та інвестують у приватні компанії. Банки теж є учасниками фондового ринку, оскільки цінні папери є джерелом забезпечення ліквідності. Але це не дасть позитивного ефекту, оскільки даний ринок в Україні знаходиться в незадовільному стані.

Причинами повільного розвитку ринку цінних паперів є:

- недопрацювання чинного законодавства;
- недостатня ліквідність;
- високий рівень тіньової економіки;
- корупція;
- незахищеність прав учасників цього ринку;
- великий відсоток державних цінних паперів;
- слабкий механізм понесення відповідальності за порушення чинного законодавства України.

Основною проблемою сучасного фондового ринку в Україні є низький рівень ліквідності, це визначається тим, що ринок не може забезпечити достатній попит на цінні папери.

Негативно на український фондовий ринок впливає є великий відсоток державних цінних паперів, близько 30% від усіх цінних паперів на фондовому ринку. Але операції із державними цінними паперами не сприяють залученню фінансових ресурсів в реальний сектор і є спекулятивними. Емітентом в даному випадку виступає держава, яка цим самим здійснює вплив на процеси на фондовому ринку та зменшує його незалежність.

Ефективне регулювання ринку деривативів вимагає формування відповідних сучасних нормативно – правових основ, стандартів, принципів і технологій регулювання учасників ринку фінансових послуг. Необхідність формування державної фінансової політики пов'язана з конкретною метою - підвищити емісійну активність корпоративного сектора економіки, насамперед ринку акцій, що створить передумови для капіталізації вітчизняного виробничого сектора [91].

Ще однією проблемою, що впливає розбалансованість фінансового ринку є неузгодженість законодавства. Для її вирішення в Україні слід впровадити цілісну довгострокову стратегію розвитку фінансового сектору України, а також для координації дій різних органів влади у сфері вжиття заходів щодо розвитку фінансового сектору [51].

Також одним із методів впливу на стан економічного розвитку є реформування фіскальної та монетарної політики.

З. П. Урсова, по цьому приводу, що зважаючи на об'єктивні тенденції сучасного ринку фінансових послуг, необхідно формувати на макрорівні адекватну середньострокову та довгострокову фінансову політику. Оскільки державна політика на ринку фінансових послуг має сконцентровуватись не лише на вдосконаленні ринкового ціноутворення, а й на майбутній розвиток основних товарів для економіки. Також без уваги неможна залишити і збільшення ефективності облікової системи, підвищити контроль за біржовою діяльністю.

Всі ці недоліки у діяльності ринку фінансових послуг несуть негативні наслідки на пряму для фінансових установ, спричинених переліченими нижче умовами [91]:

- економічні – високий рівень інфляції (останні роки спостерігається тенденція до її зниження, що є позитивною тенденцією для економіки), коливання цін на банківські активи, зміни процентних ставок, високі ризики кредитування реального сектора економіки, обмежені ресурсні можливості банку;
- недосконалість нормативної бази, що регулює діяльність банків і можливість контролю за їх діями, невирішеність низки ключових проблем податкового законодавства;
- недовіра населення до кредитних організацій, незадоволений споживчий попит на банківські послуги;
- проблема інфраструктури фондового ринку;
- проблема підвищення інформаційної відкритості ринку, збільшення його прозорості;
- проблема дрібного інвестора. Ринок державних цінних паперів найбільш ліквідних і надійних на сьогоднішній день закритий для дрібних і середніх інвесторів, що так само створює проблеми для самого ринку, для мотивації діяльності банку на цьому ринку, що породжує фінансові проблеми більш широкого характеру;
- низький рівень розвитку самого фондового ринку України та обмеженість фінансових інструментів, які на ньому обертаються, що обмежує можливості банків щодо здійснення інвестиційної діяльності.

Отже для вирішення вищенаведених проблем варто знайти причини які стримують розвиток фінансового ринку в Україні [72]:

- фінансовий ринок, не дивлячись на його високе значення у ринковій економіці, не є пріоритетом для держави, що не стимулює його розвиток.
- відсутня зрозумілого інвесторів правового поля щодо податків, законодавства та судів. До того ж воно досить часто змінюється та

здебільшого не відповідає світовим нормам, особливо в сфері захисту інвесторів.

- відсутність внутрішнього інвестора, а іноземці не прагнуть інвестувати в Україну через високий рівень нестабільності та незрозумілі правила «гри» на ринку.
- фінансовий ринок є недоступний та нецікавий для фізичних осіб - резидентів. Хоча фінансові активи є важливим інструментом для збереження і зростання пенсійних накопичень громадян, що є звичайною світовою практикою. Фізичні особи зазвичай у якості фінансових інструментів використовують депозити, інші інструменти фінансового ринку є або не зрозумілими або не доступними для громадян.
- відсутність адекватного захисту прав міноритаріїв і взагалі власників, що є неприпустимим для західного інвестора.
- низький рівень фінансової грамотності громадян та відсутність традиції та культури користування фінансовими послугами.
- «фантомність» фондового ринку, що нібито є в країні (є регулюючий орган, інфраструктура, посередники), але він не виконує своїх прямих функцій.
- загальна недосконалість корпоративного управління, низька якість фінансової звітності, зовнішнього і внутрішнього аудиту, неадекватна вартість активів емітентів.

Для подальшого розвитку фінансового сектору країни, виникає нагальна потреба у створенні ефективної наглядової системи.

Система ефективного нагляду за діяльністю фінансових установ повинна визначати:

- засади, які визначатимуть цілі, зобов'язання та функції всіх учасників ринку фінансових послуг;

- контроль ліцензіатів, виду їх діяльності, аналіз структури установи, оцінка ділових якостей керівництва, контроль їх фінансового стану та прозорості їх діяльності;
- дотримання пруденційних вимог та здійснення пруденційного регулювання, мається на увазі дотримання вимоги щодо мінімального капіталу установи, наявність резервних коштів на врегулювання різних непередбачуваних ризиків та компетентних контролюючих органів;
- можливість як дистанційного, так і місцевого нагляду, співпраця керівництва із контролюючими органами, реагування на знайдені проблеми;
- надання правдивої звітності органам нагляду;
- нагляд не лише за операціями фінансово установи в межах України, а й за її межами.

Проаналізувавши причини нерозвиненості ринку варто розробити ефективну стратегію розвитку ринку фінансових послуг, яка допоможе покращити умови функціонування ринку. Оскільки ефективний ринок фінансових послуг рівний конкурентноспроможному.

Тому варто розглянути методичні підходи до визначення ефективності функціонування ринку фінансових послуг, і Т.В. Марена визначає конкурентноспроможним той ринок, на якому надається значний перелік послуг, встановлено конкурентні ціни на фінансові послуги, використовуються різноманітні фінансові інструменти, спостерігаються високі результати функціонування фінансових установ та забезпечується всебічний правовий захист учасників ринку [48].

Також ефективність ринку фінансових можна визначити і через фінансові інструменти, які використовуються на ринку. К.В. Масляєва вважає, що критеріями ефективності фінансових інструментів можуть виступати такі показники: оборотність, ліквідність, дохідність, наявність захисного механізму від потенційних ризиків, інформативність [49].

Оборотність – здатність фінансових інструментів бути об'єктом купівлі - продажу на ринку фінансових послуг.

Ліквідність – швидке перетворення фінансових інструментів на готівкові та безготівкові засоби.

Дохідність – можливість отримання доходів (дивідендів або відсотків від збільшення курсу) за допомогою фінансових інструментів.

Отже створювати стратегію ефективного функціонування ринку фінансових послуг потрібно зважаючи на наступні цілі:

- посилити контроль за діяльністю тих небанківських установ, відносно яких створено неповноцінне законодавче поле, також створити орган нагляду та регулювання, саме для цих видів небанківських установ;

- розробка нормативного акту, що визначатиме основні принципи діяльності, засади створення, визначатиме їх функції;

- розроблення шляхів розвитку законодавчої бази фінансового сектору, тобто розробка ряду законопроектів, що регулюватимуть діяльність фінансових установ;

- розробка стратегії розвитку українського фінансового сектору на довготривалий період, спрямованої на розвиток сектору небанківських фінансових установ.

Одним із важливих факторів ефективного ринку фінансових послуг є інформаційна прозорість та ефективність, оскільки за таких умов відбувається зближення споживачів та власників капіталу, бо саме швидкість реакції ринку на інформацію напряду впливає на ціну фінансового активу. Оскільки зміни в ціні такого активу повинні у найкоротший термін бути донесені до всіх учасників ринку. Адже швидке зреагування на зміну цін допомагає дотримуватися рівності ринкової ціни акції та її внутрішньої вартості.

Також важливим орієнтиром фінансового розвитку країни визнано фінансове охоплення. Необхідно зауважити, що на початок 2015 року саме індикатор фінансового охоплення застосовувався національним регулятором майже у 50 країнах світу. Паралельно з цим індикатором враховувалась

фінансова глибина; стійкість фінансових посередників і ринку; ефективність фінансових інститутів, ринків та операцій [53].

Фінансове охоплення - це доступність основних фінансових послуг споживачам, мінімізуючи різні перешкоди (цінові та нецінові) при їх отриманні.

Обстеження населення за рівнем охоплення фінансовими послугами із застосуванням ключових індикаторів фінансового охоплення є надзвичайно важливим для України. Пояснюється ця виключна важливість тим, що певна частина населення фактично не має доступу до фінансових послуг через існування численних бар'єрів примусового виключення. Усунення можливих цінових і нецінових бар'єрів при отриманні фінансових послуг та забезпечення доступу до їх реалізації в цілому відповідає Загальним принципам захисту прав споживачів фінансових послуг. Такі принципи були схвалені міністром фінансів і головами центральних банків країн «Великої двадцятки» ще 14-15 жовтня 2011 року [53].

Доступність фінансових послуг, зауважує Науменкова С.В., визначається не тільки фінансовими, а й соціальними факторами. Соціальний чинник особливо активізується в регіонах з низьким рівнем економічного розвитку. В таких регіонах частина населення через низку бар'єрів фактично позбавлена можливостей для заощадження, кредитування, отримання інших роздрібних фінансових послуг [55].

Підвищення рівня фінансової доступності повинно орієнтуватися на формування системи захисту прав споживачів фінансових послуг. Якісні фінансові послуги сприятимуть фінансовій стабільності та зростанню добробуту населення, стануть доступними і зрозумілими для них, запобігатимуть застосуванню дискримінації щодо споживачів фінансових послуг [67].

Сьогодні в умовах нестійкої економічної ситуації для розвитку ринку фінансових послуг варто вжити ряд заходів, в першу чергу потрібно зменшувати цінові та нецінові бар'єри при наданні фінансових послуг різним

верствам населення, оскільки на даний час в Україні присутній низький рівень довіри до фінансових посередників та скорочення рівня доходів користувачів фінансових послуг.

Тому для врівноваження попиту та пропозиції на фінансові послуги, захисту прав споживачів на ринку, варто визначити основні завдання, які допоможуть зменшити або ж вирішити ці проблеми, С.В.Науменкова серед них виділяє наступні [55]:

- розробити критерії доступності фінансових послуг до населення, які надаються як фінансовими посередниками, так і безпосередньо відповідними платіжними агентами;
- уточнити статус платіжних агентів і конкретизувати регуляторні вимоги щодо набуття ними відповідних прав на здійснення діяльності з надання фінансових послуг;
- розробити питання, що будуть використовуватися для анкетування, та організувати широкомасштабне обстеження рівня доступності фінансових послуг для населення, які надаються різними постачальниками фінансових послуг через платіжних агентів, за видами послуг і територіальним поділом;
- проаналізувати ціноутворення на фінансові послуги та визначити середню вартість фінансових послуг і середній розмір платежу за фінансові послуги, що надаються через фінансових посередників та платіжних агентів;
- виділити адміністративно-територіальні одиниці з найбільшою та найменшою щільністю точок доступу населення до фінансових послуг;
- здійснити оптимізацію інфраструктури ринку фінансових послуг, у т.ч. структури пунктів обслуговування споживачів фінансових послуг та електронних пунктів самообслуговування (платіжних терміналів);
- розробити рекомендації щодо оптимізації суб'єктного складу постачальників фінансових послуг на різних сегментах споживчого ринку, які вимагають підвищеної уваги щодо технологічної, операційної та комунікаційної інтеграції, виключаючи можливість регуляторного арбітражу;

- запроваджувати принципи та правила ризик-орієнтованого регулювання та нагляду за різними групами постачальників фінансових послуг, незалежно від сектора ринку та правової форми постачальника;
- вдосконалити регуляторний контроль за фінансовими посередниками, які використовують різні механізми дистанційного надання фінансових послуг (мобільний та Інтернет-банкінг), особливо за умов створення мережових структур з надання фінансових послуг (мережовий маркетинг).

Також С.В. Науменкова вважає, що підвищення доступності фінансових послуг дозволить [54]:

- підвищити рівень заощаджуваності населення та розширити можливості для спільного інвестування;
- розвинути технології мікрофінансування, включаючи фінансування малого бізнесу, знизити рівень соціальної ізоляції малозабезпечених верств населення, скоротити обсяг неформального (тіньового) кредитного ринку та лихварства;
- перейти від затратних методів боротьби з бідністю на основі субсидування та благодійності до запровадження програм самозайнятості для найбільш вразливих верств населення;
- підвищити рівень фінансової грамотності, у т.ч. для розширення обсягу фінансових послуг на основі використання систем електронної комерції та безготівкових розрахунків.

Ми погоджуємось і з З. П. Урусовою, яка вважає, що необхідно формувати адекватну середньострокову та довгострокову фінансову політику на макрорівні. Також велику увагу варто приділяти сегменту похідних фінансових інструментів ринку фінансових послуг, підвищенню ефективності облікової системи, протидії спекулятивній практиці біржової торгівлі [93].

На нашу думку держава повинна спрямовувати свою політику на покращення ринкового ціноутворення, на вдосконалення найбільш привабливих та важливих для економіки України галузей промисловості, що стимулюватиме подальший економічний розвиток.

3.2. Інтеграція зарубіжного досвіду щодо розвитку фінансових послуг в Україні

Отож для створення ефективного ринку фінансових послуг варто приділити значну увагу регулюванню діяльності учасників на ринку, та операції які вони здійснюють.

Не тільки в Україні виникли питання щодо реформування системи регулювання ринків фінансових послуг, а й в країнах ЄС, в зв'язку із наслідками фінансово-економічної кризи.

Основним недоліком фінансового нагляду в країнах ЄС є недостатня єдність провадження політики на макро- та мікрорівнях, як комплексно на рівні ЄС, так і у розрізі всіх його учасників. Тому постає питання у розробці методів реформування системи регулювання ринків фінансових послуг. Для цього необхідно проаналізувати процеси реформування у регулюванні ринку фінансових послуг, що дасть змогу впровадити ефективніші методи регулювання на ринку фінансових послуг України в умовах євроінтеграційних процесах.

Країни ЄС за умов фінансової кризи інтегрують нагляд за даним ринком центральним банкам (ЦБ), відбувається поєднання органів нагляду за секторами у структуру ЦБ. Це стимулюється наступними причинами:

- по-перше, у співпраці між відокремленими секторами нагляду існують недоліки;
- по-друге, посилилася необхідність макропруденційного регулювання, оскільки через процеси глобалізації фінансових відносин, система державного регулювання була не спроможна вчасно виявити та оцінити ризики системного характеру.

За останній період макропруденційна відповідальність повністю перейшла до національних банків, це дало поштовх переходу і мікропруденційних повноважень. Цього вимагала необхідність синхронізації мікро- та макропруденційних політик.

Оскільки система державного регулювання ринку фінансових послуг Великобританії до кризи була еталоном для інших країн, варто проаналізувати процес інтеграції органів які здійснюють нагляд за ринком фінансових послуг у цій країні.

Отже спершу базою системи регулювання ринку фінансових послуг були такі наглядові органи: FSA (Financial Services Authority), Міністерство фінансів та ЦБ, та дана система в повній мірі не справлялась із ризиками. Тому уряд Великобританії вирішує реформувати систему державного регулювання. Реформування починється із перерозподілу відповідальності, і весь мікро- та макропруденційний інструментарій перейшли до ЦБ Англії.

Розподіл відповідальності між органами ЦБ:

- за мікропруденційне регулювання відповідає дочірня установа ЦБ - Prudential Regulatory Authority (PRA).
- за макропруденційне регулювання відповідає комісія з макропруденційної політики (Financial Policy Committee (FPC)).

Обидва органи функціонують у структурі ЦБ. Однак функції захисту прав споживачів та нагляду за ринками були передані новій, окремо діючій установі. Такою установою став Financial Conduct Authority (FCA).

Сьогодні комісія макропруденційної політики з одного боку надає рекомендації учасникам ринку та державним органам, де у випадку двох фінансових наглядових органів (PRA та FCA) це здійснюється за принципом “дій або пояснюй” (comply or explain) [3].

З іншої сторони, може давати вказівки цим органам застосовувати ті, чи інші макропруденційні інструменти. На початковому етапі до її компетенції віднесли визначення розміру антициклічного буфера та секторальних (диференційованих) норм мінімальної капіталізації (базового капіталу). Однак у подальшому планується розширення її макропруденційного інструментарію, якщо його вимагатиме уряд [3].

Financial Policy Committee (FPC) виступає із стабілізаційною доповіддю два рази на рік, в якій проведено аналіз поточного стану ринку фінансових послуг.

Ключове значення в процесах реформування ринку відіграє Європейський Центральний Банк, і з створенням єдиного наглядового механізму SSM його роль посилюється. Контроль SSM розповсюджується на всі країни учасники ЄС. ЄЦБ під час реформування ринку фінансових послуг поступово переформовує національні органи які здійснюють регулювання у свої “неконцентровані” установи.

Процес деконцентрації пов’язаний з тим, що кожен наднаціональний орган проводить заходи зі зменшення повноважень національних органів регулювання. При цьому важелі в прийнятті стратегічних рішень переходять до наднаціональних органів. Національні ж органи регулювання здійснюють виконання та забезпечують дотримання норм і положень.

У посткризовий період досвід Великобританії щодо реформування системи державного регулювання ринку фінансових послуг інтегрували досить багато інших країн ЄС (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Мікропруденційний нагляд в країнах ЄС

Відокремлені органи нагляду	У ЦБ є наглядовий мандат	Twin Peaks (пруденційний нагляд у ЦБ, нагляд за дотриманням прав споживачів та за ринком в цілому відокремлений)	Повна інтеграція у ЦБ
Данія Естонія Фінляндія Польща Латвія Мальта Швеція Люксембург	Австрія Іспанія Італія Португалія Кіпр ФРН Румунія Словенія Болгарія Греція Франція	Голландія Великобританія Бельгія	Словаччина Угорщина Чехія Ірландія Литва

Джерело: [3]

Останнім часом тісна співпраця між ЄЦБ та органом державного регулювання фінансового ринку країни, що не є членом SSM, здійснюється

шляхом прийняття ЄЦБ відповідного рішення. Необхідною умовою для цього, коментує Роберт Бачо є [3]:

- 1) потенційна країна-учасник повідомляє інших членів, комісію, ЄЦБ та ЕВА про своє бажання приєднатися до такого механізму регулювання;
- 2) національний орган регулювання зобов'язується дотримуватися розроблених норм і вимог ЄЦБ та надавати інформацію на його запит;
- 3) країна-учасник надає весь масив інформації, якого потребує ЄЦБ;
- 4) країна-член приймає необхідні законодавчі норми з метою забезпечення національним органом регулювання фінансового ринку виконання покладених ЄЦБ вимог і заходів.

Проте коли країна не виконуватиме дані вимоги, Єдиний Центральний Банк може припинити співпрацю із цією країною. Підпорядкованість національних органів державного регулювання підкреслюється тим, що при припиненні співпраці не передбачено жодного консультативного механізму.

ЄЦБ має широке коло функцій, та для їх виконання може запитувати з підконтрольних органів необхідну інформацію щодо діяльності фінансових установ, перевіряти чи належне ведення документації, перевірка бухгалтерської звітності, можливі періодичні виїзні перевірки, як планові так і позапланові. Оскільки за недотримання законодавчих норм на фінансові установи накладаються штрафні санкції. Через поширення даної проблеми, в Англії та Угорщині були проведені реформи щодо перерозподілу та зосередження макрота мікропруденційних повноважень в єдиному органі, що сприятиме вчасному виявленню ризиків та ефективній боротьбі із ними.

Враховуючи різнобічний досвід зарубіжних країн у реформуванні системи регулювання ринку фінансових послуг варто визначити саме ті аспекти, інтеграція яких справді допоможе ефективнішому функціонуванню вітчизняного ринку фінансових послуг, підтримці достатнього рівня конкурентноспроможності у порівнянні з іншими країнами, визначення повноважень банків та страхових компаній у їх співпраці, для отримання максимального прибутку та вигоди для обох сторін.

Сьогодні співробітництво банківської та страхової системи набуває популярності, тому що це вигідно і тим, і іншим. Банки частково забезпечують страховиків клієнтами, а саме позичальниками. Страховики через банки реалізують різні не кредитні страхові програми. Реалізація яких дає можливість отримати додатковий дохід, як банківським, так і страховим установам. В таких взаємовідносинах банк є унікальним партнером, оскільки для продажу страхових послуг він може бути посередником як в роздрібному, так і в корпоративному страхуванні.

Співпраця з банком дозволяє страховій компанії користуватись клієнтською базою банку та суттєво мінімізує витрати на рекламу страхової та послуг які вона надає. А для банку таке співробітництво дає змогу розширити спектр наданих послуг за рахунок послуг страхової компанії, отримання прибутку у вигляді комісійної винагороди за реалізацію послуг страховика. Сьогодні така взаємодія доволі популярна і можливо ця тенденція продовжуватиметься і в майбутньому.

Банківський та страховий ринок доволі поєднанні тісною співпрацею, що заклалось давно через об'єднання фінансових ресурсів для покращення показників діяльності фінансових устанав, підвищення рівня конкурентноспроможності, збільшення прибутку.

Також варто виділити форми співпраці банків та страхових компаній, які сформувала страхова група Франції SCOR (табл. 3.2).

Н. В. Ткаченко досліджуючи зарубіжний досвід виділяє наступні форми взаємодії банків та страхових компаній і навпаки [100]:

- банк створює дочірню страхову компанію або навпаки;
- банк придбає діючу страхову компанію або навпаки;
- банк і страховик створюють спільне підприємство;
- банк і страховик укладають стратегічну угоду про розповсюдження продуктів;
- банк виступає як незалежний посередник страховика, який продає страхові послуги від свого імені.

Таблиця 3.2

Класифікація взаємодії страховиків і банків

Назва моделі взаємодії	Характеристика	Переваги	Недоліки	Країни, в яких розповсюджена модель
Угода про дистрибуцію	Банк відіграє роль фінансового посередника для страхової компанії	Практично відсутні інвестиції	Відсутні гнучкості для розробки нових послуг. Різна корпоративна культура установ	США, Німеччина, Велика Британія, Японія, Північна Корея
Спільна діяльність	Банк є учасником одного або кількох страховиків	Спільний обмін знаннями	Ускладнення для управлінської діяльності в довгостроковому періоді	Італія, Іспанія, Португалія, Північна Корея
Повна інтеграція	Створення фіналу чи дочірнього підприємства з нуля	Зберігається корпоративна культура установи	Значні інвестиції	Франція, Іспанія, Бельгія, Велика Британія

Джерело: [100]

В Європі досить популярною була модель, за якої банк купує діючу страхову компанію, або ж навпаки. Велика кількість фінансових установ, що надавали фінансові послуги поєднували банківську та страхову діяльність. Це набуло популярності, коли більшість компаній прагнули свого росту через розширення асортименту своїх послуг. У 1990 роки в Європі функціонували два фінансових конгломерати – Fortis і ING, які активно купували банківські та страхові установи. Та у другій половині 1990 років стрімко збільшилась кількість злиттів і поглинань. Та після 2000 року виникли труднощі у функціонуванні таких установ, через нестійкий рівень акцій, це призвело до змін на ринку фінансових послуг. Внаслідок цього банки та страхові компанії почали укладати стратегічну угоду про розповсюдження продуктів.

Проаналізувавши досвід зарубіжних країн варто відміти, що покращуючи якість надання послуг, репутацію та розширення клієнтської бази, банки іноземних країн змогли збільшити продаж своїх продуктів та послуг, це дає право нам сьогодні стверджувати, що співпраця банківського та страхового сектору є доволі прибутковим бізнесом.

На сьогодні в Україні поширена модель, за якої страховик і банк укладають угоду про розповсюдження продуктів, головним недоліком такої

моделі є великий рівень ризику. Оскільки діяльність такої коаліції ускладнюється не чітко визначеними правилами, страховій компанії необхідно розмістити частину власних коштів на депозитному рахунку цього ж банку, в обмін банк продає страхові поліси цієї страхової компанії. Що шкодить фінансовій стійкості страхової компанії, та наражає на кредитний ризик, ставить під загрозу конкурентноспроможність компанії на ринку, за умови якщо банк знайде іншу страхову компанію, яка в майбутньому може стати його вкладником.

Н. В. Ткаченко вважає, що варто виділити чотири основні форми взаємодії або співробітництва банків і страхових компаній, а саме: агентські відносини, взаємні вкладення в капітал, клієнтські відносини та інтеграція [89].

Далі розглянемо можливість використання в Україні зарубіжного досвіду у сфері страхування. Запровадження зарубіжного досвіду допоможе вирішити ряд проблем на вітчизняному ринку страхування. Swiss Reinsurance Company Ltd вважає лідером на європейському страховому ринку є Великобританія.

Страховий ринок Великобританії протягом довгого періоду задавав правила та умови страхування, які використовували страхові компанії багатьох країн. Страхові компанії Великобританії прагнуть якомога більше підвищувати якість послуг, пов'язаних із страхуванням, направляючи свою діяльність на спеціалізацію окремих його видів. Страхування у Великобританії проводиться за п'ятьма основними напрямками, а саме: короткострокове страхування життя, майнове, морське, авіаційне й автомобільне страхування [36].

Законодавство Великобританії дозволяє надавати страхові послуги, тим страховим компаніям які мають ліцензію на провадження страхової діяльності; андеррайтерами «Ллойда»; зареєстрованими товариствами взаємного страхування; асоціаціями [36]: Life-компанії повинні бути зареєстрованими в спеціально уповноваженій організації. Також вони повинні мати спеціальний сертифікат актуарія (сертифікат актуарія підтверджує правильність методологічних підходів до розрахунку страхових тарифів) і отримати ліцензію.

Порівнюючи страхову діяльність зарубіжних країн, потрібно відмітити і досвід Німеччини. Для проведення діяльності із надання страхових послуг в Німеччині юридична особа також повинна отримати ліцензію. Ліцензія видається спеціально уповноваженим Федеральним фінансовим наглядовим органом [100].

Страховий ринок Німеччини спрямовується на надання страхових послуг за чотирма напрямками, страхування на випадок захворювання, страхування на випадок безробіття, пенсійне страхування, страхування від нещасного випадку у виробництві. Правове регулювання у Німеччині здійснюється за допомогою Закону «Про страховий договір», який регулює всі страхові правовідносини, крім морського страхування.

Страхові компанії США мають розгалужену систему регуляторів. США є лідиром за кількістю застрахованих на одиницю населення. Однією з особливостей надання послуг із страхування життя є використання інвестицій різних пенсійних фондів. За організаційним устроєм американські страхові компанії створюються у формі акціонерних товариств та товариств взаємного страхування [36].

Варто відзначити нормативно-правове регулювання страхових відносин в США, де існує велика кількість нормативно-правових актів. До законодавства, щодо регулювання страхової діяльності входять і акти, що регулюють страховий договір і нагляд, але немає нормативного акта, яким визначаються основи страхової справи. Суспільні відносини, пов'язані з страхуванням регулюються законодавством окремих штатів.

ВИСНОВКИ

У даній роботі досліджено процес становлення та розвиток ринку фінансових послуг, оцінку його діяльності, запропоновано напрями вдосконалення вітчизняного ринку фінансових послуг. Як результат виконання поставлених завдань відведемо підсумки даного дослідження.

Ринок фінансових послуг це економічні відносини, які виникають між учасниками ринку для розподілу фінансових ресурсів, надання фінансових послуг, здійснення операцій купівлі-продажу цінних паперів та кругообігу тимчасово вільних коштів.

Фінансові послуги це господарська операція, між фінансовими посередниками та іншими учасниками ринку фінансових послуг, щодо купівлі-продажу цінних паперів, грошових коштів, боргових зобов'язань. Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» фінансові послуги визначені як - операції з фінансовими активами, що здійснюються в інтересах третіх осіб за власний рахунок чи за рахунок цих осіб, а у випадках, передбачених законодавством, - і за рахунок залучених від інших осіб фінансових активів, з метою отримання прибутку або збереження реальної вартості фінансових активів [29].

Ринок фінансових послуг включає в себе: банківський ринок, страховий, фондовий та валютний, це ключові складові цієї інфраструктури, які забезпечують обіг фінансових активів.

Оскільки фінансові посередники є ключовими учасниками ринку фінансових послуг, узагальнимо це поняття. Фінансовими посередниками є фінансові установи, які акумулюють тимчасово вільні кошти суб'єктів ринку для надання фінансових послуг учасникам фінансових операцій, для отримання прибутку. Посередники поділяються на дві групи: банківські та небанківські фінансові інститути.

Діяльність ринку фінансових послуг передбачає різні кризи, за для їх мінімізації необхідно посилити контроль за діяльністю учасників ринку, та

вдосконалити процес регулювання та нагляду. Регулювання та нагляд необхідно здійснювати з дотриманням чинного законодавства та інтересів споживачів, оскільки ефективне регулювання сприятиме покращенню інвестиційного клімату в Україні.

Основною складовою ринку фінансових послуг виступає банківський сектор. Модель функціонування фінансового сектору в Україні є банкоцентричною. Тобто ключову роль відіграє банківська система. Ринок банківських послуг в Україні на нашу думку є неефективний. Про що свідчить зменшення кількості банків протягом 2015-2019 років, у 2015 році функціонувало 163 банки, та вже у 2019 році їх кількість зменшилась до 75 установ, причинами цього є непрозорість їх діяльності¹⁰ порушення банківського законодавства та багато з них самоліквідувалось. Протягом аналізованого періоду відбувалось коливання обсягу активів банківської системи, це спричинено коливанням національної валюти, переоцінкою державних цінних паперів та зменшенням обсягу корпоративних кредитів. Відбулось збільшення облікової ставки НБУ, та проведення більш жорсткої монетарної політики, що частково сприяло збільшенню привабливості національної валюти для банків.

Наступним елементом є страхових ринок, завданням якого є захист майнових інтересів та підтримка соціальної стабільності населення. ринок страхових послуг це сукупність пов'язаних елементів, які утворюють систему, яка є складовою частиною ринку фінансових послуг. До елементів страхового ринку відносяться: страховики, страхувальники, перестраховики, посередники. У 2015 році функціонувала 361 страхова компанія, з них 49 компаній здійснювали діяльність зі страхування життя (СК «Life»), а 312 страхових компаній займалися іншими видами страхування (СК «non-Life»). А вже у 2019 році їх кількість зменшилась до 233 установ, 210 СК «non-Life» та 23 СК «Life». У структурі страхових премій за 2019 рік найбільша питома вага належить таким видам страхування, як: автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка») – 13 801,2 млн грн (або 35%) (станом на 31.12.2018 даний показник

становив 11 720,7 млн грн (або 34,0%)); страхування життя – 4 624,0 млн грн (або 12%) (станом на 31.12.2018 – 3 906,1 млн грн (або 11%)) та медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) – 4 268,8 млн грн (або 11%) (станом на 31.12.2018 – 3 243,1 млн грн (або 10%)).

страхування майна – 3 518,4 млн грн (9%) (станом на 31.12.2018 даний показник становив 3 222,0 млн грн (або 9%));

Фондовий ринок є одним із ключових елементів для формування ефективної економіки та ринку фінансових послуг. Фондовий ринок це сукупність учасників фондового ринку і правовідносини між ними з приводу розміщення, обігу та обліку цінних паперів і похідних інструментів [7]. Провівши дослідження фондового ринку в Україні, що наведено в Розділі 2, можна зробити висновок, що він розвивається повільними темпами, не справляється із завданням щодо акумуляції капіталу для емітентів і використовується здебільшого для обслуговування потреб державного бюджету України.

Валютний ринок є важливим елементом для ефективного функціонування загального ринку фінансових послуг. Оскільки він може і стримувати і стимулювати економічний розвиток як країни, так і окремих секторів, галузей та підприємств. Не тільки валютний ринок впливає на економічні зміни в країні, а й навпаки. Якісне регулювання та ефективне функціонування валютного ринку впливає не лише на здійснення міжнародних розрахунків, отримання прибутку від різниці у курсі валют, а й на загальний економічний розвиток, інфляцію, конкурентоспроможність держави.

Проаналізувавши динаміку співвідношення курсу гривні до долара та євро помітно, що протягом 2015 – 2019 років гривня мала знецінення, яке розпочалось у 2015 році, причинами якого стала ситуація на Сході та економічна криза в 2014 році. Щодо валютних резервів, то вони формувались не стабільно, було то зростання то зменшення. Та в Україні є потреба у фінансових ресурсах, це помітно по зростанню рівня боргу України та дефіциту державного бюджету. Частково економічну ситуацію України покращували вливання з-за кордону, та зараз співпраця із МВФ припинилась, що негативно

вплинуло на національну економіку. Отож для покращення економічного становища необхідно визначити шляхи розвитку ринку фінансових послуг, що запропоновані у Розділі 3, та методи виходу із економічної та політичної криз.

Ринок фінансових послуг є місцем кругообігу фінансових ресурсів, надання кредитних послуг, мобілізація капіталу. Він виступає одним із елементів створення конкурентноспроможної економіки країни, тому що фінансові ресурси розподіляються на ньому саме на конкурентній основі, що допомагає розподіляти інвестиції між найпривабливішими сегментами ринку. Тому важливо для України сформувати фінансовий ринок, який спроможний ефективно мобілізувати фінансові ресурси, бути конкурентоспроможним на світовому ринку капіталів.

Сьогодні в умовах нестійкої економічної ситуації для розвитку ринку фінансових послуг варто вжити ряд заходів, в першу чергу потрібно зменшувати цінові та нецінові бар'єри при наданні фінансових послуг різним верствам населення, оскільки на даний час в Україні присутній низький рівень довіри до фінансових посередників та скорочення рівня доходів користувачів фінансових послуг.

Ми погоджуємось і з З. П. Урусовою, яка вважає, що необхідно формувати адекватну середньострокову та довгострокову фінансову політику на макрорівні. Також велику увагу варто приділяти сегменту похідних фінансових інструментів ринку фінансових послуг, підвищенню ефективності облікової системи, протидії спекулятивній практиці біржової торгівлі [119].

На нашу думку держава повинна спрямовувати свою політику на покращення ринкового ціноутворення, на вдосконалення найбільш привабливих та важливих для економіки України галузей промисловості, що стимулюватиме подальший економічний розвиток.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аналітичний огляд ринку небанківських фінансових послуг України за 2015 рік URL: http://rurik.com.ua/documents/research/non_banks_4_2015.pdf
2. Банківські операції: підручник / За ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
3. Бачо Роберт Реформування державного регулювання ринків фінансових послуг в ЄС / Роберт Бачо // Світ фінансів. – 2014. – Вип. 4. – С. 110-115.
4. Базилевич В. Д. Страхова справа : навчальний посібник / В. Д. Базилевич, К. Базилевич. – Вид. 3-тє, перер. і доп. – К.: Знання, 2003. – 250с.
5. Бланк І.А. Основы финансового менеджмента. К.: Ника Центр, 1999. Т.1. 480 с.
6. Бобров Є. А. Роль та місце ринку фінансових послуг у структурі фінансового ринку / Є. А. Бобров // Фінанси України. – 2007. – № 4. – С. 88-94.
7. Болдова А. А. Ринок фінансових послуг України: глобалізаційний аспект / А. А. Болдова, В. Ю. Мойко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2012. – № 1. – С. 72-79.
8. Бондаренко Є. П. Механізм регулювання ринку фінансових послуг України: автореферат канд. екон. наук, спец.: 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит / Є. П. Бондаренко. – Суми: ДВНЗ «Українська акад. банківської справи Національного банку України». – 2011. – 18с.
9. Бондаренко Є.П. Механізм державного регулювання ринку фінансових послуг / Є.П. Бондаренко, Д.М. Дмитренко// Вісник Української академії банківської справи. – 2010. – №2(29). – С. 41-45.
10. Бондаренко П. В. Факторинг ефективний фінансовий механізм / П. В. Бондаренко, В. Г. Бондаренко // Перспективні напрямки світової науки. Збірник статей учасників двадцять п'ятої Міжнародної науково-практичної конференції «Інноваційний потенціал світової науки – ХХІ

- сторіччя». «Природничі та точні науки; Соціально-економічні науки». – 2014. – Т. 2. – С. 35-39.
11. Валютний ринок України: аналіз сучасного стану та шляхи вдосконалення / А. Г. Пасічник // Формування ринкових відносин в Україні. – 2015. – № 1. – С. 37-43.
 12. Василик О.Д. Теорія фінансів: навч. посібник. Київ: Центр навч. літ., 2005. 480с.
 13. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник. К.: Ніус, 2003. 416 с.
 14. Виговська В. В. Теоретичні аспекти визначення сутності страхового ринку / В. В. Виговська // Науковий вісник Полісся. – 2015. – Вип. 4. – С. 124-131.
 15. Войтенко О. М. Нові виклики для державного регулювання ринку фінансових послуг України в умовах глобальної нестабільності / О. М. Войтенко // Наука й економіка: Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету, Випуск 1 (21), 2011р. С. 10-18.
 16. Галанов В. А. Рынок ценных бумаг : учебник / В. А. Галанов – М.: ИНФРА-М, 2007. – 379 с.
 17. Гальчинський А.С. Теорія грошей: навч. посіб. / А.С. Гальчинський. – 4-те вид., змін. і допов. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 412с.
 18. Глущенко С. В. Кредитний ринок: інститути та інструменти: навчальний посібник / С.В. Глущенко; Національний університет «Києво-Могилянська академія». – Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2009. – 153 с.
 19. Гроші та кредит: підручник / [М. І. Савлук, А. М. Мороз, І. М. Лазепко та ін.]; за заг. ред. М. І. Савлука. – [4-те вид., перероб. і доп.] – К.: КНЕУ, 2006. – 744с.
 20. Деревко О.А. Шляхи підвищення рівня капіталізації банківського сектору / О.А. Деревко // Банківська справа. – 2011. – №1. – С. 76-83.

21. Дзюблюк О. В. Валютна політика : підручник / Дзюблюк О. В. – К.: Знання, 2007. – 422 с.
22. Дзюблюк О.В. До питання про суть комерційного банку і специфіку банківського продукту / О. В. Дзюблюк // Вісник Національного банку України. – 2009. – № 6. – С. 82-90.
23. Дзюблюк О. Ринок банківських послуг: теоретичні аспекти організації і стратегія розвитку в Україні // Банківська справа. - 2006. - № 5 - 6. - С. 23-35.
24. Боринець С.Я. Міжнародні валютно-фінансові відносини : підручник / С.Я. Боринець. – 4-те вид., переробл. і доповн. – К.: Знання, 2004. – 409 с.
25. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 1 / Редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2000. – 864 с.
26. Еш С.М. Ринок фінансових послуг : конспект лекцій [для студентів спеціальності «Фінанси» денної та заочної форм навчання] / С. М. Еш. – К. : НУХТ, 2008. – 127 с.
27. Еш С.М. Фінансовий ринок: навч. посіб. / С.М. Еш. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 528 с.
28. Журавка Ф.О. Валютна політика в умовах трансформаційних змін економіки України: монографія / Ф.О.Журавка. –Суми: Ділові перспективи: УАБС НБУ, 2008. — 334 с.
29. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>
30. Закон України «Про цінні папери та фондову біржу» від 18.06.2006 р. №1202- 12. URL: <http://www.rada.gov.ua>.
31. Землячов С. В. Питання залучення депозитних ресурсів вітчизняними і закордонними комерційними банками / С. В. Землячов // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченко. – Випуск 48. – 2001. – С. 49–52.

32. Івасів Б.С. Гроші та кредит: підручник / Б.С. Івасів; НБУ; М-во освіти і науки України; Тернопільський нац. економічний ун-т. – Тернопіль: Карт-бланш; К.: Кондор, 2008. – 528 с.
33. Індекси акцій. Параметри ЦП Індексу ПФТС. Офіційний сайт біржі ПФТС URL: <http://pfts.ua/trade-info/indexes/shares-indexes>.
34. Інновації у фінансовій сфері: монографія / В.М. Опарін, Т.В. Паєтко, В.М. Федосов та ін.; за заг. ред. В.М. Опаріна. К.: КНЕУ, 2013. 444 с.
35. Кириленко В. Банківська система: суть та перспективи її розвитку в Україні /В. Кириленко // Журнал європейської економіки. – 2010. – № 3. С. 352 – 375."
36. Кінашук Л. Л. Страхове право : підручник / Л. Л.Кінашук. – К. : Атіка, 2007. – 256 с
37. Класифікація видів економічної діяльності. Національний класифікатор України ДК 009:2010 Прийнято та надано чинності наказом Держспоживстандарту України від 11.10.2010 №457.
38. Коваленко Ю. Фінансові послуг : сутність і класифікація / Ю. Коваленко // Світ фінансів. – Тернопіль : ТНЕУ, 2012. – №3. – С. 162-169.
39. Козьменко О. В. Нові вектори розвитку страхового ринку України : монографія / О. В. Козьменко, С. М. Козьменко, Т. А. Васильєва ; керівник авт. проекту д. е. н., проф. О. В. Козьменко. – Суми : Університетська книга, 2012. – 316 с.
40. Колєснікова Г. В. Про необхідність використання іноземного досвіду мікрострахування та гарантування кредитів малому підприємству в Україні / Г.В. Колєснікова // Економічний вісник Донбасу. – 2010. – № 2. – С.75-79.
41. Коніна М., Реха К., Янковський В. Сучасний стан фінансового ринку України та шляхи його вдосконалення. Економічний дискурс. Міжнародний науковий журнал. 2016. Випуск 2. С. 183-192.
42. Корнєєв В.В. Фінансові посередники як інститути розвитку: монографія / В.В. Корнєєв. – К. : Основа. – 2007. – 192 с.

43. Кривенцова А. Дослідження фінансової діяльності страхових компаній в Україні / А. Кривенцова // Схід № 8 (140) . – грудень 2015 р. – С. 26 -31.
44. Кузнєцова Л.В. Кредитний менеджмент : навчальний посібник / Л. В. Кузнєцова . – Одеса : ОРІДУ, 2007. – 322 с.
45. Кутузова М. М. Фондовий ринок України в умовах нестабільності світового фінансового середовища / М. М. Кутузова / / «Молодий вчений» . – 2016 . – № 3 (30) . – С. 115 – 118.
46. Левченко В. П. Діяльність фінансових посередників на ринку фінансових послуг України / В. П. Левченко URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/VUABS/2010_2/29_02_03.pdf
47. Левченко В.П. Розвиток ринку небанківських фінансових послуг: монографія / В.П. Левченко. – К.: ЦУЛ, 2013. – 368 с.
48. Марена Т. В. Сучасні комплексні методики оцінки рівня конкурентоспроможності фінансових ринків / Т. В. Марена // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка. – 2013. – Вип. 5. – С. 44 – 49.
49. Масляєва К. В. Господарсько-правове забезпечення функціонування ринку фінансових послуг в Україні : дис. ... канд. юр. наук: 126 12.00.04 [Електронний ресурс] / К. В. Масляєва. – Харків, 2008. – Режим доступу : <http://mydisser.com/ua/catalog/view/6/44/2204.html>.
50. Малютін О.К. Оцінка фінансового сектору та його значення в економічному розвитку України / О.К. Малютін // Фінанси України. – 2011. – № 3. – С.92-100.
51. Миськів Г. В. Функції кредитного ринку та їх еволюція / Г. В. Миськів // Часопис економічних реформ . – 2014. – № 1. – С. 43-48.
52. Навроцький Д. А. Формування страхового ринку України : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.04.01 /Д.А.Навроцький. – НАН України, Ін-т екон. прогнозування. – К., 2005. – 18 с.
53. Науменкова С. Доступність фінансових послуг як складова інвестиційної привабливості регіонів України / С. Науменкова, Т. Павлюк //

- Антикризове управління економікою України: нові виклики : матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 15–17 груд. 2015 р. / М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана», каф. макроекон. Та держ. упр., Інст держ та муніцип. упр. господ. ; редкол.: І. Й. Малий (голова) [та ін.]. – Київ : КНЕУ, 2015. – С. 250-253.
54. Науменкова С.В. Підвищення доступності фінансових послуг: актуальні питання регуляторної практики / С. В. Науменкова // Фінанси України. – 2013. – №10. – С. 20-33.
 55. Науменкова С.В. Фінансова інклюзивність та проблеми забезпечення доступу населення до базових фінансових послуг в Україні // Вісник Національного банку України. – 2014. – С. 31-37.
 56. Національнерейтингове агентство «Рюрік»: Аналітичний огляд валютного ринку України за підсумками 2019 року. – 21 с.: URL: http://rurik.com.ua/documents/research/Currency_4_2019.pdf.
 57. Національний банк України (офіційне Інтернет-представництво): Монетарна політика: Стратегія монетарної політики на 2016-2020 роки. – К., 2015. – 12с.: URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=20985224&cat_id=6867.
 58. Національний банк України (офіційне Інтернет-представництво): Статистика: Статистика зовнішнього сектору: Показники валютного ринку (від 2015 року по лютий 2019 року): URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=7693080.
 59. Некрасова О. Л. Механізм правового регулювання діяльності фінансових посередників ринку фінансових послуг [Текст] / О. Л. Некрасова // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х вип. / ПДТУ. – Маріуполь, 2012. – Вип. 1, Т. 2. – С. 157-162.
 60. Ніколаєва С. О. Становлення та сучасний стан небанківських фінансових інститутів в Україні [Текст] / С. О. Ніколаєва, І. С. Каракулова // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України : зб. наук.

- Праць / Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України». – Суми, 2007. – Т. 19. – С. 288-297.
61. НКЦПФР оприлюднила показники фондового ринку України за 2019 рік. Офіційний сайт ZN.UA. URL: https://dt.ua/ECONOMICS/nkcpfroprilyudnila-pokazniki-fondovogo-rinku-ukrayini-za-2019-rik-302795_.html.
62. Новий курс: реформи в Україні: 2010–2015: нац. доп. / за заг. ред. В. М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2010. – 232 с.
63. Олевська Є. Лізинг як одна із форм надання майна у користування / Є. Олевська // Юридичний Вісник України. – 2013. – № 40. – С. 6-12.
64. Офіційний сайт Національного банку України URL: <http://www.bank.gov.ua>.
65. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг URL: <http://nfp.gov.ua>.
66. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку URL: <http://www.nssmc.gov.ua>.
67. Павлюк Т.І. Фінансова інклюзивність як характеристика рівня охоплення населення базовими фінансовими послугами / Т.І. Павлюк // Науковий диспут: питання економіки і фінансів: Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ, Будапешт, Відень, 2015. – 71 с.
68. Пенкаль Н. Аналіз банківського сектору та його вплив на стабільність фінансового ринку / Н. Пенкаль // Світ фінансів. 2015. Вип. 3. С. 94 – 104.
69. Перехожев В.А. Современные подходы к пониманию категорий «Банковский продукт», «Банковская услуга» и «Банковская операция» / В.А. Перехожев // Финансы и кредит. – 2002. – № 21. – С. 23-32.
70. Показники діяльності банків URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2020-01/>

71. Полюхович В. І. Роль саморегулювних організацій на фондовому ринку / В. І. Полюхович // Приватне право і підприємництво. – 2015. – Вип. 14. – С. 152-156.
72. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс] : закон України № 679-XIV від 7 грудня 2000 р. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14.>"
73. Про затвердження Змін до Положення про функціонування фондових бірж [Електронний ресурс]: Рішення НКЦПФР. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0324-19> .
74. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12.07.2001 № 2664–III URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
75. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / Д.І. Дема, І.В. Абрамова, І.А. Шубенко, Л.В. Недільська, В.М. Трокоз. [2-е вид. перероб. і допов.]. – К.: Алерта, 2013. – 376с.
76. Річний звіт НКПФЦ за 2019 рік URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/08/zvit_2019.pdf
77. Роговський С. Категорія »банківська послуга»: визначення і особливості / С. Роговський // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 9–10. – С.69-76.
78. Рубанов П. М. Еволюція теоретичних поглядів на сутність фінансового посередництва / П. М. Рубанов // Вісн. Сум. держ. ун-ту. Сер. Економіка. – 2011. – № 4. – С. 97-101.
79. Самуельсон П. Економіка: підручник / П. Самуельсон. – Львів: Світ, 1996. – 493 с.
80. Селіверстова Л.С., Адаменко І.П. Особливості розвитку фінансового ринку України. Інвестиції: практика та досвід. № 9. 2018. С. 13–17.
81. Сич Є.М. Ринок фінансових послуг: навч. посібник / Є. М. Сич, В. П. Ільчук, Н. І. Гавриленко – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 428 с.

82. Смагін В. Л. Діяльність базових інститутів фінансового ринку в контексті інституціональних змін / В. Л. Смагін // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право). – 2014. – №3. – С.207 – 212.
83. Солошкіна І. В. Мета та форма державного регулювання фінансових послуг / І. В. Солошкіна // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія Право. – 2015. – № 1151, Вип. 19. – С. 64-68.
84. Солошкіна І. В. Фінансові послуги як правова категорія: поняття, суттєві сторони та інші ознаки / І. В. Солошкіна // Форум права. – 2013. – № 4. – С. 388–394.
85. Статистика страхового ринку України URL: <https://forinsurer.com/stat>
86. Страхування: підручник / [Керів. авт. кол. і наук. ред. С.С. Осадець, д – р, екон. наук, проф.]. – К.: КНЕУ, 1998. – 528 с.
- 87.Тіпанов В. В. Посткризові асиметрії розвитку світового ринку банківських послуг / В. В. Тіпанов, Д. С. Чернюк // Міжнародна економічна політика : наук. журн. / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, ДВНЗ
88. «Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана». – К. : КНЕУ, 2011. – Вип. № 1-2(14-15). – С. 275-306.
89. Ткаченко Н. В. Моделі взаємодії банків і страхових компаній / Н. В. Ткаченко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія : Економіка. – 2015. – Вип. 2. С. 326 – 334.
90. Ткаченко Н.В. Актуализация механизма взаимодействия банков и страховых компаний в современной экономике / Н.В. Ткаченко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики: збірник наукових праць. – Випуск 1(14). Харківський інститут банківської справи. – 2013. – С. 61–67.
91. Унинець-Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика / В. П. Унинець-Ходаківська / вид. 2-ге, доп. і перероб: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.

92. Унінець-Ходаківська В.П. Ринок фінансових послуг: теорія і практика / В. П. Унінець-Ходаківська / вид. 2-ге, доп. і перероб: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 392 с.
93. Урусова З. П. Проблеми та перспективи розвитку ринку фінансових послуг в Україні / З. П. Урусова, В. В. Ярмош, А. А. Урусов // Вісник Полтавської державної аграрної академії. – 2014. – № 2. – С. 137-139.
94. Фінансова енциклопедія / О. П. Орлюк, Л. К. Воронова, І. Б. Заверуха; за заг. ред. О. П. Орлюк. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 472.
95. Химич І. Валютний ринок України: оцінка тенденцій зміни та основні антикризові заходи політики стабілізації [Електронний ресурс] / Ірина Химич, Наталія Юрик, Ірина Котовська // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2018. — Вип. 1 (18). — С. 149-165. — Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2018/18higzps.pdf>.
96. Шарова С.В. Проблеми розвитку валютного ринку України в контексті забезпечення фінансової незалежності /С. В. Шарова, Д. О. Рудьковський // Ефективна економіка – 2015. – № 12.
97. Швець Н. Р. Кредитні спілки в структурі фінансового посередництва / Н. Р., Швець, О. М Осадець // Науковий огляд. – № 8 (18) . – 2015. – С. 56 – 63.
98. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: нач. посіб / В. М. Шелудько. – К.: Знання-Прес, 2002. – 535 с. – (Вища освіта ХХІ ст.).
99. Шпильовий В. А. Підходи до класифікації банківських послуг / В. А.Шпильовий // Економіка та держава. – 2016. – № 1. – С. 27-30.
100. Яворська Т. В. Страхові послуги : навч. посіб. / Т. В. Яворська. – К. : Знання, 2008. – 350 с
101. Ящук В. В. Ринки фінансових послуг як складова системи Економічного розвитку / В. В. Ящук // Фінанси України. – 2010.– №1. – С. 115-121.

ДОДАТОК А
Структура валових та чистих страхових премій, 2015-2019 рр.

Види страхування	Страхові премії, млн. грн										Темп приросту страхових премій							
	2015		2016		2017		2018		2019		2016/2015		2017/2016		2018/2017		2019/2018	
	Валові	Чисті	Валові	Чисті	Валові	Чисті	Валові	Чисті	Валові	Чисті	Валові	Чисті	Валові	Чисті	Валові	Чисті	Валові	Чисті
Автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, "Зелена картка")	7871,6	7322,4	9277,5	8653,0	10613,0	9858,1	12975,1	11720,7	15110,2	13801,2	17,9	18,2	14,4	13,9	22,3	18,9	16,5	17,8
Страхування життя	2186,6	2186,6	2756,1	2754,1	2913,7	2913,7	3906,1	3906,1	4624,0	4624,0	26,0	26,0	5,7	5,8	34,1	34,1	18,4	18,4
Медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)	1929,2	1862,1	2355,5	2280,2	2881,3	2673,9	3486,7	3243,1	4470,3	4268,8	22,1	22,5	22,3	17,3	21,0	21,3	28,2	31,6
Страхування майна	3486,2	2188,1	4142,4	2633,3	5098,9	2578,5	6440,2	3222,0	6604,8	3518,4	18,8	20,3	23,1	-2,1	26,3	25,0	2,6	9,2
Страхування фінансових ризиків	3598,6	2172,9	3596,7	1985,4	5594,4	1829,5	5135,5	1663,8	4397,6	2151,2	-0,1	-8,6	55,5	-7,9	-8,2	-9,1	-14,4	29,3
Страхування від нещасних випадків	535,5	442,7	837,1	727,2	1308,5	1002,9	1754,2	1329,0	1872,2	1457,3	56,3	64,3	56,3	37,9	34,1	32,5	6,7	9,7
Страхування відповідальності перед третіми особами	2059,6	1391,5	2093,9	1430,6	2925,0	1613,2	2567,2	1659,7	2238,7	1424,3	1,7	2,8	39,7	12,8	-12,2	2,9	-12,8	-14,2
Авіаційне страхування	449	426,9	501,1	482,7	764,3	662,8	1041,7	778,5	703,7	551,1	11,6	13,1	52,5	37,3	36,3	17,5	-32,4	-29,2
Страхування кредитів	348,7	200,2	531,0	505,7	365,0	334,7	1113,6	577,2	1102,3	366,3	52,3	152,6	-31,3	-33,8	205,1	72,5	-1,0	-36,5
Страхування від нещасних	73,5	71,2	85,4	75,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	16,2	6,3	-100,0	-100,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Страхування медичних витрат	490,7	469,2	727,0	671,3	891,0	833,2	1345,9	1098,8	1885,5	1685,9	48,2	43,1	22,6	24,1	51,1	31,9	40,1	53,4
Страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ	1977,6	1292,1	2551,9	1782,1	3598,1	1576,1	4497,1	1915,6	4746,3	2173,6	29,0	37,9	41,0	-11,6	25,0	21,5	5,5	13,5
Страхування вантажів та багажу	3555,4	1255,4	4374,6	1264,2	4686,7	1001,4	2899,0	1479,3	2835,0	1432,3	23,0	0,7	7,1	-20,8	-38,1	47,7	-2,2	-3,2
Інші види страхування	1173,8	1073,4	1340,1	1218,3	1791,9	1616,4	2205,2	1830,5	2410,6	2113,6	14,2	13,5	33,7	32,7	23,1	13,2	9,3	15,5
Всього	29736,0	22354,7	35170,3	26463,8	43431,8	28494,4	49367,5	34424,3	53001,2	39568,0	18,3	18,4	23,5	7,7	13,7	20,8	7,4	14,9

Джерело: розраховано автором на основі [85]

ДОДАТОК Б

Співвідношення офіційного курсу гривні до іноземних валют за 2015-2019 роки, грн./100 од.

Показники валютного ринку України за 2015 рік	Період											
	2015 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Долар США (за 100 дол)	1615,78	2776,31	2344,26	2104,68	2104,82	2101,54	2161,18	2118,54	2152,75	2290,40	2388,47	2400,07
Євро (за 100 євро)	1828,26	3141,95	2544,93	2315,57	2293,41	2354,14	2367,57	2387,18	2411,95	2503,41	2527,00	2622,31
Показники валютного ринку України за 2016 рік	2016 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Долар США (за 100 дол)	2515,18	2705,44	2621,81	2518,65	2516,60	2485,44	2479,82	2565,22	2591,19	2549,60	2559,94	2719,09
Євро (за 100 євро)	2742,30	2977,61	2968,93	2860,69	2803,24	2756,35	2750,12	2864,84	2907,57	2784,67	2707,39	2842,26
Показники валютного ринку України за 2017 рік	2017 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Долар США (за 100 дол)	2711,90	2705,37	2697,61	2655,15	2635,28	2609,90	2591,56	2557,95	2652,11	2682,94	2701,39	2806,72
Євро (за 100 євро)	2882,75	2864,17	2896,42	2889,06	2944,40	2978,68	3039,64	3048,06	3123,65	3115,43	3194,94	3349,54
Показники валютного ринку України за 2018 рік	2018 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Долар США (за 100 дол)	2800,88	2694,82	2654,35	2623,00	2613,58	2618,92	2675,52	2827,94	2829,83	2816,44	2839,09	2768,83
Євро (за 100 євро)	3478,97	3314,90	3270,42	3191,67	3040,12	3056,80	3126,08	3306,43	3312,88	3202,86	3232,88	3171,41
Показники валютного ринку України за 2019 рік	2019 рік											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Долар США (за 100 дол)	2775,55	2699,28	2724,88	2661,93	2687,26	2616,64	2508,55	2523,23	2408,28	2499,54	2403,56	2368,62
Євро (за 100 євро)	3172,18	3073,40	3056,77	2960,87	2991,99	2973,02	2798,04	2793,72	2633,46	2775,99	2645,12	2642,20

Джерело: складено автором на основі [56]